

Lapse peresisese väärkohtlemise väljaselgitamine ja selle mõju hindamine lastekaitsetöös ja last puudutavas tsiviilkohtumenetluses

LÖPPRAPORT

Veebruar 2026

Lapse peresisese väärkohtlemise
väljaselgitamine ja selle mõju hindamine
lastekaitsetöös ja last puudutavas
tsiviilkohtumenetluses

Tellinud Sotsiaalministeerium

Uuring „Lapse peresisese väärkohtlemise väljaselgitamine ja selle mõju hindamine lastekaitsetöös ja last puudutavas tsiviilkohtumenetluses“ viiakse läbi Sotsiaalministeeriumi tellimusel TAT „Laste ja perede toetamine“ (projekt nr: 2021-2027.4.07.23-0002) raames.

**Kaasrahastanud
Euroopa Liit**

**Eesti
tuleviku heaks**

Uuringu läbiviija on Tartu Ülikooli sotsiaalteaduslike rakendusuringute keskus RAKE.

AUTORID:

Katre Luhamaa
Anna Markina
Mari Puniste
Triin Taal
Triin Uusen-Nacke
Helen Urmann

RAKE

RAKE on võrgustikutüüpi rakendusuringute keskus. Meie missioon on edendada teadmisel põhinevat otsustamist Eesti ühiskonnas. Lisaks RAKE meeskonnale kaasame kõrgeima kvaliteedi tagamiseks oma uuringutesse valdkondlikke eksperte nii Tartu Ülikoolist kui vajadusel ka väljastpoolt. RAKE võrgustikust leiab nii sotsiaalteadlasi kui meditsiini-, loodus-, tehnika- ja humanitaarteaduste valdkonna esindajaid.

KONTAKTANDMED:

Lossi 36-303, 51003, Tartu

+372 737 6378

rake@ut.ee

<http://rake.ut.ee>

ISBN: 978-9985-4-1499-6

Sisukord

SISSEJUHATUS	7
TEOREETILISED LÄHTEKOHAD	8
RIIKLIKU SEKKUMISE LÄVEND	13
LÄHTEKOHAD ÕIGUSE RAKENDAJALE	14
GREVIO KOMITEE KRIITIKA EESTI PRAKTIKALE	16
METOODIKA	17
1. PEREKONNAÕIGUSLIK MENETLUS JA LASTEKAITSETÖÖ PERESISE VÄÄRKOHTLEMISE JUHTUMITES SAKSAMAA, IIRIMAA JA SOOME NÄITEL	20
1.1. SAKSAMAA	20
LAPSE PERESISE VÄÄRKOHTLEMISE VÄLJASELGITAMINE PEREKONNAASJADES	21
VANEMLIK VÕORANDAMINE	23
SAKSAMAA SÜSTEEMI TUGEVUSED JA NÕRKUSED	24
1.2. IIRIMAA	25
LAPSE PERESISE VÄÄRKOHTLEMISE VÄLJASELGITAMINE PEREKONNAASJADES	27
VANEMLIK VÕORANDAMINE	28
IIRIMAA SÜSTEEMI TUGEVUSED JA NÕRKUSED	29
1.3. SOOME	31
LAPSE PERESISE VÄÄRKOHTLEMISE VÄLJASELGITAMINE PEREKONNAASJADES	32
VANEMLIK VÕORANDAMINE	33
SOOME SÜSTEEMI TUGEVUSED JA NÕRKUSED	34
1.4. KOKKUVÕTE	36
2. ANALÜÜSITUD KOHTUASJADE ISELOOMUSTUS JA VÄGIVALLA Mustrid	38
2.1. VALIM JA MENETLUSLIK KONTEKST	38
2.2. VÄGIVALDSELT KÄITUV ISIK	40
2.3. VÄGIVALLA LIIGID	43
2.4. VÄGIVALLA AJALISUS	45
3. LAPSE PERESISE VÄÄRKOHTLEMISE KÄSITLUS PEREKONNAASJADES	47
3.1. LAPSE PERESISE VÄÄRKOHTLEMISE KÄSITLUS KOHTU JA KAASATUD SPETSIALISTIDE POOLT	47
3.2. TEAVE LAPSE PERESISE VÄÄRKOHTLEMISE KOHTA JA MENETLUSLIKUD SEOSSED PEREKONNAASJADES	51
3.2.1. KOV-I JA LAPSE ESINDAJA ROLL TEABE ESITAMISEL LAPSE PERESISE VÄÄRKOHTLEMISEGA SEOTUD JUHTUMITES	52
3.2.2. KOHTU OOTUSED KOV-ILE JA LAPSE ESINDAJATELE	56
3.3. KOHTU ROLL LAPSE VÄÄRKOHTLEMISE TUVASTAMISEL, MÕJU HINDAMISEL JA HUVIDE ARVESTAMISEL PEREKONNAASJADES	57
3.3.1. VÄÄRKOHTLEMISE TUVASTAMINE JA SELLE MÕJU HINDAMINE KOHTUMENETLUSES	58

4. LAPSE VÄÄRKOHTLEMISEGA ARVESTAMINE JA LAPSE KAITSE PEREKONNAASJADES	61
4.1. LAPSE VÄÄRKOHTLEMISE ARVESSE VÕTMINE LÕPPLAHENDI TEGEMISEL	63
4.1.1. VÄGIVALLA LIIGIGA ARVESTAMINE	63
4.1.2. VÄGIVALLA AKTUAALSUS JA RISKIPÕHINE KAALUMINE	66
4.1.3. LAPSE PARIMATE HUVIDE VÄLJASELGITAMINE	67
4.1.4. MENETLUSE KESTUS JA LAPSE KOGEMUS	68
4.1.5. LAPSE KAITSE PEREKONNAASJADE MENETLEMISEL	69
JÄRELDUSED	71
SOOVITUSED	73
KOKKUVÕTE	77
SUMMARY	79
KASUTATUD KIRJANDUS	81

Sissejuhatus

Lapse õiguste konventsiooni (LÕK) keskseks seisukohaks (art 19)¹ on, et last tuleb kaitsta vägivalda eest. Teaduskirjanduses ollakse üksmeelel selles, et vägivaldaga kokkupuude avaldab lapse arengule **sügavalt kahjulikku mõju** nii siis, kui laps on ise vägivalda ohver, kui ka siis, kui laps näeb vägivalda pealt või elab vägivaldses keskkonnas. Meta-analüüsid ja -ülevaated kinnitavad, et lähisuhtevägivalda³ (LSV) tagajärjed on ulatuslikud ning põhjustavad lapsele emotsionaalseid ja käitumuslikke probleeme (ärevus, depressioon, agressiivsus, sotsiaalse käitumise muutus), arengulisi ja kognitiivsed raskuseid (õppeedukuse langus, arenguhäired) ning terviseprobleeme.⁴ Ka pelgalt vägivalda pealtnägemist või -kuulmist tuleb käsitleda lapse väärkohtlemisena ning sellel on lapsele märkimisväärne psühholoogiline mõju.⁵ Lapse arengut mõjutab otseselt ka lapse hooletusse jätmine nende inimeste poolt, kes peaksid tema eest hoolt kandma. Teaduskirjandus viitab ka vägivalda põlvkondadeülelele mõjule – lapsed, kes on kasvanud perevägivalda tingimustes, normaliseerivad vägivalda ning on täiskasvanuna suurema tõenäosusega kas ise vägivalda ohvrid või vägivalda toimepanijad.⁶

Perekonnaõiguslikes vaidlustes tsiviilkohtumenetluses „saavad kokku“ lastekaitsetöö, perekonnaõigus ning vahel ka karistusõigus. Suurem osa kohtusse jõudvatest menetlustest on kõrge konfliktitasemega – omavahel kokkuleppele (k.a perelepituse abil) jõudnud vanemad sellisesse menetlusse ei jõua. Seega lahendatakse kohtu abil vaidlused, mille puhul vanemad ühel või teisel põhjusel kokkulepet ei saavuta. Selliste vaidluste taustal võivad olla sotsiaalsed probleemid, vanemate vähene suhtlemisvõime, mõnikord ka vähene lastekasvatatus ning väga isiklikud konfliktid. Samuti kuuluvad siia ka LSV juhtumid, mille puhul kokkuleppele jõudmine ei ole võimalik peres esinenud vägivalda tõttu.

Kohtusse jõudnud vanema ja lapse suhet puudutavate perekonnaõiguslike vaidluste keskmes on küsimus, kuidas jagada vanemlikku hooldeõigust ning kuidas korraldada lapse ja vanema suhtlus. Äärmuslikel juhtudel on küsimus selles, kes peaks bioloogilise vanema asemel olema lapse eestkostja. Suurem osa sellistest menetlustest on algatatud vanemate avalduse alusel, väiksem osa

¹ John Tobin ja Judy Cashmore, „Article 19. The Rights to Protection against All Forms of Violence“, *The UN Convention on the Rights of the Child: A Commentary*, toim John Tobin (Oxford University Press, 2019), <https://doi.org/10.1093/law/9780198262657.003.0017>.

² Vägivalla mõiste sisustamisel järgitakse tellija tehnilises kirjelduses lk 1 sisalduvat definitsiooni, mille kohaselt loetakse lapse peresiseseks väärkohtlemiseks igasugust lapse vastu suunatud või last mõjutavat vägivalda ning väärkohtlemist perekonnas, sealhulgas lapse füüsilist, seksuaalset ja vaimset väärkohtlemist ning lähisuhtevägivalda tunnustajaks olemist.

³ Käesolevas uuringus kasutatakse mõisteid „lähisuhtevägivald“ ja „perevägivald“ paralleelselt ja samatähenduslikult.

⁴ Vt nt Sarah E. Evans et al., „Exposure to domestic violence: A meta-analysis of child and adolescent outcomes“, *Aggression and Violent Behavior* 13, nr 2 (2008): 131–40, <https://doi.org/10.1016/j.avb.2008.02.005>; Jacy C. Downey et al., „Adverse Childhood Experiences Affect Health Risk Behaviors and Chronic Health of Iowans“, *Journal of Family Violence* 32, nr 6 (2017): 557–64, <https://doi.org/10.1007/s10896-017-9909-4>; Audun Gabriel Løvlie ja Marit Skivenes, „Justifying Interventions in Norwegian Child Protection: An Analysis of Violence in Migrant and Non-Migrant Families“, *Nordic Journal on Law and Society* 4, nr 02 (2021), <https://doi.org/10.36368/njolas.v4i02.178>.

⁵ Vt nt Jane Elizabeth Mary Callaghan et al., „Children and domestic violence: Emotional competencies in embodied and relational contexts“, *Psychology of Violence* (US) 7, nr 3 (2017): 333–42, <https://doi.org/10.1037/vio0000108>; Carolina Øverlien, „Children Exposed to Domestic Violence: Conclusions from the Literature and Challenges Ahead“, *Journal of Social Work* 10, nr 1 (2010): 80–97, <https://doi.org/10.1177/1468017309350663>; Jane E. M. Callaghan et al., „Beyond “Witnessing”: Children’s Experiences of Coercive Control in Domestic Violence and Abuse“, *Journal of Interpersonal Violence* 33, nr 10 (2018): 1551–81, <https://doi.org/10.1177/0886260515618946>.

⁶ Vt nt Soonok An et al., „The effectiveness of intervention for adolescents exposed to domestic violence“, *Children and Youth Services Review* 79 (august 2017): 132–38, <https://doi.org/10.1016/j.chilcyouth.2017.05.031>.

kohaliku omavalitsuse (KOV) avalduse alusel või kohtu algatusel. Menetluse keskmes peab perekonnaseaduse (PKS) alusel nii kohtu kui ka menetlusosaliste jaoks olema lapse heaolu tagamine.

Vaatamata selgele õiguslikule kohustusele kaitsta last vägivalla eest ning arvestada hooldus- ja suhtlusõiguse üle otsustamisel lapse turvalisuse ja heoluga, puudub Eestis süsteemne ülevaade sellest, kuidas lapse peresisese väärkohtlemise esinemist ja mõju lapsele tegelikkuses lastekaitsetöös ja tsiviilkohtumenetluses välja selgitatakse ning millisel viisil see mõjutab kohtulahendeid. Puudub selge teadmine, millistele tõenditele ja hinnangutele kohus tugineb, kuidas eristatakse otsest ja kaudset vägivalda, mil määral arvestatakse lapse väärkohtlemisega sisuliste otsuste tegemisel ning kuidas on omavahel jaotunud rollid ja vastutus kohtu, lastekaitse spetsialisti ja lapse esindaja vahel. Samuti ei ole ühtset arusaama sellest, kuidas käsitleda keerulisi juhtumeid, milles lapse huvid, vanemate õigused ja vägivallaga seotud riskid on omavahel vastuolus. Seetõttu on vajalik terviklik analüüs, mis võimaldab hinnata olemasolevat praktikat, tuvastada selles esinevad võimalikud lüngad ja ebaühtlused ning pakkuda lahendusi lapse õiguste ja huvide tõhusamaks kaitseks perekonnaasjades.

Uuringu peamine **eesmärk** oli välja selgitada, kuidas **lastekaitsetöös** ja last puudutavas **tsiviilkohtumenetluses** tuvastatakse **lapse väärkohtlemise esinemine** peres ning kuidas **hinnatakse** ja arvestatakse **väärkohtlemise mõju** lapsele teda puudutavate kohtuasjade lahendamisel. Lisaks uuriti kolmes välisriigis kasutusel olevaid regulatiivseid lahendusi ja praktikaid lapse väärkohtlemise väljaselgitamisel ja selle mõju hindamisel hooldus- ja suhtlusõiguse kohtuasjades ning lastekaitsetöös, mis võiksid olla eeskujuks ka Eesti sotsiaal- ja õiguskaitse valdkondadele.

Teoreetilised lähtekohad

Euroopa Nõukogu naistevastase vägivalla ja perevägivalla ennetamise ja tõkestamise konventsiooni (**Istanbuli konventsioon**)⁷ artikli 3 kohaselt on **perevägivald** defineeritud järgmiselt: igasugused füüsilise, seksuaalse, psüühilise ja majandusliku vägivalla aktid, mis leiavad aset perekonnas või koduseinte vahel või endiste või praeguste abikaasade või partnerite vahel, sõltumata sellest, kas vägivallaakti toimepanija elab või on elanud ohvriga samas elukohas. Eestis jõustus Istanbuli konventsioon 1. veebruaril 2018.⁸ Konventsiooni artikkel 26 nõuab, et vägivalla tunnistajaks olnud lastele pakutakse erilist kaitset, sh peavad kõik laste kaitseks võetavad meetmed arvestama laste parimate huvidega. Konventsiooni artikli 31 kohaselt võtavad osalevad riigid vajalikke seadusandlikke või muid meetmeid vastu selleks, et laste eestkoste- ja külastusõiguste kindlaksmääramisel arvestataks konventsiooni kohaldamisalasse kuuluva vägivalla juhtumitega ja tagataks, et külastus- ja eestkosteõiguse kasutamine ei ohustaks ohvri ega laste õigusi ja turvalisust. GREVIO komitee on rõhutanud, et Istanbuli konventsioonis nimetatud abi tuleb tagada kõigile

⁷ RT II, 26.09.2017, 2. <https://www.riigiteataja.ee/akt/226092017002>.

⁸ Seletuskiri. Tsiviilkohtumenetluse seadustiku ja teiste seaduste muutmise seadus 759 SE, lk 6. <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/3d9648e0-4921-4cba-a864-33103d1e3840/tsiviilkohtumenetluse-seadustiku-ja-teiste-seaduste-muutmise-seadus/> (7.10.2025).

lastele, kelle üle vanemad peavad hooldusõigusvaidluseid, rõhutades, et lapse turvalisus kaalub üles vajaduse säilitada kontakt mõlema vanemaga.⁹

Istanbuli konventsioonile sarnased lähtealused on ka siseriiklikul käsitlusel. LSV-d kirjeldatakse kui **igasugust vaimset, füüsilist, seksuaalset või majanduslikku vägivalda inimeste vahel, kes on või on varem olnud üksteisega lähisuhtes, sh suguluses.**¹⁰ LSV all võib kannatada iga inimene olenemata soost, east, rahvusest, rassist ja seksuaalsest sättumusest. Ka ei ole LSV korral oluline see, kas vägivalda tarvitanud inimesega elatakse koos või mitte. Siseriiklikul tasandil võib leida perevägivalda definitsiooni (küll ohvri perspektiivist) ohvriabi seaduses¹¹, mille § 4 lg 5 järgi on ohver isik, kes on kogenud füüsilise, seksuaalse, psüühilise või majandusliku vägivalda akte perekonnas või kooselus või endise või praeguse abikaasa või partneri poolt sõltumata sellest, kas vägivallaakti toimepanija elab või on elanud ohvriga samas elukohas.

13. juunil 2024 jõustus Euroopa Parlamendi ja Nõukogu 14. mai 2024 direktiiv (EL) 2024/1385, mis käsitleb naistevastase vägivalda ja perevägivalda tõkestamist (perevägivalda direktiiv).¹² Perevägivald direktiivi mõistes on kõik füüsilist, seksuaalset, psühholoogilist või majanduslikku laadi vägivallateod, mis pannakse toime perekonnas või leibkonnas, olenemata bioloogilistest või juriidilistest peresidemetest, või endiste või praeguste abikaasade või elukaaslaste vahel olenemata sellest, kas süüteo toimepanija elab või on elanud ohvriga samas elukohas (direktiivi artikkel 2 p b). Sarnaselt Istanbuli konventsioonile rõhutab ka direktiiv seda, et perevägivalda nägemine mõjub lastele laastavalt. Muuhulgas rõhutab direktiivi preambuli seletuspunkt 13, et perevägivalda tunnistajaks olnud lapsed kannatavad tavaliselt otsest psühholoogilist ja emotsionaalset kahju, mis mõjutab nende arengut ja toob kaasa suurema füüsiliste ja vaimsete haiguste ohu.

Õiguse rakendaja poolt on **Riigikohtu kriminaalkolleegium** lähisuhte mõiste karistusõiguslikul sisustamisel leidnud, et lähisuhe on Eesti õiguse autonoomne mõiste.¹³ Lähi- ja peresuhe on tihtilugu kattuvad mõisted, kuid siiski ei ole neid võimalik samastada. Riigikohus leidis, et Eesti seadusandja on loonud lisaks Istanbuli konventsioonis nõutule täiendava kaitse isikutele, keda on kehaliselt väärkoheldud eraelulises suhtes, milles nad on ründaja poolt haavatavamad ja seda sõltumata suhte formaalsest määratlusest. KarS¹⁴ § 121 ei määratle lähisuhte mõistet. Senises praktikas on Riigikohus kõnealust koosseisutunnust sisustades leidnud, et lähisuhte tuvastamisel ei saa piirduda pelgalt suhte vormiliste tunnuste sedastamisega. Viimasest tähtsam on **sisuline ühiseluline side** inimeste vahel, mis võib hõlmata näiteks ka laste kasvatamist, ühist majapidamist jmt. Oluline on tegelik sotsiaalne ja enamasti ka emotsionaalne side isikute vahel, mis tugineb näiteks vastutuse jagamisele, üksteisele toetumisele ning usaldusele. Lähisuhe loob ja kindlustab suhtepoolte sotsiaalset turvatunnet.¹⁵ Vaatamata sellele, et sõltuvalt asjaoludest võib lähisuhe jätkuda ka pärast

⁹ GREVIO, 'Denmark: Baseline Evaluation Round' (GREVIO/Inf(2017)14 24.11.2017) p 135.

¹⁰ [Lähisuhtevägivald | Sotsiaalkindlustusamet](#)

¹¹ RT I, 06.01.2023, 1.

¹² Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv (EL) 2024/1385, 14. mai 2024, mis käsitleb naistevastase vägivalda ja perevägivalda tõkestamist. ELI: <http://data.europa.eu/eli/dir/2024/1385/oj> (7.10.2025).

¹³ RKKKo, 06.12.2023, 1-21-4285, p 29.

¹⁴ Karistusseadustik RT I 2001, 61, 364; RT I, 05.07.2025, 9. <https://www.riigiteataja.ee/akt/Kars> (7.10.2025).

¹⁵ RKKK 09.03.2020, 1-19-3377/32, p-d 9 ja 10.

lahkuminekut, tuleb Riigikohtu hinnangul lähtuda eeldusest, et lähisuhe saab otsa ühes abielu või kooselu tegeliku lõppemisega.¹⁶

Õiguskirjanduses käsitletakse peresisest või üldisemalt sotsiaalses lähiümbruses asetleidvat vägivalda kui juba pikemat aega teadaolevat igapäevast ühiskondlikku fenomeni, mis puudutab kõiki ühiskonnakihte. Seejuures ei ole jõu kasutamise all silmas peetud mitte ainult kehalist väärkohtlemist, vaid laiemas mõttes igat otsest või kaudset psüühilist või füüsilist teise isiku vastu suunatud väärkohtlemist.¹⁷

Euroopa Inimõiguste Kohus (EIK) on järjepidevalt rõhutanud, et perevägivald, sealhulgas lastevastane vägivald, ei ole pelgalt eraasi, vaid see rikub ka põhiõiguseid, mille puhul on riigil positiivne kohustus tagada kaitse. Nii leidis EIK, et perevägivald kujutab endast üldist ühiskondlikku probleemi, mis kahjustab eriti lapsi kui haavatavat rühma. Kohtuasjas Kurt vs. Austria [GC]¹⁸ (2021) rõhutas kohus, et lapsed, kes on perevägivalda ohvrid, on eriti kaitsetud ning neil on õigus riigi kaitsele. Riigil lasub kohustus viia viivitamatult läbi autonoomne ja põhjalik riskihinnang ning rakendada ennetavaid meetmeid, kui tuvastatakse reaalne ja vahetu oht lapse elule või tervisele (p 158, 163).

EIK on leidnud, et vägivallajuhtumite puhul tuleb hinnata nii füüsilise vägivalda kui ka psühholoogilise kahju ohtu. Näiteks leidis kohus kohtuasjas Opuz vs. Türgi¹⁹ (2009), et riik rikkus konventsiooni artikleid 2, 3 ja 14, kuna ei suutnud kaitsta naist ja tema pereliikmeid korduva vägivalda eest (p 128). Laste puhul tähendab see, et ka vägivalda pealtnägemine võib kujutada endast väärkohtlemist, mis toob kaasa riigi kohustuse tegutseda.

EIK on samuti rõhutanud, et vägivallaga seotud menetlustes tuleb arvesse võtta ka soopõhise diskrimineerimise ja võimuhete konteksti. Näiteks täpsustas kohus Talpis vs. Itaalia²⁰ (2017) asjas, et perevägivalda olukordades tuleb „reaalse ja vahetu riski“ test kohandada konkreetse konteksti (p 122). Sarnaselt kinnitas kohus kohtuasjas X ja teised vs. Bulgaaria²¹ (2022), et riigil on kohustus arvestada perevägivalda soolist ja struktuurset iseloomu (p 90–111). Riigil on kohustus vägivalda ennetada, uurida ja karistada. Laste puhul nõuab konventsioon eriti tugevat kaitset, mis võtab arvesse lapse haavatavust ning tema arengulisi vajadusi.

Lisaks arvestab **Maailma Terviseorganisatsiooni**²² (WHO) vägivalda definitsiooni, mille järgi on lapsevastane vägivald iga füüsilise jõu või võimu tahtlik kasutamine, olgu see siis tegelik või ähvardatav, mis toob kaasa või võib tuua kaasa vigastuse, psühholoogilise kahju, arengu- või tervisehäire või surma. WHO eristab viit peamist vägivalda vormi:

1. füüsiline vägivald (nt löömine, raputamine, põletamine, lämmatamine);
2. seksuaalne vägivald (nt lapse sundimine või ärakasutamine seksuaalsetel eesmärkidel);

¹⁶ vt ka RKKK 21.10.2022, 1-21-3307/43, p-d 27-28.

¹⁷ Münchener Anwaltshandbuch Familienrecht. 5. Aufl. 2020, § 16 vrn. 1.

¹⁸ Kurt v Austria (SK), taotlus nr. 62903/15, 16.06.2021. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-210463>.

¹⁹ Opuz v Türgi, taotlus nr 33401/02, 9.06.2009. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-92945>.

²⁰ Talpis v Itaalia, taotlus nr 41237/14, 18.08.2017. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-171508>.

²¹ X jt v Bulaaria (SK), taotlus nr 22457/16, 2.02.2021. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-207953>.

²² World Health Organization, *INSPIRE: Seven Strategies for Ending Violence against Children* (World Health Organization, 2016), <https://iris.who.int/handle/10665/207717>.

3. emotsionaalne või psühholoogiline vägivald (nt alandamine, ähvardamine, tõrjumine, armastuse või toetuse äravõtmine);
4. hooletusse jätmine (sh lapse füüsiliste ja emotsionaalsete põhivajaduste eiramine – toit, hooldus, turvalisus, haridus);
5. vägivalda pealtnägemine või vägivalda kontekstis elamine, mis on rahvusvaheliselt tunnustatud psühholoogilise väärkohtlemise vormina.

WHO ja ÜRO Lastefond (UNICEF) rõhutavad, et vägivalda mõju lapsele sõltub kolmest tegurist: (a) vägivalda liik ja intensiivsus, (b) kestus ja korduvus, ning (c) lapse vanus ja arengutase. Mida väiksem laps, seda madalam on kahju tekkimise lävend. Seda liigitust on süstematiseerinud Skivenes ja Løvlie,²³ kes leiavad, et tuleks eristada vägivalda intensiivsust ja liiki ning lapse perest eraldamise menetlustes on vägivalda liik ning intensiivsus riikliku sekkumise jaoks olulise kaaluga. Nad klassifitseerivad vägivalda tugevaks, nõrgaks ja kaudseks ning eristavad enda analüüsis füüsilist ja vaimset vägivalda. Üldist hooletusse jätmist nad eraldi analüüsis välja ei too. Nad rõhutavad, et liigituse kasutamisel tuleb arvesse võtta lapse vanust, erilist tähelepanu tuleb pöörata juhtumitele, mis sisaldavad mitut vägivalda elementi või liiki või kus vägivald ei ole üheselt piiritletav.

Tabel 1: Vägivalla liigid²⁴

Vägivalla liik	Tugev	Nõrk	Kaudne
Füüsiline vägivald	Rusikaga löömine, jalaga löömine, esemega löömine, seksuaalne vägivald	Näpistamine, tutistamine, kõrvast sikutamine, lahtise käega löömine	Laps näeb pealt nõrka või tugevat füüsilist vägivalda kodus või pere kontekstis
Vaimne vägivald	Alandamine, ehmatamine, hirmutamine, ähvardamine, naeruvääristamine	Pisendamine, süüdistamine, patuoainaks tegemine	Laps näeb pealt nõrka või tugevat vaimset vägivalda kodus või pere kontekstis

Skivenes ja Løvlie vägivalda liigituse eesmärgiks ei ole eristada raskemat ja kergemat vägivalda, vaid nad näitavad, et see on Norra lastekaitsetöö ning perekonnaõiguslike vaidluste tegelik otsustusraamistik, mille abil hinnatakse, millal ja millises ulatuses on riiklik sekkumine lapse huvide kaitseks õigustatud. Vägivalla liigi (füüsiline või vaimne), intensiivsuse (tugev, nõrk või kaudne) ning lapse vanuse ja arengutaseme kombineeritud hindamine võimaldab otsustajatel teha järeldusi nii vägivalda mõjust lapsele kui ka edasisest riskist. Lisaks võetakse arvesse, kas vanem tunnistab vägivalda ning vanema muutumisvõimet. Erilist tähelepanu tuleb nende teooria alusel pöörata olukordadele, milles esineb mitu vägivaldse käitumise fakti või erinevad vägivalda liigid samaaegselt või milles vägivald ei ole üheselt piiritletav, kuid selle kumulatiivne mõju võib ületada

²³ Løvlie ja Skivenes, Justifying interventions in Norwegian child protection – an analysis of cases of violence in migrant and non-migrant families, *Nordic Journal on Law and Society*. Vol. 04, no. 02 (2021), lk 1-41, <https://doi.org/10.36368/njolas.v4i02.178>, lk 4-5.

²⁴ Løvlie ja Skivenes, „Justifying Interventions in Norwegian Child Protection“.

sekkumislävendi.²⁵ Skivenes ja Løvlie näitavad, et intensiivsem ehk tugev vägivald ületab eraldiseisvana riikliku sekkumislävendi sagedamini kui nõrk või kaudne vägivald. Vaimne vägivald on aga enamasti kombineeritud teiste tegurite ning riskidega.

Eesti õigus viitab laste väärkohtlemise all samaväärselt peresiseste vägivallajuhtumite puhul nii lapse hooletusse jätmisele kui ka tõsisele füüsilisele või seksuaalsele vägivallale.²⁶ Lasteks § 24 lg 1 järgi on kõrvuti lapse vaimse, emotsionaalse, kehalise ja seksuaalse väärkohtlemisega keelatud ka lapse hooletusse jätmine. Lastekaitseeaduse seletuskirja järgi tuleb hooletusse jätmise all käsitleda vanemapoolset tegevust või tegevusetust, mis on vastuolus PKS-i § 124 toodud isikuhooldusõiguse sisuga. Viidatud sätte kohaselt on vanem kohustatud hoolitsema lapse igakülgse heaolu eest ja vanema tegevust või tegevusetust, mis riivab lapse heaolu, tuleb pidada lapse väärkohtlemiseks. Hooletusse jätmine on eelkõige lapse füüsiliste ja tervislike vajaduste ja ohutust tagava järelevalve ebapiisav või puudulik tagamine.²⁷

Rahvusvahelised käsitlused ei sisalda eraldiseisva vägivallaliigina vanemlikku võõrandamist. Kuigi vanemlikul võõrandamisel puudub ametlik definitsioon, võib üldistavalt öelda, et võõrandamisena mõistetakse olukorda, kus üks vanem teadlikult manipuleerib lapsega, proovib mõjutada lapse lojaalsust ja takistab või piirab lapse ning teise vanema suhet või suhtlust. Teaduskirjanduses tuuakse välja ka hoiatusi seoses vanemliku võõrandamise käsitlusega. Empiirilised uuringud näitavad, et paljud vanemad kasutavad pärast lahkuminekut võõrandavat laadi strateegiaid, kuid vaid vähese osa laste puhul kujuneb sellest tegelik vanemast võõrandumine.²⁸ Seega ei ole võimalik ainult lapse vastuseisust eraldielava vanemaga suhtlemisele või kooselava vanema võõrandavana näivate käitumismustrite pealt teha automaatselt järeldust, et tegemist on võõrandamisega. Oluline on ka arvestada, et laps võib eelistada üht vanemat põhjusel, mis on seletatav loomulikult kujunenud eelistusena või seetõttu, et tema hoiakuid mõjutab talle oluline kolmas isik, kelleks võib olla näiteks õde, vend, vanavanem või mõni lapsega tegelev spetsialist. Lapse suhtumist võivad kujundada ka lojaalsuskonflikt, separatsioonihirm või raskused vanemate lahkumineku või uue kasuvanemaga kohanemisel.²⁹

Kuigi osa teaduskirjandusest käsitleb **vanemlikku võõrandamist** kui võimalikku psühholoogilise väärkohtlemise vormi, puudub konsensus selle kohta, et seda tuleks käsitada laste perest eraldamise või riikliku sekkumise alusena. Vanemliku võõrandamise teooriat on nimetatud ka pseudokontseptsiooniks, millel puudub piisav empiiriline tõenduspõhi ning mille kasutamine võib lastekaitse kontekstis olla õiguslikult ja praktiliselt riskantne.³⁰ Õiguskirjanduses on leitud, et tegemist on katsega sageli komplitseeritud perekondlikke protsesse pseudoteaduslike fenomenidega

²⁵ Artikli mateeriaks on laste perest eraldamise lahendid.

²⁶ 677 SE, Eelnõu - Riigikogu

²⁷ SE 677, lk 55

²⁸ Harman, J. J., Warshak, R. A., Lorandos, D., & Florian, M. J. (2022). Developmental psychology and the scientific status of parental alienation. *Developmental Psychology*, 58(10), 1887–1911. <https://doi.org/10.1037/dev0001404>

²⁹ Bernet W, Xu S. Scholarly rumors: Citation analysis of vast misinformation regarding parental alienation theory. *Behav Sci Law*. 2023 Sep–Oct;41(5):231–245. doi: 10.1002/bsl.2605. Epub 2022 Dec 29. PMID: 36582021.

³⁰ Jean Mercer, „Critiquing assumptions about parental alienation: Part 1. The analogy with family violence”, *Journal of Family Trauma, Child Custody & Child Development* 19, nr 1 (2021): 81–97, <https://doi.org/10.1080/26904586.2021.1957057>; Edward Kruk ja Jennifer J. Harman, „Countering Arguments Against Parental Alienation as A Form of Family Violence and Child Abuse”, *The American Journal of Family Therapy* 53, nr 2 (2025): 117–46, <https://doi.org/10.1080/01926187.2024.2396279>.

seletada.³¹ Eeltoodu ei tähenda aga kaugeltki seda, et praktikas ei hõlmaks vaimne vägivald ka keeldu suhelda teise vanemaga, ühe vanema äärmiselt manipuleerivat käitumist või vanema-lapse kontakti takistamist.

Teoreetilist raamistikku kasutatakse käesolevas analüüsis selleks, et **süsteematiseerida ning analüüsida vägivalla käsitlust ka Eesti perekonnaõiguslikes kohtuasjades**, sh näha, kas kohtu vägivalla käsitlus sõltub selle liigist ja intensiivsusest.

Riikliku sekkumise lävend

Lapse õiguste rahvusvahelised standardid, sh LÕK artikkel 19, eeldavad riigilt aktiivset lapse õiguste kaitsmist. Riikide perekonnaautonoomiasse sekkumise lävend võib aga oluliselt erineda. Berrick, Gilbert ja Skivenes³² selgitavad globaalses lastekaitse süsteemide tüpoloogias, et riigid paiknevad spektril alates lapse õigustele orienteeritud süsteemidest kuni väärkohtlemise eest kaitsvate süsteemideni, kus riik sekkub vaid tõsise ja tõendatud vägivalla korral. Viimatinimetatu puhul on lastekaitse fookus suunatud kahju tuvastamisele, mitte lapse heaolu ja turvatunde ennetavale tagamisele, ning lävend riiklikuks sekkumiseks on kõrge. Berricki analüüsis on Eesti paigutatud laste väärkohtlemise eest kaitsvate süsteemiga riikide hulka (võrreldav näiteks USA ja Kanada süsteemidega), kus lastekaitse sekkub ennekõike kahju ilmnemisel, mitte ennetavalt üldise heaolu tagamiseks.

Vägivalla tuvastamise ja sellele reageerimisega kaasneb automaatselt küsimus, **millal muutub riiklik sekkumine õigustatuks ja kohustuslikuks**. Turney jt³³ nimetavad seda otsustuspunkti *sekkumise lävendiks (threshold)*. Sekkumise lävend on piir, millest alates loetakse olukorda lapse arengule, tervisele või turvalisusele nii ohtlikuks, et on õigustatud riiklik sekkumine perekonna autonoomiasse. Turney jt järgi ei ole lävendi määratlemine pelgalt tehniline ega juriidiline küsimus, vaid väärtusotsus, mida mõjutavad õigusnormid, institutsioonide riskikultuur, professionaalne kogemus ja ühiskondlikud ootused. Lävendid võivad erineda nii ajas kui ka valdkondade lõikes – näiteks toovad nad enda uuringus välja, et politsei, sotsiaaltöötajate ja kohtute riskitaju on erinev.

Lävendi teooriat saab rakendada ka antud uuringus nii kvalitatiivsete intervjuude puhul kui ka kohtumenetluste analüüsis (vt täpsemalt peatükk Metoodika), et mõista, kuidas lastekaitsetöötajad ning kohtud tõlgendavad vägivalla mõju lapsele ja millal nad peavad sekkumist põhjendatuks.

Autorid toovad välja kolm teoreetilist mudelit, mille kaudu lävendi kujunemist mõista:

1. Signaali tuvastamise teooria (*signal detection theory*): otsustajad peavad eristama tõelised riskisignaalid „mürast“ ehk ebaolulisest või ekslikust infost.
2. Tõendite kuhjumise teooria (*evidence accumulation theory*): üksikud episoodid võivad tunduda väikesed, kuid nende kumulatiivne mõju viib sekkumise vajaduseni.

³¹ E. Schumann. Münchener Kommentar zum BGB. 9. Aufl. C. H. Beck 2024, BGB § 1684 vnr 56jj

³² Jill Duerr Berrick jt, „Child Protection Systems: A Global Typology“, *Oxford Handbook of Child Protection Systems*, toim Jill Duerr Berrick jt (Oxford University Press, 2023).

³³ Danielle Turney jt, „Threshold Decisions in Social Work: Using Theory to Support Practice“, *The British Journal of Social Work* 54, nr 7 (2024): 2996–3013, <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcae073>.

3. Loomuliku otsustamise ja heuristikate teooria (*naturalistic decision-making*): praktikud teevad otsuseid piiratud aja ja teabe tingimustes, tuginedes kogemustele, intuitsioonile ja varasematele juhtumitele.

Kohtumenetluse kontekstis tähendab Turney signaali tuvastamise teooria rakendamine seda, et kohus peab hindama, kas ja millises ulatuses vägivalda väide osutab lapse turvalisust ohustavale riskile ning millised esitatud asjaolud on selle riski seisukohalt asjakohased. Tõendite kuhjumise teooria on eriti oluline juhtumites, milles laps on pikaajaliselt elanud vägivallakeskkonnas – üksikjuhtum võib näida piiripealne, kuid kumulatiivne mõju võib viia järeltõuseni, et lapse perest eraldamine on tema parimates huvides. Loomuliku otsustamise teooria selgitab, miks sarnaste riskide korral võib lävendi rakendamine varieeruda, kuna otsused tehakse piiratud info tingimustes ning neid mõjutavad professionaalne kogemus ja institutsionaalne riskitaju.

Lapsevastase vägivalda käsitluses tuleb muuhulgas hinnata mõju lapse arengule ja suhetele ning just see aspekt võiks määratleda, kas juhtum ületab sekkumise lävendi.

Lähtekohad õiguse rakendajale

Põhiseaduse (PS) § 27 lg 3 annab vanematele õiguse ja paneb samas ka kohustuse kasvatada oma lapsi ja nende eest hoolitseda. PS § 27 lg 4 sätestab vanemate ja laste kaitse. PS § 27 lg-st 4 võib tuletada ka riigi kohustuse kaitsta lapsi ning kohustuse tagada perekonna seesmine kaitse ehk kaitsta perekonnaliikmeid nende omavahelistes suhetes.³⁴

LÕKi keskseks lähtekohaks (art 19)³⁵ on, et last tuleb kaitsta vägivalda eest. Seda rakendava keelunormi leiab lastekaitseadusest (LasteKS)³⁶, mille kohaselt tuleb abivajavale lapsele abi osutada viisil, mis toetab last (LasteKS § 29 lg 1), sealjuures tuleb meetmete võtmisel arvestada sellega, kas last kasvatab hädaohus olev täisealine perevägivalda ohver (LasteKS § 29 lg 3¹) või kas lapsega on seotud vägivallajuhtum.³⁷

Lapse **hooldus- ja suhtlusõigust puudutavate (isikuhooldusõiguslike) vaidluste** materiaalõiguslik regulatsioon on sätestatud PKS-is³⁸. Iseenesest võib kohtuni jõuda teave lapse heaolu ohustavatest teguritest ka muude menetluste käigus. Sellisel juhul on kohtul kohustus omal algatusel rakendada abinõusid ohu ärahoidmiseks (PKS § 134) või tsiviilkohtumenetluse seadustikus (TsMS)³⁹ ette nähtud esialgset õiguskaitset (EÕK) kohaldada (TsMS § 551 lg 1).

Perekonnaõiguslike vaidluste lahendamiseks Eestis eraldiseisvat menetlusseadustikku ei ole, kuigi selle eeliste on õiguskirjanduses tähelepanu juhitud.⁴⁰ Vanema hooldus- ja suhtlusõiguse asjad on menetluslikult hagita perekonnaasjad (TsMS § 550 lg 1 p 2), mille menetlemiseks näevad TsMS §-d 558jj ette erisätted. Hagita menetluses on keskesel kohal **kohtu uurimispõhimõte, mis tähendab**

³³ Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. § 27. https://pohiseadus.ee/sisu/3498/paragrahv_27.

³⁵ Tobin ja Cashmore, „Article 19. The Rights to Protection against All Forms of Violence“.

³⁶ Lastekaitseadus RT I, 31.12.2024, 23 <https://www.riigiteataja.ee/akt/LasteKS>

³⁷ Vägivaldaohvrit puudutav nõue LasteKS § 29 lg 3¹ rakendab Istanbuli konventsiooni. Perekonnaseadust Istanbuli konventsiooniga liitumise kontekstis ei muudetud; Istanbuli konventsioonile ei viita ka üksiki Riigikohtu perekonnaõiguslik lahend.

³⁸ Perekonnaseadus. RT I 2009, 60, 395; RT I, 07.05.2025, 17. <https://www.riigiteataja.ee/akt/PKS> (7.10.2025).

³⁹ Tsiviilkohtumenetluse seadustik. RT I 2005, 26, 197; RT I, 03.04.2025, 2. <https://www.riigiteataja.ee/akt/TsMS> (7.10.2025).

⁴⁰ T. Göttig. T. Uusen-Nacke. Lapsega suhtlust korraldav kohtulahend ja selle täitmine Võrdlev analüüs. 2017., lk 20jj. www.justigi.ee

kohtu kohustust selgitada ise välja lahendi tegemiseks olulised asjaolud ja koguda selleks vajalikud tõendid (TsMS § 5 lg 3). Lisaks ei ole kohus selles menetluses seotud poolte taotlustega, kuna see võib takistada asja igakülgset läbivaatamist. Sealjuures kaasab kohus menetlusse kõik asjast puudutatud isikud omal algatusel.

Eesti **ei muutnud** Istanbuli konventsiooni vastuvõtmisel PKS-i, seevastu muudeti TsMS § 560¹ lg-t 2 ja 5, mille kohaselt ei pea vanemad enne kohtusse pöördumist perelepitusse pöörduma juhul, kui vanem on olnud lapse või teise vanema suhtes vägivaldne.⁴¹

Vanematevahelistes hooldusõiguse üleandmise või selle kuuluvuse vaidlustes lähtub Eesti õigus PKS §-st 116, mille järgi on vanematel oma laste suhtes võrdsed õigused ja kohustused, kui seadusest ei tulene teisiti. Riigikohus on rõhutanud, et mõlema **vanema ühine hooldusõigus tuleb säilitada võimalikult suures ulatuses**.⁴² Seega on vanemate hooldusõiguse vaidluse lahendamise üks sõlmküsimusi see, kas vanemate vahel on last puudutavates olulistest küsimustes lahkarvamusi.

Kuigi kõrgema astme kohtu lahend on kohtutele siduv vaid selles asjas (TsMS § 658; 693), sisustavad alama astme kohtud nii kehtivat materiaal- kui ka menetlusõigust Riigikohtu antud tõlgendustest lähtuvalt. **Riigikohus** on senini olnud kohtumenetlustes, milles vanem ei ole oma hooldusõigust teostanud viisil, mis tagaks lapsele tema arenguks vajaliku elukeskkonna, väga kriitiline PKS § 135 kohaldamisel ning leidnud, et kohtul tuleb laste heaolu tagamiseks kohaldada eelkõige perekonda toetavaid abinõusid ning üksnes juhul, kui sellised meetmed ei ole tulemust andnud või on ilmne, et neil ei oleks positiivset mõju, saab kohus võtta vanemalt lapse hooldusõiguse täielikult ära.⁴³ Seega tuleb ka analüüsitud kohtumenetlustes silmas pidada, et KOV-i avaldus kohtule esitatakse PKS § 135 alusel reeglina alles siis, kui kõik meetmed (mh lapse koduse toetamise kohustus) on ennast ammendanud ning kodused elutingimused on muutunud praktiliselt võimatuks. Riigikohtu väljendatud seisukohad võivad viia ka tõlgenduseni, mille kohaselt on vanema õigus määrata lapse elukorraldus olulisema kaaluga kui lapse õigus turvalisele elukeskkonnale.

Riigikohus on ka hiljutises lahendis rõhutanud,⁴⁴ et isikuhoolduse täielik äravõtmine on äärmuslik meede ning kohus peab alati kaaluma vähem piiravaid abinõusid (nt hooldusjuhised, ettekirjutused) ja selgitama, miks sotsiaalteenused ei ole ohu tõrjumiseks piisavad. Lisaks peavad kohtud tuvastama ohu iga lapse suhtes eraldi ning hindama olukorda lahendi tegemise hetke, mitte ainult mineviku sündmuste põhjal. Seetõttu ei saa aastatetagused sündmused (nt narkootikumide tarvitamine raseduse ajal) automaatselt põhjendada hooldusõiguse äravõtmist olevikus, kui vanem on vahepeal näidanud paranemismärke. Riigikohtu hinnangul on oluline, kas oht lapsele on endiselt aktuaalne ja tõsine. Riigikohus ei ole enda praktikas eraldi käsitletud vägivalda mõju perekonnaõiguslikule lahendile ega ka Istanbuli konventsiooni mõju sellises menetluses. Kokkuvõtlikult on lastekaitseadusest tulenev üldine sekkumislävend KOV-i poolt pakutavaks toetusteks madal, kuid Riigikohtu sõnastatud kohtu sekkumislävend vanemate hooldusõiguse piiramiseks või äravõtmiseks ning lapse vanemast eraldamiseks on väga kõrge ning nõuab konkreetses kohtuasjas erilist põhjendamist nii menetluse osaliste kui ka kohtu poolt.

⁴¹ Seaduse seletuskirja kohaselt peab lepitusmenetluses osalemine olema eelkõige ohvri otsus.

⁴² Vt nt Riigikohtu 5. jaanuari 2022 määrus nr 2-21-233, p 15.

⁴³ RKTkm 20.04.2019, 2-18-3628, p 15 ja seal viidatud lahendid.

⁴⁴ Vt nt Riigikohtu 10. detsembri 2025 määrus nr 2-24-878/168 p 15-19,

GREVIO komitee kriitika Eesti praktikale

Uuringu üheks lähtekohaks oli Euroopa Nõukogu naistevastase vägivalda ja perevägivalda ennetamise ja tõkestamise konventsiooni järelevalvemehhanismi ekspertide rühma (GREVIO) 2022. aasta hinnang⁴⁵ Istanbuli konventsiooni artikli 31 rakendamisel, kus rõhutati, et Eesti perekonnaõiguslikes menetlustes ei arvestata piisavalt süsteemselt LSV mõju peresuhetele. GREVIO analüüsist tulenes kaks keskset kriitikat, mille paikapidavust käesolev analüüs muuhulgas käsitleb.

1. Ohvri ja lapse turvalisus

GREVIO rõhutab, et hooldus- ja suhtlusõiguse otsuseid puudutavad menetlused nõuavad vägivalda riski hoolikat hindamist, kuid Eestis ei hinnata LSV riske alati piisavalt (p 153). Kuigi TsMS § 558 kohustab kohut võtma arvesse seda, kas üks vanem on olnud vägivaldne, viitavad GREVIO kogutud andmed juhtumitele, kus:

- vägivallateos süüdi mõistetud vanemale on lubatud piiramatu või vahetu suhtlus lapsega,
- kohus ei ole süstemaatiliselt analüüsinud ohvri või lapse turvariske.

GREVIO märgib, et vägivalda mõju alahindamine võib ohustada nii last kui ka vägivalda kogunud vanemat, ning tuleb meelde, et vägivalda eskaleerumine pärast lahkuminekut on rahvusvaheliselt dokumenteeritud (p 154). Seetõttu peavad vägivallaga seotud riskid olema perekonnaõiguslikes vaidlustes otsustamise keskmes.

2. Lapsi ei käsitleta järjekindlalt eraldiseisvate ohvritena

GREVIO komitee märgib, et Eesti praktikas ei ole piisavalt juurdunud arusaam, et laps, kes:

- elab vägivaldses keskkonnas,
- näeb pealt vägivalda ühe vanema vastu,
- või kogeb sellega kaasnevat psühholoogilist mõju,

on vägivalda ohver, kelle kaitsevajadust tuleb eraldi hinnata. Lastekaitse spetsialistid ja kohtunikud on viimastel aastatel saanud vägivalda-alast väljaõpet,⁴⁶ kuid empiiriline kogemus näitab, et kohtud minimeerivad sageli infot selle kohta, et üks vanem on vägivaldne. Lapse kaudne kokkupuude vägivallaga ei pruugi kohtumenetluses mõjutada hooldus- või suhtlusõiguse otsust ning on küsitav, kas sellisel juhul on otsus kooskõlas lapse parimate huvide põhimõttega. Prioritiseeritakse vanema võrdset õigust lapsega suhelda ning selle kõrval on teisejärgulised lapse ja ohvri turvalisus.

Samas kontekstis tõi GREVIO komitee eraldi välja, et Eesti kohtud kipuvad kasutama pseudoteaduslikku vanemliku võõrandamise kontseptsiooni, mis ei võimalda vägivalda mõju peresuhetes piisavalt hinnata. Võõrandamise kontseptsiooni kasutamine võib peita võimaliku vägivalda, kirjeldab võimalikku vägivalda ohvrit kui vähe koostööaldist vanemat ning ohustab laiemalt laste ja naiste turvalisust. GREVIO viitab ka sellele, et võõrandamise kontseptsioon on teaduslikult põhjendamatu ning selle kasutamine võib vägivalda normaliseerida ja tuua kaasa ohvri süüdistamise.

⁴⁵ GREVIO, „Estonia: Baseline Evaluation Report“, GREVIO/Inf(2022)32, 13. oktoober 2022, lõik 145, 150, <https://rm.coe.int/grevio-inf-2022-32-eng-final-report-on-estonia-publication/1680a8fcc2>.

⁴⁶ Vt nt Kohtunike koolitusprogrammid 2024, 2025, 2026. <https://www.riigikohus.ee/et/kohtunike-omavalitsuskogud/koolitusnoukogu>.

GREVIO komitee seisukohad sisaldavad endas nii LSV-ga tegelemise praktikat kui ka näitavad, kuidas hindab rahvusvaheline kogukond Eesti praktikat ning milliseid probleemkohti Eesti praktikas nähakse.

Metoodika

Uuringu eesmärk on selgitada, kuidas lastekaitsetöös ja last puudutavas tsiviilkohtumenetluses tuvastatakse lapse peresise väärkohtlemise esinemist ning kuidas hinnatakse ja arvestatakse väärkohtlemise mõju lapsele hooldus- ja suhtlusõiguse üle otsustamisel. Sellest eesmärgist lähtudes on uuring struktureeritud kolme peamise uurimisülesande ja nendega seotud uurimisküsimuste ümber.

Uurimisülesannete täitmiseks ja uurimisküsimustele vastamiseks kasutati segameetodit, mis hõlmas (1) kohtu- ja lastekaitsepraktika analüüsi (kohtulahendid, KOV-i ja lapse esindaja esitatud arvamused, esimese astme menetluslikud määrused ja STAR-andmed), (2) ekspertintervjuusid kohtunike, lastekaitse spetsialistide ja advokaatidega ning (3) välisriikide regulatiivsete lahenduste ja praktikate analüüsi. Järgnevalt kirjeldatakse nende andmeallikate ja analüüsimeetodite rakendamist täpsemalt.

Uurimisülesannete täitmine kooskõlastati Andmekaitse Inspektsiooni (AKI) otsusega nr 2.2.-1/25/25-5 ja Sotsiaalteenuste rakendusuringute eetikakomitee (eetikakomitee 25. koosoleku protokoll 03.06.2025) otsusega.

Kvalitatiivset teemaanalüüsi toetas andmete kvantitatiivne analüüs. Kvalitatiivne uurimisdisain võimaldas uurimuse eesmärke arvestades mõista, kuidas ja miks uuritava teemaga seotud osapooled teevad otsuseid ja tegutsevad ning milline on nende otsuste ja tegevuste mõju lapse huvidele. Kuna kohtumenetlused ja lastekaitse sekkumised on õiguslikud ja sotsiaalsed protsessid, mis toimuvad eri kontekstides ja on juhtumispetsiifilised, võimaldas kvalitatiivne lähenemine samuti paremini tabada analüüsitava materjali eripära ning nüansirikkust. Kvantitatiivne osa võimaldas aga täiendavalt hinnata tegevuste, protsesside jm „ulatust“ ehk kirjeldada andmestikku kokkuvõtlikult.

Kohtu- ja lastekaitsepraktika, praktikute ning välisriikide süsteemide analüüsimiseks kasutati erinevaid andmeallikaid ja analüüsimeetodeid (vt täpsem kirjeldus Lisa 1).

Mõistmaks, kuidas **selgitatakse kohtumenetluses välja lapse väärkohtlemise esinemist peres** ja uurimaks, kas saab teha üldistavaid järeldusi selle kohta, milliste menetluses esitatud tõendite või asjaolude alusel arvestatakse väärkohtlemise mõju lapsele teda puudutavate kohtuasjade lahendamisel, analüüsiti hooldus- ja suhtlusõiguse kohtulahendeid, menetluslike määruseid ning kohtutoimikutes sisalduvaid KOV-i ja lapse esindaja arvamusi ulatuses, mis oli kooskõlas Andmekaitse Inspektsiooni loaga.⁴⁷ Analüüsi hõlmati valim 2023.–2024. aastal maakohtutes tehtud alaealistega seotud hooldus- ja suhtlusõiguse kohtulahendid ning nendes kohtutoimikutes sisalduvaid valla- või linnavalitsuse arvamusi ja menetluses last esindava advokaadi seisukohtasid.

⁴⁷ Vt lähemalt Lisa 1.

Valimi kujundamiseks tehti Justiits- ja Digiministeeriumi vahendusel kohtute infosüsteemis märksõnaotsing (vt Lisa 3), mille tulemusel tuvastati **429** tingimustele vastavat tsiviilasja. Nendest valiti juhuvalimi valimivõtutehnikat kasutades **150** tsiviilasja, millest analüüsi käigus jäeti välja pooleliolevad, konfidentsiaalsed või sisulise vägivallaväiteta menetlused. Lõplikusse valimisse jäi **122** kohtuasja neljast maakohrust. Kuigi valdav osa kohtulahenditest oli jõustunud, oli valimis ka veel jõustumata lahendeid.

Kooskõlas Andmekaitse Inspektsiooni loaga analüüsiti tsiviilasjade toimikutes sisalduvaid asjakohaseid materjale, kasutades kvantitatiivset ja kvalitatiivset uurimislähenemist, sh peamise analüüsimeetodina kvalitatiivset temaatilist sisuanalüüsi. Toimikutes sisalduvates analüüsitud materjalides tehti esmalt kontrollotsingud vägivalla ja vanemast võõrandamisega seotud märksõnade abil, et välistada valimist asjad, kus vägivalla väidet ei ole. Seejärel koostati anonüümitud väljavõtted kohtu määrustest, KOV-i seisukohtadest ja lapse esindaja arvamustest. Analüüs viidi läbi kaheetapiliselt: esmalt töötati välja analüütilised koodid ja kategooriad, seejärel kontrolliti kodeerimise järjepidevust ja täpsustati vajadusel koodiraamistikku. Kodeerimisel käsitleti muu hulgas menetluse tehnilisi näitajaid, vägivalla liike ja konteksti, vägivalla kestust ja ajalisust, vägivalla mõju kohtuotsustele ning lapse prima huvi kaalumist (vt täpsemalt Lisa 4).

Mõistmaks, kas ja kuidas praktikas hooldus- ja suhtlusõiguse asjade lahendamisel selgitatakse välja ja võetakse arvesse lapse parimad huvid, viidi kohtumaterjalide analüüsiga paralleelselt läbi **ekspertintervjuud** Eesti maakohrustes perekonnaasju lahendavate kohtunike, lastekaitse spetsialistide ja lapsi esindavate advokaatidega.

Ekspertintervjuud toimusid fookusrühma- ja individuaalintervjuudena poolstruktureeritud intervjuukava alusel (vt ka Lisa 6). Osalejad värvati eesmärgipärase ja iseselekteeruva valimi põhimõttel, lähtudes eksperdi töökogemusest ja kokkupuutest lapsega seotud tsiviilasjadega. Intervjuudes osalesid 7 kohtunikku, 9 advokaati ja 23 lastekaitse spetsialisti. Kõik intervjuud salvestati, transkribeeriti ja anonümiseeriti. Intervjuuandmeid analüüsiti kvalitatiivse temaatilise analüüsi meetodil, kombineerides deduktiivset ja induktiivset kodeerimist (vt ka Lisa 1).

Lisaks kohtutoimikutele ja intervjuudele **analüüsiti sotsiaalteenuste ja -toetuste andmeregistri (STAR) andmeid**. STAR-i andmepäring kavandati viisil, mis võimaldas analüüsida lastekaitsetoimingute ajalugu kuni kaks aastat enne lapsega seotud kohtulahendi tegemist. Analüüs keskendus liht- ja juhtumimenetlustele, sealhulgas toimingutele ja politseiteadetele. Analüüsiühikuks ei olnud üksik registrikanne, vaid konkreetne lastekaitsejuhtum tervikuna.

STAR-i andmepäringuga saadud andmeid analüüsiti kvalitatiivse ja kvantitatiivse sisuanalüüsi põhimõtetel, kasutades eelnevalt koostatud ühtset kodeerimisraamistikku, sh vägivalla väite olemasolu, vägivalla tüüp, kestus ja ajalisus ning lastekaitse tegevused väite käsitlemisel (vt ka Lisa 5). Seejärel tulemid ühendati anonümiseeritud kohtulahendite andmestikuga, mis võimaldas hinnata kohtu- ja lastekaitsepraktikate omavahelisi seoseid.

Aruandes on erinevatest andmeallikatest pärit informatsioon sünteesitud ja esitatud koos; aruande lisades on esitatud analüüsi täiendavad materjalid (nt eraldiseisev intervjuude kokkuvõte Lisa 2, taustaandmed Lisa 7).

Välisriikide kogemuste analüüsi eesmärk oli kirjeldada ja analüüsida teiste riikide lahendusi, meetodeid ja praktikaid lapse väärkohtlemise väljaselgitamisel ning mõju hindamisel kohtu- ja lastekaitsetöös, pakkudes analüüsipõhist sisendit Eesti poliitikakujundamisele. Analüüsi kaasati Saksamaa, Iirimaa ja Soome, et tuua näiteid erinevatest õiguskeskkondadest ja sotsiaalkaitseüsteemidest ning tuletada neist kasulikke õppetunde Eesti kontekstile. Saksamaa oli valimis eelkõige seoses eeskujurolliga Eesti kohtumenetluse ja materiaalõiguse regulatsioonile, Soome kui Eestile lähedal asuva ja mitmeski valdkonnas eeskujuks oleva riigiga. Kolmas riik Iirimaa oli valikus, et võrrelda erinevat õigussüsteemi, mis on samas ka Euroopa Liidu regulatsiooniga ühinenud.

Välisriikide analüüs tugines dokumendianalüüsile ning seda täiendati ekspertintervjuudega. Kogutud materjale analüüsiti vastavalt kvalitatiivse sisuanalüüsi ning temaatilise analüüsi meetoditel.

1. Perekonnaõiguslik menetlus ja lastekaitsetöö peresisese väärkohtlemise juhtumites Saksamaa, Iirimaa ja Soome näitel

Välisriikide analüüsi eesmärk oli kirjeldada ja analüüsida teiste riikide lahendusi, meetodeid ja praktikaid lapse väärkohtlemise väljaselgitamisel ning mõju hindamisel kohtu- ja lastekaitsetöös, pakkudes analüüsipõhist sisendit Eesti arengusuundade kujundamisele. Riikide valikul lähtuti esmalt eeldusest, et võrreldavates riikides kehtib LÕK, mis kehtestab lapse kohtlemise põhimõtted ja tegemist on sarnase väärtusruumiga. Saksamaa valiti analüüsitava riikide hulka, kuna Eesti õigus on oluliselt mõjutatud Saksa õiguse eeskujust, Soome valikul mängis põhilist rolli Soome lähedus Eestile ja Iirimaa valikul lähtuti eeldusest, et tegemist on kahest eelnevast erineva süsteemiga riigiga, mis võib anda olulise sisendi teistsuguse lähenemise osas. Lisaks dokumendianalüüsile viidi läbi intervjuud iga võrreldava riigi ekspertidega. Ekspertintervjuud võimaldasid täita dokumendianalüüsist jäänud lünki ning koguda sisendit praktikate ja kirjutamata reeglite kohta, mida dokumentidest ei ilmnenud.

Kolmes vaadeldud riigis kujundab lapse peresisese väärkohtlemise tuvastamist ja mõju hindamist perekonnaõiguslikes menetlustes eeskätt see, kuidas lapse arvamus ja parimad huvid menetlusse tuuakse, milline on lapse staatus menetluses, kuidas on korraldatud asutuste vaheline infovahetus ja kuidas suhestuvad omavahel tsiviil- ja kriminaalmenetlus. Üldine suund on riikides sarnane, erinevus on eelkõige nüanssides. Paralleeli saab tuua Eestis lastekaitseüsteemi ja perekonnaõiguslike kohtumenetlustega, kus on sarnaselt olulisel kohal lapse huvid ja õigused ning tema arvamuse väljaselgitamine, millega peavad suhestuma teiste puudutatud isikute huvid ja õigused. Kõik analüüsitud riigid on lapsi puudutavates menetlustes orienteeritud valdkondade ülesele koostöole.

1.1. Saksamaa

Saksa õiguses hõlmab vanemlik hoolitsus vanema õigust ja kohustust hoolitseda alaealise lapse eest ning oma lapsega suhelda. Suhtlusõiguse objekt on igasugune kontakt ja isiklike suhete hoidmine lapse ja tema vanemate vahel ning lapse ja teatud kolmandate isikute vahel, kes võivad olla lapsele eriti olulised.⁴⁸ Suhtlus- ja hooldusõigusasjade arutamine on spetsialiseerunud perekonnakohtute pädevuses.⁴⁹ Perekonnakohtute pädevuses on kogu vägivalla vastase kaitse seaduse⁵⁰ järgne menetlus sõltumata perekondlikest suhetest. Seega menetlevad perekonnakohtud vägivalla vastase

⁴⁸ Bürgerliches Gesetzbuch <https://www.gesetze-im-internet.de/bgb/> Asjakohased sätted sisalduvad Saksa tsiviilseadustikus (BGB)⁴⁸ ja on koondatud 5. peatükki „vanemlik hoolitsus“.

⁴⁹ Gesetz über das Verfahren in Familiensachen und in den Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit (FamFG) § 11 <https://www.gesetze-im-internet.de/famfg/index.html#download=1>

⁵⁰ Gesetz zum zivilrechtlichen Schutz vor Gewalttaten und Nachstellungen (Gewaltschutzgesetz - GewSchG) 11. 12. 2001 (BGBl. I S. 3513); 10. 08. 2021 (BGBl. I S. 3513)

kaitse asju ka siis, kui puudutatud isikud ei ela kestvaks loodud ühises majapidamises.⁵¹ Perekonnaõigusele spetsialiseerunud kohtute loomisel lähtuti eeldusest, et perekonnaõiguslike vaidluste näol ei ole tegemist pelgalt juriidilise küsimuse lahendamisega, vaid vaidlused puudutavad inimese identiteeti, turvatunnet ja tulevikku. Lapse parimate huvide ja heaolu kaalumine on tihti keeruline ja vajab teatud vilumust, et osata näha erinevaid nüansse.⁵² Perekonnakohtu kohtunikel on nõutav pädevus perekonnaõiguses, baasteadmised psühholoogiast, sealhulgas laste arengupsühholoogiast, ja teadmised laste küsitlemisest.⁵³ Vajaliku pädevuse tagamiseks tuleb kohtunikel ametisse astudes läbida kohustuslik koolitusprogramm, mis käsitleb asjakohaseid teemasid. Programmi pikkus ja sisu võib liidumaati erineda. Täiendkoolituste läbimise kohustust ei ole, kuid aastatega on kasvanud kohtunike soov ja valmisolek pakutavatel täiendkoolitustel osaleda.⁵⁴

Sarnaselt Eestiga on Saksamaal olulisel kohal – eeldusel, et see ei lähe vastuollu lapse huvidega – eelkõige vanemate kokkuleppe saavutamisele suunamine. Kui tegemist on peresisese vägivalla juhtumiga või kokkulepet ei ole võimalik saavutada, kuulab kohus menetluses ära noorsoameti (*Jugendamt*)⁵⁵, määrab lapsele esindaja (*Verfahrensbeistand*), kuulab ära lapse ja vajadusel määrab ekspertiisi.

Lapse peresisese väärkohtlemise väljaselgitamine perekonnaasjades

Lapsi puudutavates vaidlustes seatakse esiplaanile lapse huvid. Vanema õiguste määramise menetluses tuleb kohtul teha otsus, mis võttes arvesse tegelikke asjaolusid ja võimalusi ning asjaomaste isikute õigustatud huve, kaitseb lapse huve kõige ulatuslikumalt.⁵⁶ Lapse heaolu eeldused määratakse kohtumenetluses kindlaks iga üksikjuhtumi puhul eraldi. Olulised kriteeriumid hooldusõiguse vaidluste puhul on lapse tahe, kontinuiteedi põhimõte, lapse arendamine, lapse seotus vanemaga ja teiste õdede-vendadega ning vanemate võime last kasvatada.⁵⁷ Lapse heaolu eeldused määratakse kindlaks noorsoameti, lapsele määratud esindaja, kaasatud eksperdi ja kohtu koostöös.

Oluline põhimõte on lapse vahetu ärakuulamine ja tema arvamuse kindlaks tegemine. Nii seadusandja kui erialakirjandus rõhutab vajadust lapse vahetuks ärakuulamiseks, et saada isiklik kontakt. Teatud juhtudel võib kohus lapse ärakuulamisest loobuda⁵⁸, kuid see erand ei kehti vanema õiguste määramise menetluses.⁵⁹ Samuti tuleb peresisese vägivallaga seotud menetlustes kohtul laps igal juhul ära kuulata.⁶⁰ Lapse ärakuulamisel kehtib kaks olulist põhimõtet: laps ei pea oma arvamust

⁵¹ T. Rauscher. Münchener Kommentar zur ZPO. 7. Aufl. C.H. Beck 2025, ZPO Einleitung vrn. 222; C. Fischer Münchener Kommentar zum FamFG, 4. Aufl. 2025, FamFG § 111 vrn. 14.

⁵² Intervjuu TM 2025

⁵³ Gerichtsverfassungsgesetz (GVG) § 23b

⁵⁴ Intervjuu TM 2025

⁵⁵ Noorsoamet korraldab lastekaitsetööd kohalikul tasandil, noorsoameti ülesanded puudutavad laste, noorte ja perede mitmekülgset toetamist

⁵⁶ BGB § 1697a lg 1

⁵⁷ BGH, Beschluss vom 1.2.2017 – XII ZB 601/15 (OLG Nürnberg)

⁵⁸ FamFG § 159 lg 2

⁵⁹ FamFG § 159 lg 2 teine ja kolmas lause

⁶⁰ FamFG § 213 lg 1

avaldama⁶¹ ja last ei tohi ära kuulata kui poolt või tunnistajat.⁶² Juhul, kui lapsele on määratud esindaja, kuulab kohus lapse ära tema juuresolekul. Kui esindajat määratud ei ole, on ära kuulamise viis kohtu otsustada. Seadus rõhutab vajadust selgitada lapsele eakohaselt kohtu poolt ära kuulamise eesmärki, kulgu ja tulemust. Oluline on anda lapsele võimalus oma arvamust vabalt väljendada.⁶³

Last puudutavates küsimustes kaasab kohus noorsooameti.⁶⁴ Noorsooamet osaleb kohtumenetluses menetlusosalisena kahel juhul: (i) lapse füüsiline, vaimne või hingeline heaolu või tema vara on ohustatud ning vanemad ei ole valmis ega suutelised seda ohtu ära hoidma, ja (ii) laps tuleb tema huvide kaitseks perest eraldada.⁶⁵ Muude last puudutavate menetluste puhul kuulatakse noorsooamet ära, teavitatakse kohtuistungitest ja edastatakse kohtumäärused. Noorsooametil on lapsi puudutavates menetlustes ulatuslik kaebeõigus⁶⁶ ja õigus osaleda kohtuistungitel.⁶⁷ Üle riigi kasutatakse mitmeid lapse heaolu hindamise juhendmaterjale, mis aitavad lastekaitsevaldkonna spetsialistidel mõista lapse hindamise erinevaid aspekte ja käsitlevad erinevaid situatsioone. Näiteks juhendmaterjal „Lapse heaolu hindamine BGB § 1666⁶⁸ alusel. Sotsiaalteenistuse juhend“⁶⁹ sisaldab 900 lehekülge konkreetseid teaduslikult põhjendatud juhiseid, et anda spetsialistidele teadmisi ja kindlust lastekaitsevaldkonnas töötamiseks. Käsiraamat on jagatud kolme suuremasse teemablokki ja ehitatud üles põhjalike vastustena kokku 129-le küsimusele. Iga vastus on koostatud valdkonna spetsialisti poolt ja sisaldab muu hulgas viiteid konkreetsetele seadusesätetele. Teine allikas on kirjeldav käsiraamat „Lapse heaolu ohustamine. Kuidas ära tunda ja abistada“⁷⁰, mis käsitleb küsimusi nagu lapse heaolu, kuidas ära tunda probleemseid olukordi ja kuidas reageerida. Muuhulgas on kirjeldatud lapse heaolu kolmnurka kui abivahendit lapse heaolu hindamisel.

Hooldus- ja suhtlusõigusvaidlustes määrab kohus lapsele esindaja juhul, kui see on vajalik lapse õiguste kaitseks. Esindaja tuleb määrata võimalikult varajases menetluse staadiumis.⁷¹ Üks esindaja määramise kriteeriume on võimalik lapse huvide konflikt vanemate huvidega. Esindaja määratakse alati, kui kohtu menetluses on (i) vanema hooldusõiguse osaline või täies ulatuses vanemalt ära võtmine vastavalt BGB § 1666 ja 1666a; (ii) suhtlusõigus lähisugulastega vastavalt BGB § 1684; (iii) lapse viibimiskoha otsustamine BGB § 1632 lg 4 ja 1682 alusel. Esindaja määratakse reeglina (i) olukorras, kus lapse huvid on vastuolus tema seadusliku esindaja huvidega; (ii) lapse vanemast eraldamise menetlustes; (iii) lapse väljaandmise menetlustes; ja (iv) suhtlusõiguse olulises ulatuses piiramise menetlustes.⁷²

⁶¹ J Schmid, „Familiengerichtliche Kindesanhörung in sexualisierten Gewaltfällen“ (2021) 88 *Kinderschutz stärken*, p 155
https://www.hss.de/download/publications/AA_88_Kinderschutz_18.pdf

⁶² FamFG § 163a

⁶³ FamFG § 159 lg 4

⁶⁴ FamFG § 162 lg 1

⁶⁵ FamFG § 162 lg 2

⁶⁶ FamFG § 162 lg 3

⁶⁷ FamFG § 162 lg 1

⁶⁸ BGB (Saksa tsiviilseadustik) § 1666 lg 1 kohaselt peab kohus juhul, kui lapse füüsiline, vaimne või psühholoogiline heaolu või vara on ohus ja vanemad ei soovi või ei suuda ohtu kõrvaldada, rakendama meetmeid ohu kõrvaldamiseks.

⁶⁹ Kindler, H., Lilig et al. *Das Handbuch Kindeswohlgefährdung nach §1666 BGB und Allgemeiner Sozialer Dienst* (2006)
https://db.dji.de/asd/ASD_Inhalt.htm

⁷⁰ Kindeswohlgefährdung. Erkennen und Helfen (2009) Kinderschutz-Zentrum Berlin e.V
<https://www.bmbfsfj.bund.de/resource/blob/94156/178873b3c5a6eeb604568df609e16683/kindewohlgefaehrdung-erkennen-und-helfen-data.pdf>

⁷¹ FamFG § 158 lg 1

⁷² FamFG § 158 lg 2

Esindajatele kehtestatud nõuded on jagatud kutse- ja isikupõhisteks sobivusnõueteks. Kutsepõhised sobivusnõuded käsitlevad erialast ettevalmistust. Esindajal peavad olema vähemalt baasteadmised perekonnaõigusest (*Familienrecht*), asjakohasest menetlusõigusest, laste- ja noorte hoolekandeõigusest (*Kinder- und Jugendhilferecht*), samuti teadmised laste arengupsühholoogiast ja laste küsitlemisest. Seadusandja on ette näinud kohustuse vähemalt kord kahe aasta jooksul osaleda erialasel täienduskoolitusel.⁷³ Isikupõhine sobivus tähendab suutlikkust esindada lapse huve sõltumatult, erapooletult ja põhjalikult.⁷⁴ Lapse esindaja ülesanne on teha kindlaks lapse parimad huvid ja esindada neid kohtumenetluses. Ühtlasi selgitab esindaja lapsele menetluse eesmärki ja käiku ning vajadusel lõpplahendit.⁷⁵ Vajadusel saab esindaja esitada lapse huvides taotlusi.

Vanema õiguste määramise menetluses⁷⁶ määrab kohus eksperdi arvamuse andmiseks. Eksperdit eeldatakse vähemalt psühholoogilist, psühhoterapeudi, laste- ja noorte psühhiaatria, psühhiaatria, meditsiinilist, pedagoogilist või sotsiaalpedagoogilist ettevalmistust. Pedagoogilise ja sotsiaalpedagoogilise ettevalmistusega eksperdid peavad lisaks läbima täiendkoolituse diagnostiliste ja analüütiliste oskuste omandamiseks.⁷⁷ Eksperdil on õigus ekspertiisi läbiviimise eesmärgil kohtuda lapse ja vanematega. Olukorras, kus lapse heaolu on ohus, peab ekspert andma hinnangu vanemate võimekusele last kasvatada ja hinnangu võimalikule vanemast lähtuvale ohule lapse suhtes.⁷⁸ Kohus võib eksperdile anda ülesande vanemate lepitamiseks.⁷⁹

Vanemlik võõrandamine

Saksa õiguses ei ole termin „vanemlik võõrandamine“ defineeritud, samuti ei reguleerita vanemliku võõrandamist kui nähtust ning puuduvad ametlikud juhised vanemliku võõrandamise tuvastamiseks hooldus- ja suhtlusõigusvaidlustes. Viimastel aastatel avaldatud uuringud ja spetsialistide hinnangud taunivad termini kasutamist, tuues esile mitmeid termini kasutamisega kaasnevaid probleeme. 2022. aastal avaldati uuring, mis tõi välja et hooldus- ja suhtlusasjade taustal oli sageli peresisene vägivald, mida varjutasid võõrandamissüüdistused.⁸⁰ 2023. aastal avaldatud artiklis hoiatati vanemliku võõrandamise sündroomi diagnoosi kasutamise ja selle võimalike kahjulike tagajärgede eest ning pakuti välja alternatiive, kuidas käsitleda olukordi, kus vanema ja lapse kontakti katkemine võib olla teise vanema poolt mõjutatud.⁸¹ Õiguskirjanduses on leitud, et võõrandamise teooria kasutamise puhul on tegemist katsega seletada komplitseeritud perekondlikke protsesse pseudoteaduslike fenomenidega.⁸² Last hooldavalt vanemalt on põhjendatud nõuda suhtluse

⁷³ FamGF § 158a lg 1

⁷⁴ FamFG § 158a

⁷⁵ FamFG §§ 158-158c

⁷⁶ FamFG § 151 p 1-3

⁷⁷ FamFG § 163 lg 1

⁷⁸ K Schulte-Bunert & G Weinreich, *FamFG*, (Wolters Kluwer, 2023) § 163 ääremärkus 2

⁷⁹ FamFG § 163 lg 2

⁸⁰ Hammer, W. (2022): Familienrecht in Deutschland. Eine Bestandsaufnahme. https://www.familienrecht-in-deutschland.de/wp-content/uploads/2024/11/Studie_Familienrecht-in-Deutschland-Eine-Bestandsaufnahme-Kopie.pdf

⁸¹ Janin Zimmermann, Jörg Fichtner, Sabine Walper, Ulrike Lux, Heinz Kindler Eltern-Kind-Entfremdung. Warum wir allzu vereinfachte Vorstellungen hinter uns lassen müssen

https://www.familienrecht-in-deutschland.de/wp-content/uploads/2024/02/Whitepaper_Eltern-Kind-Entfremdung_ZKJ_Reguvis-Kopie-1.pdf

⁸² E. Schumann. Münchener Kommentar zum BGB. 9. Aufl. C. H. Beck 2024, BGB § 1684 vnr 56jj.

lubamist teise vanemaga, kuid seda ei saa teha ilma erialase toetuse ja abita. GREVIO on oma raportis toonud välja probleemid seoses võõrandamise kontseptsiooni kasutamisega Saksamaal. Naiste- ja lastevastane vägivald jääb märkamatuks, kuna eksperdid tuginevad vanemliku võõrandamise teadusliku alusega kontseptsioonile. GREVIO hoiatab, et selliste lähenemiste levik takistab soopõhise vägivalda ja lapse heaolu oluliste aspektide arvestamist ning suurendab riski, et vägivald jääb märkamata ja selle mõju alahinnatakse.⁸³

Saksa Põhiseaduskohus (*Bundesverfassungsgericht*) leidis oma 17. novembri 2023. a otsuses, et laste asjades laste huvi üle otsustamisel ei ole vanemliku võõrandamise teooriale (*Parental Alienation Theory*) tuginemine põhjendatud, kuna see ei ole teaduslikult piisavalt põhjendatud ja võib viia laste õiguste rikkumiseni. Muuhulgas selgitas kohus, et menetluse kriteerium peab olema lapse heaolu, mitte vanemate õigused.⁸⁴ Intervjueeritud praktiku hinnangul on põhiseaduskohtu otsus oluline edasiminekuks laste heaolu tagamisel. Kuigi lastekaitsevaldkonna spetsialistide ja lapsevanemate hulgas tuleb käsitlusele viitamist endiselt ette, välditakse selle kasutamist perekonnaõiguslikes kohtulahendites. Olukordades, kus tekib kahtlus, et vanem katkestab tahtlikult lapse kontakti teise vanemaga, kirjeldatakse võimalikku last kahjustavat tegevust, tagades seeläbi vanematevahelises vaidluses põhjalikum olukorra hindamine ja lapse huvide parem kaitse.⁸⁵

Saksamaa süsteemi tugevused ja nõrkused

Üks Saksamaa tugevustest on lapse huvisid kaitsev õiguslik raamistik. Lapse parimad huvid on menetluse esmane kaalutus. Lastega seotud perekonnaõiguslike vaidluste lahendamine on võrreldes teiste vaidlustega prioriteet. Seadus sätestab lapse õiguse olla teda puudutavates küsimustes ära kuulatud ja tema huvide kaitseks määratakse esindaja. Kohtunikele, lapse esindajale ja ekspertidele on seadusega kehtestatud erialase ettevalmistuse nõuded. Loodud on perekonnakohtute süsteem, mis tagab kohtunike spetsialiseerumise. Arvestades, et perekonnaõigus on keeruline valdkond, mis esitab väljakutseid nii õiguslikult, kui emotsionaalselt ning tegemist ei ole pelgalt juriidilise küsimuse lahendamisega, vaid vaidlused puudutavad lapse identiteeti, turvatunnet ja tulevikku, on kompetentsi tõstmine ja hoidmine olulise tähtsusega. Lapse parimate huvide ja heaolu kaalumise on tihti keeruline ja vajab vilumust, et osata näha konkreetse asja nüansse. Kasuks tuleb oskus näha inimeste käitumise tagamaid ja tunda ära mustreid. Perekonnaõiguslike vaidluste lahendamine eeldab kohtunikult vilumust ja teadmisi teistes valdkondadest, nagu psühholoogia ja sotsiaaltöö.

Kuigi perekonnakohtute süsteemil on palju eeliseid, on vaatamata spetsialiseerumisele puudujääke peresisese vägivaldaga arvestamisel. Üks kriitika koht on laste peresisese väärkohtlemisega arvestamine lõpplahendi tegemisel.⁸⁶ Saksa õiguses hõlmab vanemlik hoolitsus vanema õigust ja kohustust hoolitseda alaealise lapse eest ning oma lapsega suhelda.⁸⁷ Suhtlusõiguse objekt on

⁸³ GREVIO Baseline Evaluation Report Germany (2022), GREVIO/Inf(2022)21. <https://rm.coe.int/report-on-germany-for-publication/1680a86937>

⁸⁴ BVerfG, Beschluss vom 17.11.2023 - 1BvR 1076/23, BeckRS 2023, 37236 (OLG Köln)

⁸⁵ Intervjuu TM 2025

⁸⁶ Intervjuu TM 2025

⁸⁷ BGB § 1626 I 1

igasugune kontakt ja isiklike suhete hoidmine lapse ja tema vanemate vahel ning lapse ja teatud kolmandate isikute vahel, kes võivad olla lapsele eriti olulised.⁸⁸ Praktikas on lapse ja lahuselava vanema kontakti ning ühise hooldusõiguse säilitamise põhimõttest saanud kõrge hooldus- ja suhtlusõigusvaidluste lahendamise standard, mis omakorda võib tuua kaasa olukorra, kus lapse peresisest väärkohtlemist või lapse soovimatust vanemaga suhelda ei võeta piisavalt arvesse. Naised on väärkohtlemisega seotud menetlustes suure surve all. Peresisest vägivaldast ei taheta rääkida, kuna kardetakse negatiivseid tagajärgi. Osa juriste lausa soovib jätta peresisene vägivald mainimata, kuna perekonnaõiguslikes vaidlustes võib selline süüdistus tuua kaasa süüdistused vanemlikus võõrandamises. Kui menetluses ei tooda esile peresisest vägivalda, ei määrata lapsele ka esindajat, ning lapse väärkohtlemine, huvid ja vajadused jäävad tähelepanuta.⁸⁹ Võib öelda, et juhtumeid mõjutavad ka ühiskonnas levinud eelarvamused, kuna hirm tagakiusamise ees võib ühtlasi tähendada, et info peresisest väärkohtlemise kohta ei jõua kohtu ja teiste spetsialistideni.

Seadus kohustab alati määrama vanema õiguste määramise menetluses eksperdi. Sellisel korraldusel on nii plusse kui miinuseid. Kuigi ühest küljest loob see eelduse lapse heaolu igakülgselt hindamiseks ja vähendab riski, et midagi olulist jääb kahe silma vahele, võib lapse jaoks olla koormav, kui temaga räägivad mitmed ametnikud, kellest igaühel võib olla oma lähenemine ja stiil.⁹⁰ Ekspertiisi läbiviija on järjekordne inimene, kes suhtleb lapsega. Koos kohtu, lapse esindaja ja noorsooametiga, on neid juba neli. Kuigi ekspertidele on kehtestatud ettevalmistuse nõuded, ei ole eksperdi arvamustele kehtestatud kvaliteedinõudeid. Kutseorganisatsioonid on küll koostanud põhjalikud juhised⁹¹ koos selgituste ja seaduseviidetega, kuid tegemist on soovitusliku materjaliga ja nende järgmine ei ole kohustuslik.

Üks saksa süsteemi nõrkustest on vähene spetsialistide täiendkoolitus. Kuigi perekonnapohtu kohtunikele on kehtestatud erialase ettevalmistuse nõuded, ei ole neile kehtestatud jätkukoolituste kohustust. Lapse esindajatele on küll täiendkoolituse läbimise kohustus kord kahe aasta jooksul, kuid puuduvad nõuded koolituse sisu ja kvaliteedi kohta, samuti koolituse sisu järelevalvemehhanismid.⁹² Intervjueeritud eksperdi sõnul on spetsialistide teadmised LSV-st ja eriti kontrolliva vägivalda dünaamikast lünklikud, mis toob kaasa olukorra, kus vägivalda ei tunta ära ja asjas tehtud otsus ei võta lapse peresisest väärkohtlemist arvesse.⁹³

1.2. Iirimaa

Sarnaselt teiste analüüsitud riikide ja Eestiga on Iirimaa last puudutavates menetlustes kesksel kohal lapse arvamuse väljaselgitamine ja sellega arvestamine kõigis perekonnaasjades. Iiri põhiseadus

---

⁸⁸ BGB §§ 1685-1686

⁸⁹ Intervjuu TM 2025

⁹⁰ Hammer 2022

⁹¹ Näiteks:

<https://www.dfgt.de/resources/Mindestanforderungen%20an%20die%20Qualitaet%20von%20Sachverstaendigengutachten%20im%20Kindschaftsrecht%20%282.%20Auflage%29.pdf>

⁹² Hammer 2022; Intervjuu TM 2025

⁹³ Intervjuu TM 2025

sätetab, et menetlustes, mis puudutavad last, kes on võimeline oma arvamust kujundama, tuleb lapse arvamus kindlaks teha ja sellele anda asjakohane kaal, võttes arvesse lapse vanust ja küpsust.⁹⁴ Lapse arvamuse väljaselgitamise ja arvesse võtmise põhimõte kajastub mitmetes põhiseadust rakendavates seadustest. Selged sisulised juhised peresisese vägivalda äratundmiseks ja arvesse võtmiseks lastega seotud menetlustes annab liri laste hooldusõiguse seadus (*Guardianship of Infants Act, 1964*). Seadus kohustab lõpplahendi tegemisel arvesse võtma nii väärkohtlemist, mis on minevikus aset leidnud, kui ka vägivalda, mis võib tulevikus aset leida, ning suunab otsustaja analüüsima väärkohtlemise mõju lapse turvalisusele, psühholoogilisele ja emotsionaalsele heaolule, ohvri olukorrale, aga samuti vägivallatseja vanemlikule suutlikkusele. Selline regulatsioon aitab vältida hinnanguid, mis lähtuvad kohtuniku või lapsega töötava spetsialisti isiklikest kogemustest ja eelarvamustest, samuti hindamise protsessi autmatiseerumist, mille käigus võib hinnangute andmine muutuda automaatseks tegevuseks, mis jätab kõrvale juhtumi eripära. Nii on võimalik vältida peresisese vägivalda episoodide vaatlemist minevikusündmustena, millel puudub seos lapse praeguse ja tulevase heaoluga. Mõjupõhine tulevikuriski arvestav lähenemine aitab vältida olukordi, kus väärkohtlemist peetakse ebaoluliseks, kuigi see jätkuvalt kahjustab last. Õigusaktiga kehtestatud paindlikud hindamiskriteeriumid aitavad ühtlustada peresisese vägivalda arvesse võtmise praktikat kohtumenetluses ja aitavad kaasa täpsemate, proportsionaalsemate ja lapsekesksemate otsuste tegemisele. Uus varasemat täiendav õiguslik raamistik lapse ärakuulamise põhimõtte rakendamiseks loodi 2015. aastal laste ja perede seadusega (*Children and Family Relationship Act 2015*).⁹⁵ Lapse arvamus jõuab menetlusse kahel viisil. Esiteks vahetult (*direct*) nii, et kohtunik kuulab ise lapse ära, ja teiseks ekspertarvamuse vahendusel (*indirect*) juhul, kui kohus näeb piisavat alust ekspertiisi määramiseks. Kohus kuulab lapse ära oma ruumides või kohtusaalis ilma menetlusosaliste juuresolekuta. Kohtusaalis võivad viibida registripidaja ja stenograaf.⁹⁶ Täpsemaid juhiseid seadus ei sätesta.

2024. aasta perekonakohtute seadusega (*Family Courts Act 2024*)⁹⁷ loodi lirimaal perekonnavaidluste lahendamiseks perekohtute süsteem. Tegemist on põhjaliku muutusega perekonnaõiguslike vaidluste lahendamisel ning reformi eesmärk oli luua selleks ühtsem, paindlikum ja lapsekeskem keskkond igas kohtuastmes. Uus seadus tagab menetluse privaatsuse, keelab ohvri risküsitlemise vägivallakahtlusega vanema poolt ning kohustab kohtunikke läbima koolitusi LSV ja laste heaolu teemadel. Oluline on, et juhul kui menetluses on lapse peresisese väärkohtlemise asi, tuleb menetluses vältida põhjendamatuid viivitusi, kuna need ei ole lapse parimates huvides.⁹⁸

⁹⁴ Constitution of Ireland § 42A lg 4 p 2. <https://www.citizensinformation.ie/en/government-in-ireland/irish-constitution-1/constitution-introduction/>.

⁹⁵ O'Mahony, C., & O'Driscoll, L. (2023). *The voice of the child in private family law proceedings: A comparative review*. University College Cork, Child Law Clinic.

<https://www.ucc.ie/en/media/academic/law/2023x2f2024/VoiceoftheChildinPrivateFamilyLawProceedingsAComparativeReview.pdf>

⁹⁶ Report of the Courts Service, *Report of the Family Law Reporting Project Committee* (2007) http://www.uspi.ie/attachments/File/Report_of_the_Family_Law_Reporting_Project_Committee_to_the_Board_of_the_Courts_Service.pdf.

⁹⁷ Family Courts Act 2024 <https://www.irishstatutebook.ie/eli/2024/act/48/enacted/en/html>

⁹⁸ O'Mahony, C., & O'Driscoll, L. (2023), ptk 2.4.1.

Lapse peresisese väärkohtlemise väljaselgitamine perekonnaasjades

Hooldus- ja suhtlusõigusasjades võib kohus lapse heaolu mõjutavate asjaolude ja/või lapse arvamuse kindlaks tegemiseks määrata eksperdi.⁹⁹ Eksperti aruanne edastatakse menetlusosalistele ja lapsele, välja arvatud juhul, kui aruande lapsele edastamine ei ole lapse huvides. Lapsele aruande andmise otsustamisel hinnatakse lapse vanust ja küpsust, aruandes sisalduva info mõju lapsele ja tema suhetele vanematega ning lapse parimaid huvisid.¹⁰⁰ Aruandes peab ekspert esmalt hindama lapse küpsust ja võimet kujundada oma arvamus menetluse esemeks olevas küsimuses, mille järel tehakse kindlaks lapse arvamus ja koostatakse ekspertaruanne.¹⁰¹

Alaalise eestkostesajades, juhul kui lapse huvid võivad jääda kaitseta, määrab kohus hooldus- ja suhtlusõigusasjades lapsele *guardian ad litem* (GAL).¹⁰² GAL on sõltumatu spetsialist, kelle ülesanne on kohtumenetluses lapse huve esindada. Oma ülesande täitmisel selgitab GAL lapsele menetluse käiku, kogub teavet lapse olukorra kohta. Vajadusel konsulteerib GAL teiste lapsega seotud isikutega (sotsiaaltöötajad, hooldajad, vanemad) ning osaleb asjakohastel kohtumistel. GAL-i aruanne kohtule kirjeldab järeldusi ja soovitusi selle kohta, mis on tema hinnangul lapse parimates huvides. Aruanne võib käsitleda ka lapse soove ja tundeid, mida laps on kohtumiste käigus avaldanud.¹⁰³

Lapse parimate huvide kindlakstegemisel peab kohus võtma arvesse toimunud või tõenäoliselt toimuvat peresisest vägivalda. Peresisene vägivald hõlmab nii vaimset kui füüsilist vägivalda, seksuaalset väärkohtlemist ja hirmu tekitamist. Kohus peab hindama, kas vägivald on toimunud või võib tulevikus toimuda, ning selle mõju lapse ja teiste pereliikmete turvalisusele, lapse psühholoogilisele ja emotsionaalsele heaolule, vägivalda otsesele ohvrile ja vägivalda toimepanija suutlikkusele lapse eest hoolitseda.¹⁰⁴ Vanema varasemat käitumist tuleb arvesse võtta vaid juhul ja ulatuses, milles see mõjutab lapse heaolu.¹⁰⁵

Kui last puudutava menetluse käigus ilmneb, et laps võib olla ohus, võib kohus omal algatusel või kolmanda isiku taotlusel menetluse peatada ja kaasata lapse heaolu ja riskihindamiseks riikliku laste ja pere ameti (Tusla). Kohus võib vajadusel rakendada lapse kaitseks esialgseid meetmeid kuni Tusla läbiviidava hindamise tulemuste selgumiseni. Läbiviidud hindamise tulemusena otsustab Tusla, kas peaks taotlema lapsele eestkostja seadmist, osutama teenuseid või muud abi lapsele või tema perele või rakendama muid last toetavaid meetmeid. Tusla esitab kohtule põhjendatud aruande, milles on muuhulgas välja toodud juhtumi suhtes rakendatud toetavad meetmed, nende rakendamise info ja ettepanekud edasiseks tegevuseks.¹⁰⁶

Tusla rakendab lapse heaolu ja riskide hindamisel „*Signs of Safety*”¹⁰⁷ mudelit. Lähenemine on lapsekeskne, võrgustikutööpõhine ja võimalikku traumat arvestav, rõhutades nii lapse arvamuse olulisust kui ka peresüsteemi tugevdamise vajadust. Eesmärk on luua usalduslik suhe peredega, et

⁹⁹ Guardianship of Infants Act 1964, § 32 lg-d 1, 2, 3. <https://revisedacts.lawreform.ie/eli/1964/act/7/revised>.

¹⁰⁰ Samas § 32 lg-d 4, 5.

¹⁰¹ Samas § 32 lg 6

¹⁰² Child Care Act, 1991 § 26 lg 1. <https://revisedacts.lawreform.ie/eli/1991/act/17/revised/en/html>.

¹⁰³ Samas § 35E, täiendatud Child Care (Amendment) Act 2022 (21/2022) § 7.

¹⁰⁴ Samas § 31 lg 3.

¹⁰⁵ Samas § 31 lg 4.

¹⁰⁶ Child Care Act, 1991 § 20 lg 1-5

¹⁰⁷ signsofsafety.net

ühiselt tuvastada olemasolevad riski- ja kaitsetegurid ning koostada individuaalne tegevusplaan lapse turvalisuse tagamiseks. Intervjueritud spetsialist kinnitas, et mudeli kohaselt keskendutakse igas juhtumis – olgu tegemist hooletusse jätmise, seksuaalse väärkohtlemise või LSV-ga – eelkõige vägivalda mõjule. Hindamisel analüüsitakse, kuidas vanema kontrolliv või vägivaldne käitumine mõjutab last ning kuidas see mõjutab ohvrist vanema vanemlikku suutlikkust. Juhtumites, kus esineb psühholoogiline väärkohtlemine või kontrolliv vägivald, on hindamise fookuses, kuidas vägivaldne vanem, kelleks on eksperdi kogemuste põhjal sageli isa, piirab teise vanema, tavaliselt ema, võimet oma laste eest hoolitseda. Samuti hinnatakse, kuidas mõjutab isa poolt ema väärkohtlemine lapsi. Hindamise keskmes on alati võimalik mõju lapsele, mitte ainult vägivaldse teo sisu.¹⁰⁸

Kui hindamise tulemusel tuvastatakse, et laps on püsivas ja märkimisväärses ohus, alustab Tula lastekaitse menetluse. See tähendab, et toimub lastekaitse juhtumiarutelu, mille viib läbi sõltumatu juhataja. Arutellu kaasatakse kõik juhtumiga seotud spetsialistid: politsei, koolid, vaimse tervise teenused jm. Arutelu käigus hinnatakse, kas laps on jätkuvas ohus ja vajadusel kantakse laps *Child Protection Notification System* registrisse kui aktiivne riskijuhtum.¹⁰⁹

Vanemlik võõrandamine

lirimaal ei ole sarnaselt Saksamaale lapse vanemast võõrandamist õiguslikult defineeritud ega reguleeritud, kuid praktikas on termin kasutusel. 2023. aastal avaldatud lirimaa Justiitsministeeriumi tellitud uuring „*Parental Alienation: A Review of Understandings, Assessment and Interventions*“ käsitleb põhjalikult vanemliku võõrandamise mõistmist, hindamist ja sekkumismeetodeid. Uuringus rõhutatakse, et lirimaal puudub ühtne ja ametlik vanemliku võõrandamise definitsioon. Mõistet kasutatakse kohtutes, kuid selle tähendus varieerub ning teaduslik alus on vaieldav. Mõned eksperdid eelistavad kasutada termineid nagu „võõrandamine“ (*estrangement*) või „katkestatud kontakt“, et vältida mõiste võimalikku väärkasutust.¹¹⁰ Vanemliku võõrandamise tuvastamine on keeruline ning puuduvad standardiseeritud hindamisvahendid. Kohtud võivad tellida eelnevalt kirjeldatud eksperthinnanguid, kuid nende kvaliteet ja lähenemisviisid varieeruvad. Ka lastekaitse sekkumismeetodid on piiratud ning sageli keskendutakse pereteraapiale või vanematele suunatud sekkumistele. Uuringus soovitatakse parandada hindamisprotsesse ja pakkuda spetsialistidele täiendkoolitust, et nad suudaksid paremini hinnata lapse psühholoogilist seisundit ja vajadusi.¹¹¹

Lühidalt, kuid kriitiliselt käsitletakse vanemliku võõrandamise temaatikat ka lirimaa *National Women's Council*'i 2023. aasta aruandes. Soovitatakse vältida mõiste kergekäelist või ebaselget kasutamist, eriti olukordades, kus laps katkestab kontakti vanemaga mõjuvatel põhjustel, näiteks varasema väärkohtlemise või hirmu tõttu. Aruanne kutsub üles teaduspõhisele ja lapsekesksele

¹⁰⁸ Intervjuu. BR. 2025

¹⁰⁹ *Samas*.

¹¹⁰ Parental Alienation: A Review of Understandings, Assessment and Interventions, Department of Justice. 2023 <https://assets.gov.ie/static/documents/parental-alienation-a-review-of-understandings-assessment-and-interventions.pdf>

¹¹¹ *Samas*.

lähenemisele, et kaitsta lapse huve ja vältida väärarusaamu või kohustuslikku suhtlust last kahjustava vanemaga.¹¹²

Spetsialistide suhtumine vanemliku võõrandamise käsitlusse on varieeruv. Nii selgitas intervjuueeritud spetsialist, et vanemlikku võõrandamist ei käsitleta lastekaitsepraktikas üldjuhul iseseisva nähtusena. Fookus on eelkõige sellel, kuidas pereolukord ja konfliktid mõjutavad lapse heaolu. Praktik rõhutab, et hindamised keskenduvad alati lapse olukorra ja vajaduste mõistmisele. Lapse hooldus- ja suhtlusõiguse vaidlused võtavad olulise osa lastekaitsetöötajate ajast ka juhtudel, mis ei puuduta LSV-d. Tuleb ette, et üks vanem, enamasti isa, pöördub Tusla poole kaebustega teise vanema kohta, näiteks süüdistades teda hooletuses. Sellistel puhkudel soovitatakse vanemal pöörduda uuesti kohtusse. Probleemseks muutub olukord siis, kui süüdistused eskaleeruvad ja vanem väidab, et teine vanem on lapse suhtes vägivaldne. Selliste väidete puhul peab Tusla sekkuma, kuna väidetavat väärkohtlemist ei saa jätta hindamata. Praktik kasutatakse vahel ühe vanema poolt mõistet „võõrandamine“, kuid põhjalikuma analüüsi käigus selgub sageli, et tegemist on olukorraga, kus ema on koos lastega lahkunud isa juurest vägivald, kontrolliva käitumise või pikaajalise emotsionaalse väärkohtlemise tõttu. Vaatamata sellele esitab isa süüdistusi, justkui takistaks ema teadlikult lastega kontakti.¹¹³

Irish süsteemi tugevused ja nõrkused

Irish hooldus-, eestkoste- ja suhtlusõiguse menetlused põhinevad lapsekesksetel õigusnormidel, mis nõuavad kohtutelt lapse parimate huvide esikohale seadmist, sealhulgas LSV juhtumite korral. Sotsiaaltöötajate/ekspertide koostatud hinnangud võimaldavad kohtul arvestada lapse arvamusega ning hinnata riske. 2024. aasta *Family Courts Act* tugevdab seda raamistikku veelgi, luues spetsialiseerunud perekonnoakohtud ja rõhutades kohtunike koolitamise vajadust LSV teemal.¹¹⁴

Üheks Irish lastekaitse süsteemi oluliseks tugevuseks on praktiku hinnangul tihe koostöö ja toimiv suhtlus erinevate asutuste vahel, mis hõlmab nii riiklike asutusi kui ka mittetulunduslikke teenusepakkujaid. Tusla teeb tulemuslikku koostööd politseiga (Gardaí) ja nende spetsialiseeritud lastekaitseüksusega, et viia läbi näiteks lapse heaolukontrolle juhul, kui vanemad ei tee koostööd ning lapsed on jäänud spetsialistide vaateväljast välja. See on eriti oluline olukordades, kui lapsed ei käi koolis (näiteks koolivaheajal) ja on sellega kaotanud regulaarse kontakti turvalise täiskasvanuga. Lisaks sellele on sotsiaaltöötajatel head koostöösuhted LSV ohvreid toetavate teenustega. Taoline koostöö aitab vähendada tõkkeid juhtudel, kui mittevägivaldne vanem – enamasti ema – on hirmust liiga heidutatud, et lastekaitse teenustega otse suhelda. Tugispetsialistid võivad sellistel puhkudel osaleda kohtumistel, pakkuda nõu või vahendada suhtlust, toetades koostöös sotsiaaltöötajatega lapsele turvalist vanemat edasise planeerimises. Võrgustikutöö ja traumateadlik lähenemine

¹¹² Egan, N., O'Malley Dunlop, E (2023) A Report on the Intersection of the Criminal Justice, Private Family Law and Public Law Child Care Processes in Relation to Domestic and Sexual Violence Ik 14 https://www.nwci.ie/images/uploads/NWC_DSV_Justice_Report.pdf

¹¹³ Intervjuu. BR. 2025

¹¹⁴ Family Courts Act 2024, <https://www.irishstatutebook.ie/eli/2024/act/48/enacted/en/html>.

võimaldab hoida lapse heaolu ka keeruliste juhtumite keskmes, kui perega otsene kontakt on raskendatud või puudub.¹¹⁵

Vaatamata nendele edusammudele näitavad uuringud siiski olulisi puudujääke praktikas – lirimaa perekonnaõiguse süsteem tervikuna ei ole piisavalt teadlik ega tundlik LSV suhtes. Endiselt domineerib eeldus, et kontakt eemal elava vanemaga on peaaegu alati lapse huvides vajalik ning kontaktist ilmajätmine on äärmiselt haruldane. See on probleemne, kuna otsused, mis ei võta piisavalt arvesse vägivaldse vanema põhjustatud ohte, seavad potentsiaalselt vägivaldse vanema õigused lapse turvalisusest ettepoole. Lisaks riskivad mittevägivaldsed vanemad, kes suhtlust vaidlustavad või takistavad, süüdistustega vanemlikus võõrandamises.¹¹⁶ Ka 2024. aasta uuring¹¹⁷ toob esile, et lirimaa perekonnaõiguse süsteem ei ole piisavalt teadlik LSV spetsiifikast ega võta otsustamisel piisavalt arvesse vägivalda ja sealhulgas kontrolliva käitumise dünaamikast. Paljud täiskasvanud ohvrid kirjeldavad kohtumenetlust taasohvristavana ning toovad välja, et otsused seavad ohtu nii nende endi kui ka laste turvalisuse. Samuti on muret tekitanud asjaolu, et ekspertiiside ja hinnangute kvaliteet on ebaühtlane.¹¹⁸ Mõningatel juhtudel ei hinda kohus adekvaatselt LSV riske ning kasutab kriitikavabalt tõendamata väited vanemlikust võõrandamisest, kahjustades sellega laste turvalisust ja tõlgendades ekslikult nende vastumeelsust kontakti suhtes. Õiglasele kohtumenetlusele juurdepääsu piiravad ka rahalised ja menetluslikud takistused, kuna ekspertarvamuste kõrge hind ja piiratud juriidiline esindatus koormavad ebaproportsionaalselt LSV ohvrid.¹¹⁹

Intervjueeritud praktik ei pea oluliseks kitsaskohaks niivõrd süsteemi toimimist, vaid ühiskonnas valitsevaid hoiakuid, sealhulgas kalduvust süüdistada ohvrid, eriti emasid. Praktik viitas, et kaebustes kasutatakse sageli ema puudutavaid hinnanguid nagu „ema ei tee koostööd“ või „ema ei kaitse piisavalt last“, kuigi vägivaldselt käituv isa võib olla protsessist täielikult kõrvale jäänud. Selline olukord paneb kogu vastutuse lapse heaolu eest emale, isegi kui tema vanemlikku sobivust pole kunagi kahtluse alla seatud. Eriti valusaks muudab olukorra see, kui ema peab osalema juhtumiaruteludel, kus tema vanemlust hindavad kuni 20 spetsialisti, kuid probleem ei seisne tema vanemluses, vaid teise vanema puudumises või vägivaldas.¹²⁰

Teiseks tõi intervjueeritud praktik probleemina välja spetsialistide ebapiisavad teadmised LSV dünaamikast. Tegemist on komplekse teemaga, mis nõuab süvitsi minevat koolitust ja teadlikkuse tõstmist, et spetsialistid ei teeks ekslikke järeldusi ega taaslooks ohvrid süüdistavaid hoiakuid. Kuigi süsteemi eesmärk on laste kaitsmine, on puudujääke selles, kuidas vastutust vanemate vahel jagatakse ja kuidas spetsialistid suudavad tagada traumateadliku ning õiglase lähenemise.¹²¹

Laois Domestic Abuse Service'i LSV ohvritega töötavad praktikud rõhutavad, et süsteem on aeglane, asutuste vaheline infoliikumine on lünklik ning puudub järjepidev ja selge hindamismetoodika väärkohtlemise mõju tuvastamiseks. Vanemast võõrandamise käsitlemisel osutatakse probleemile,

---

¹¹⁵ Intervjuu. BR. 2025

¹¹⁶ Holt jt 2025, lk 4

¹¹⁷ *Samas*.

¹¹⁸ *Samas*.

¹¹⁹ *Samas*.

¹²⁰ Intervjuu. BR. 2025

¹²¹ *Samas*.

et mõistet kasutatakse kohtumenetlustes sageli väärsti näiteks juhtudel, kus lapse ja eraldielava vanema kontakti katkestamine tuleneb tegelikust vajadusest kaitsta last vanema kahjuliku mõju eest. Samuti muretsetakse, et kohtud ei käsitle piisava põhjalikkusega LSV mõju lapsele.¹²²

Kuigi kohtu määratud ekspertaruanded on muutunud kohtutes oluliseks tööriistaks, puudub nende tellimise ja koostamise osas ühtne praktika ja tagatud ei ole kvaliteet. Eriti probleemne on see, et eksperdid, kes aruandeid koostavad, ei allu ühelegi reguleeritud kutsealaorganisatsioonile, mistõttu puudub ka järelevalve ja hinnakujunduse läbipaistvus.¹²³ Menetlusosalised võivad esitada aruande tegemise taotluse või kohus võib seda iseseisvalt määrata, kuid aruande tegemise kulud jäävad poolte kanda. Aruannete maksumus on samuti üks tegur, mis võib takistada õiglast ligipääsu õigusemõistmisele ja lapse arvamusel väljaselgitamist.¹²⁴

1.3. Soome

Sarnaselt Eesti, Saksamaa ja Iirimaa, on Soomes lapsega seotud perekonnaõiguslikes küsimustes esikohal lapse kaasamine ja lapse arvamusel väljaselgitamine.¹²⁵

Vanemad suunatakse hooldus- ja suhtlusõigusasjades eelkõige kokkuleppe saavutamisele. Välja on töötatud riiklik lepituse süsteem, mis eelneb kohtumenetlusele. See põhimõte ei kehti juhtudel, kus peres on aset leidnud vägivald. Sellesisuline muudatus jõustus 2025. aasta jaanuaris.¹²⁶ Soome poolte lepitamise süsteem on hooldusõigusasjades mitmetasandiline ja jaguneb hooldusõigusvaidlustele spetsialiseerunud kohtuvahenduseks (*Asiantuntija-avusteinen huoltoriitojen sovittelu käräjäoikeudessa*) ning kohtuväliseks vahenduseks (*tuomioistuimen ulkopuolinen sovittelu*).¹²⁷ Kohtuväliselt on võimalik saavutada kokkulepe laste heaoluga tegeleva ametniku vahendusel või perelepitusteenuse kaudu. Kohtuvälist lepitust saab pakkuda sotsiaalvaldkonna spetsialist, kohtuvahendust viib läbi kohus. Hinnanguliselt lahendatakse lepituse käigus 70–80% vaidlustest.¹²⁸ Kuigi LSV juhtumeid ei suunata alates 2025. aasta jaanuarist perelepitusse, kehtib põhimõte ainult perelepitusteenusele suunamisel ja hõlmab ainult selliseid LSV juhtumeid, mille suhtes on alustatud kriminaalmenetlus või jõustunud süüdimõistev otsus kriminaalasjas.¹²⁹

¹²² Kirjalikud vastused neljalt Laois Domestic Abuse Service töötajalt, kogutud 29.04.2025.

¹²³ Holt, S., Gregory, S., Elliffe, R., Parkes, A. & James-Hanman, D. (2025). *Exploring How Victim-Survivors of Domestic Violence and Abuse Experience Navigating the Irish Family Law System in Guardianship, Custody and Access. Research Report*. Dublin: School of Social Work & Social Policy, TCD, School of Law, UCC and Women's Aid. DOI: <https://hdl.handle.net/2262/111839>, lk 33

¹²⁴ *Samas*.

¹²⁵ Laste heaolu seadus (Lastensuojelulaki 417/2007) § 20 <https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/2007/417>.

¹²⁶ Ministry of Social Affairs and Health. (07.06.2024). Ministry of Social Affairs and Health requests comments on discontinuation of mediation in domestic violence cases. Finnish Government. <https://valtioneuvosto.fi/en/-/1271139/ministry-of-social-affairs-and-health-requests-comments-on-discontinuation-of-mediation-in-domestic-violence-cases>

¹²⁷ Lapse hooldusõiguse ja suhtlusõiguse seadus (Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 361/1983), <https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/1983/361>.

¹²⁸ <https://tuomioistuimet.fi/en/index/asiat/riita-asiat/disputemediation.html>

¹²⁹ Intervjuu TL 2025; Ministry of Social Affairs and Health. (07.06.2024). Ministry of Social Affairs and Health requests comments on discontinuation of mediation in domestic violence cases. Finnish Government. <https://valtioneuvosto.fi/en/-/1271139/ministry-of-social-affairs-and-health-requests-comments-on-discontinuation-of-mediation-in-domestic-violence-cases>

Kui vanemad vahenduse abil kokkuleppele ei jõua, võivad nad pöörduda vaidluse lahendamiseks kohtusse. Kohtusse jõuab hinnanguliselt vaid 4–5% hooldus-, suhtlus- ja elukohaga seotud vaidlustest. Üle poole neist puudutab varasemate kokkulepete või kohtuotsuste muutmise taotlusi.¹³⁰ Ka intervjueritud praktik rõhutas, et juristid puutuvad oma töös kokku vaid jäämäe tipuga, milleks on kõige raskemad ja konfliktsemad juhtumid, mida ei suudeta vahendusprotsessis lahendada. Enamik juhtumeid lahendatakse vanema ja lastekaitsetöötaja koostöös ning ei jõua kunagi kohtusse.¹³¹

Asja lahendamisel kohtus võetakse arvesse lapse seisukohta ja soove, võttes neile kaalu andmisel arvesse lapse vanust ja küpsust, vanemate võimet rahuldada lapse vajadusi, sealhulgas pakkuda lapsele emotsionaalset tuge, majanduslikku stabiilsust ja turvalist elukeskkonda. Tähtsust omavad lapse ja vanema suhte kvaliteet, vanemate koostöövalmidus ning lapse elukorralduse stabiilsus. Lisaks hinnatakse vanemate vaimset ja füüsilist tervist, varasemat hoolduskäitumist ning elutingimusi, et teha otsus, mis toetab lapse heaolu, arengut ja turvatunnet.¹³²

Lapse peresisese väärkohtlemise väljaselgitamine perekonnaasjades

Kui juhtum siiski kohtusse jõuab, peab kohus vajadusel küsima piirkondlikult lastekaitseteenistusest pere ja lapse olukorra kohta aruande.¹³³ Aruande eesmärgiks on anda kohtule infot pere olukorra kohta, käsitleda lapse elamistingimusi kummagi vanema juures ja vastastikuseid suhteid ning muid asja lahendamiseks olulisi fakte. Aruande koostajad teevad vajadusel kodukülastusi, küsitlevad last ja vanemaid, teevad järelpärimisi teistesse institutsioonidesse. Tavaliselt koostavad ülevaate kaks sõltumatut spetsialisti ja hinnangu koostamine võib võtta mitu kuud aega.^{134,135} Hindamine põhineb viiel põhimõttel: lapse turvalisus, individuaalsus, oluliste suhete arvestamine, vahetu kohtumine lapsega ning ajafaktor. Lapsega kohtutakse vahetult ja arvestatakse tema vanuse ja arengutasemega. Eesmärk on luua usalduslik suhe ning kaasata laps aktiivselt tema olukorra hindamisse. Hindamise tulemuseks on kirjalik kokkuvõte, milles kajastatakse kasutatud meetodit, osapoolte arvamusi ja sotsiaaltöötaja hinnangut lapse abivajadusele. Vajadusel jätkub töö kliendiplaani koostamisega.¹³⁶ Ülevaate koostajad ei võta asjas seisukohta, vaid esitavad faktid.

2023. aastal lisati lapse heaolu käsiraamatusse (*Lastensuojelun käsikirja*)¹³⁷ peatükk peresisese vägivalla kohta, et toetada lastekaitsevaldkonna spetsialiste perekonnaasjades laste toetamisel. Täienduses tuuakse välja, et mida tõsisem on peresisene vägivald ja oht lapsele, seda olulisem on

¹³⁰ Liakka, A. (2023, September 28). Child custody disputes in Finland: The primacy of mediation. Lawyer Monthly. Kättesaadav: <https://www.lawyer-monthly.com/2023/09/child-custody-disputes-in-finland-the-primacy-of-mediation/>

¹³¹ Intervjuu. TV. 2025

¹³² Samas.

¹³³ Lapse hooldusõiguse ja suhtlusõiguse seadus § 16.

¹³⁴ <https://tuomioistuimet.fi/en/index/asiat/perheasiat/lapsenhuoltoasuminenelatusjatapaaminen.html>.

¹³⁵ Intervjuu TV 2025

¹³⁶ Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). (2024). Lastensuojeluilmoitus ja lastensuojeluasian vireilletulo: Lastensuojelun tarpeen selvittäminen. THL. <https://thl.fi/julkaisut/kasikirjat/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lastensuojeluilmoitus-ja-lastensuojeluasian-vireilletulo/lastensuojelun-tarpeen-selvittaminen>

¹³⁷ Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). (s.a.). Lastensuojelun käsikirja. <https://thl.fi/julkaisut/kasikirjat/lastensuojelun-kasikirja>

spetsialisti roll. Pakutava toe ja vajadusel sekkumise olulisust rõhutatakse nii kohtueelses lepitusmenetluses, kui ka pärast kohtumenetluse lõppu.

Vanemlik võõrandamine

Erinevalt Iirimaast ja Saksamaast, on Soomes termin „võõrandamine“ (*vieraannuttaminen*) kasutusel ja tunnustatud. Seaduse tasandil ei ole võõrandamine küll defineeritud, kuid valitsuse hallatavates portaalides on võõrandamist kirjeldatud kui strateegiat, mille kohaselt üks vanem põhjustab oma tegevusega lapse ja teise vanema suhete halvenemist, näiteks teisest vanemast halvustavalt rääkides, manipuleerides või lapse ja teise vanema suhtlemist piirates.¹³⁸ Sealjuures on välja toodud, et võõrandamisega pole tegemist olukorras, kus vanema käitumine on tingitud soovist kaitsta oma last teise vanema vägivaldse käitumise või sellise võimaluse eest.

Kuigi riigi suunised toetavad termini kasutamist, on avaldatud ka kriitilisi seisukohti, milles nähakse ohtu laste õiguste tagaplaanile jäämises. 2016. aasta artiklis kritiseeris Turu ülikooli lektor Anna Metteri vanemliku võõrandamise teooria kasutamist laste hooldusõiguse ja lastekaitse menetlustes Soomes. Metteri hinnangul on teooria kasutamine viinud juhtumiteni, kus laste enda arvamust ei kuulata, kuna arvatakse, et laps on ühe vanema poolt manipuleeritud. Ühes juhtumis eraldati lapsed emalt põhjusel, et ta oli lastega „liiga lähedane“, mida tõlgendati kui manipuleerimist. Metteri sõnul on see vastuolus Soome lastekaitseseadusega,¹³⁹ mis näeb ette lapse seisukohtade ja huvide arvestamist ning keelab käsitleda lapsi kui üleantavat vara.¹⁴⁰

Soomes avaldas Sotsiaal- ja Tervishoiuministerium 2025. aastal uuringu, mis keskendub keerulistele lahutussituatsioonidele ja sellele, kuidas toimivad teenused, ametkondlikud sekkumised ja kohtumenetlus olukordades, kus esinevad hooldus- ja suhtlusõiguse vaidlused, vanemate konfliktid ning on mure lapse heaolu, turvalisuse ja õiguste pärast. Uuringus kajastatakse ka vanemliku võõrandamise käsitluse rakendamist Soome spetsialistide hulgas ja tuuakse välja sellega seotud ohukohad. Leiti, et võõrandamissüüdistus võib pärast lahutust olla vanema tagakiusamine ja lapse tegelikud huvid võivad jääda tagaplaanile. Nii peetakse mõnikord vanemat, kes on püüdnud last teise vanema last kahjustava tegevuse eest kaitsta ja kes on selleks piiranud lapse kontakte teise vanemaga, last võõrandavaks vanemaks. Uuringus leitakse, et hooldusõiguse vaidluste puhul on oluline tuvastada jälitamine ja võõrandamine ning nende ohvrid ning teha nende vahel vahet.¹⁴¹ Ka intervjuueeritud Soome praktik tõi välja, et terminit „vanemlik võõrandamine“ mainitakse Soomes hooldus- ja suhtlusõigust käsitleva õigusaktide ettevalmistavates materjalides, kuid seaduses definitsioon puudub.¹⁴² Lisaks tõi praktik välja, et Soomes ei ole kohtutel ega lastekaitseteenistustel ühtseid ega kindlaid kriteeriume vanemliku võõrandamise tuvastamiseks. Õiguslikust vaatenurgast

¹³⁸ Suomi.fi. After divorce – My ex-partner tries to ruin the relationship between me and my child. In Divorce guide. <https://www.suomi.fi/guides/divorce/steps/after-divorce#my-ex-partner-tries-to-ruin-the-relationship-between-me-and-my-child>

¹³⁹ Lastensuojelulaki, 417/2007, <https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/2007/417>.

¹⁴⁰ Metteri, A. (26.06.2016). *Academic: Disputed theory used in child custody cases violates child protection law*. Yle News. <https://yle.fi/a/3-8984022>

¹⁴¹ Vaitomaa, J., Särkelä, R., Toivonen, V., Mäenpää, M., Tala, K., Nilosaari, E., Nylén, H., Virtanen, P. & Sundqvist, M. (2025). *Selvitys vaativista erotilanteista ja palvelujärjestelmästä. Kansallisen lapsistrategian toimenpide 12. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisu ja muistioita 2025:12. Sosiaali- ja terveysministeriö. URN:ISBN:978-952-00-4237-0. https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-4237-0*

¹⁴² Intervjuu. TV 2025

on tegemist suhteliselt uue nähtusega, mis on laiemalt hakanud esile kerkima alles viimastel aastatel. Praktik tõdes, et vanemlikku võõrandamist võib esineda väga erineval kujul ning iga juhtum on unikaalne. Kogemuse põhjal puudub seni ühtne või selgelt määratletud käsitlus.¹⁴³ Praktikas võib võõrandamise teooria järgimine viia olukordadeni, kus laste õigused ja hääl jäävad tagaplaanile. Praktiku hinnangul on probleemiks see, et vanemlikust võõrandamisest on saanud omamoodi moesõna, mida kasutatakse lastega seotud vaidlustes sageli põhjendamatult. Vanemad esitavad teineteise suhtes ohtralt süüdistusi, mis võib kaasa tuua selle, et kohtunikud kas ei märka või ei võta tõsiselt juhtumeid, kus lapse heaolu on tõesti ohus. Iga lahkumineku või hooldusõiguse vaidlus ei tähenda, et üks vanematest püüab last teise vanema vastu häälestada. Kohtunikud, kes tegelevad pidevalt lastega seotud juhtumitega, võivad selliste süüdistuste korduvuses muutuda ükskõikseks või väsinuks, mille tõttu jäävad tõelised ja tõsised väärkohtlemise juhtumid tähelepanuta ja lahendamata. Vanema vastutustundlik käitumine ning lapse parimate huvide silmas pidamine on siinjuures määrava tähtsusega.¹⁴⁴

Soome süsteemi tugevused ja nõrkused

Kuigi lapse arvamuse kindlaks tegemine ja lapse parimate huvide arvestamine on Soomes lastega seotud menetlustes keskne, on praktikas selle tagamisega probleeme. Sotsiaal- ja Tervishoiuministeriumi 2025. aasta uuringu kohaselt eiratakse sageli laste staatust ja õigusi ning ei tehta otsuseid, mis on lapse parimates huvides. Lastele ei määrata sageli esindajat ja keerulistes hooldusõiguse vaidlustes ei realiseerita nende õigust olla ära kuulatud. See kahjustab laste õiguste teostamist ning kajastub lapse heaolus ja võib põhjustada emotsionaalset stressi ja pikaajalisi psühhosotsiaalseid tervisehäireid. Vastanute sõnul ei ole selge, millise asutuse vastutusalas on hooldusõiguse vaidlustega seotud laste psühholoogiliste tervisehäiretega tegelemine ja nende korraldamine.¹⁴⁵

Puudujääke esineb ka õiguslikus raamistikus. Seaduses ei ole selgesõnaliselt sätestatud, et lapse kokkupuude vägivallega pealtnägijana (st ilma otsese ohvriks olemiseta) oleks hooldusõiguse vaidlustes arvestatav tegur. See lünk on tõstatatud ka rahvusvahelisel tasandil – näiteks soovitas GREVIO ekspertrühm Soomel oma seadusandlus viia Istanbuli konventsiooni artikliga 31 vastavusse.¹⁴⁶

Praktiku sõnul on Soomes peresisese väärkohtlemise ja vanemliku võõrandamise käsitlemisel lastekaitsetöös ja kohtusüsteemis mitmeid tugevusi. Viimastel aastatel on nende teemade teadlikkus ja mõistmine oluliselt paranenud ning neid ei jäeta enam juhtumite hindamisel tähelepanuta, nagu võis varem juhtuda. Kohtunikud on hakanud saama vastavat koolitust ning üha enam on süsteemis kohtunikke, kes on spetsialiseerunud just lastega seotud küsimustele. Lisaks pakutakse lastele

¹⁴³ Samas.

¹⁴⁴ Intervjuu TL 2025

¹⁴⁵ Vaitomaa, J., Särkelä, R., Toivonen, V., Mäenpää, M., Tala, K., Nilosaari, E., Nylén, H., Virtanen, P. & Sundqvist, M. (2025). Selvitys vaativista erotilanteista ja palvelujärjestelmästä. Kansallisen lapsistrategian toimenpide 12. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen julkaisu ja muistioita 2025:12. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen julkaisu. URN:ISBN:978-952-00-4237-0. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-4237-0>

¹⁴⁶ First thematic evaluation report Building trust by delivering support, protection and justice: Finland. GREVIO(2024)9 p 138. <https://rm.coe.int/first-thematic-evaluation-report-finland/1680b2ab48>. Istanbuli konventsiooni artikkel 31 käsitleb laste kaitset vägivalda mõjude eest perekonnaõiguslikes menetlustes.

erinevaid tugiteenuseid, tänu millele nad saavad turvalises keskkonnas rääkida oma pere olukorrast. Praktik tõi tugevusena välja ka selle, et vanemad saavad lapsega seotud kokkuleppe sõlmida riikliku lastekaitseasutuse vahendusel tasuta. See aitab vältida pikaleveninud kohtumenetlust ja kõrgeid õigusabikuluseid.¹⁴⁷ Samas on teenuste kättesaadavus piirkonniti ebaühtlane – väiksemates omavalitsustes võib spetsialiseeritud abi olla piiratud ning see mõjutab nii vanemate kui ka laste võimalust saada õigeaegset tuge.

Peaministri büroo tellitud uuring „*Lähisuhdeväkivallan sovittelu: Yleiset piirteet ja osapuolten kokemukset prosessista*“ käsitleb LSV asjades perelepituse üldiseid küsimusi ning osalejate kogemusi. Uuringust selgus, et kuigi paljud osalejad pidasid lepitusprotsessi kasulikuks, tõstasid tõsised küsimused protsessi õigluse kohta, kuna pooled ei ole võrdsed. Uuring soovitas lepitajatele põhjalikumat koolitust, et nad suudaksid paremini ära tunda peresise vägivalla erinevaid vorme ja tagada ohvri turvalisus kogu protsessi vältel.¹⁴⁸

2025. aastast jõustus muudatus, mille kohaselt vanemlusega seotud kokkuleppeid ei tehta enam asjades, milles on aset leidnud LSV või vägivald lapse suhtes. Selle muudatuse eesmärgiks oli vägivalla all kannatanute toetamine, minimeerides võimalust, et vägivallatseja survestab ohvrit nõustuma millegagi, mis ei ole tema huvides.¹⁴⁹ Seadusemuudatuse aluseks oli GREVIO kriitika, kus väljendati muret selle üle, et perevägivalla juhtumites kasutati lepitust.¹⁵⁰ Lisaks märkis GREVIO, et kuigi Soomes eksisteerivad meetmed turvalise kontakti tagamiseks, ei piira kohtud vägivallataustaga vanemate suhtlusõigust. Väljendati muret, et seadus ei võimalda kontakti täielikku keelamist vägivallajuhtumites, vaid üksnes järelevalve all või toetatud kohtumisi. GREVIO rõhutas, et lapse turvalisus peab olema esmatähtis ning LSV käsitlemine hooldusvaidlustes vajab paremat koordineeritud lähenemist.¹⁵¹

Seadus tunnustab ja nõuab lapse osalust teda puudutavates menetlustes, kuid praktikas on selle rakendamine ebaühtlane. Lapse arvamuse kindlaks tegemise viisid varieeruvad ning sõltuvad sageli spetsialisti oskustest ja ajapiirangutest. 2024. aastal avaldati uuring, kus käsitleti Soome spetsialistide seisukohti laste abisaamise võimaluste ja osaluse kohta pärast vanemate lahkuminekut, kui suhtes esineb jälitamist või kontrollivat käitumist. Uuring keskendus lapse õigustele ning seal leiti, et laste positsioon õigussüsteemis ning kohtumenetlustes on nõrk. Uuring tõi esile, et lapse ära kuulamine ei ole alati sisuline – sageli piirduakse formaalse küsitlemisega, ilma et lapse kogemusi ja tundeid süvitsi mõistetakse. Järeldati, et olemasolevad praktikad ei toeta piisavalt lapse osalust ega otsustusvõimet, eriti olukordades, kus laps puutub pärast vanemate lahkuminekut kokku ühe vanema jälitamise või kontrolliva vägivallaga. Lapsed on menetlustes sageli passiivsed osapooled ning nende arvamust ei võeta vägivallajuhtumites piisavalt arvesse. Spetsialistid peavad lapse kontakti mõlema vanemaga lapse parimates huvides olevaks isegi siis, kui laps ise seda ei soovi. Laste arvamus jääb sageli arvesse võtmata või neid ei usaldata, kuna kardetakse, et lapse arvamus on

¹⁴⁷ Intervjuu. TL. 2025

¹⁴⁸ Shemeikka, R., Ramadan, F., Alitalo, E., Sihvonen, A.-P., Lindroos, M., Laine, E., Kemppainen, J., Kommeri, H., Pietilä, P., & Salakka, I. (2023). *Lähisuhdeväkivallan sovittelu: Yleiset piirteet ja osapuolten kokemukset prosessista*. Valtioneuvoston kanslia. Saadaval: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/164663/VNTEAS_2023_11.pdf?sequence=1

¹⁴⁹ Domestic violence cases can no longer be mediated from beginning of 2025, Ministry of Social Affairs and Health, avaldatud 19.12.2024 <https://valtioneuvosto.fi/en/-/1271139/domestic-violence-cases-can-no-longer-be-mediated-from-beginning-of-2025>

¹⁵⁰ GREVIO (2024)9

¹⁵¹ Samas.

kujunenud vanema mõjul või lojaalsuskonflikti tõttu. Uuringu põhjal peavad spetsialistid täiendada oma oskust, et suhelda lastega turvaliselt ja eakohaselt. Spetsialistid ei kasuta oma praktikas tihti tõlki, ei kohandata keelt ning ei väldi lapse ärakuulamisele suunavaid küsimusi. Ainult usaldusliku suhte loomine, korduvad kohtumised ja lapse arvamuse vaba väljendamine saab tagada, et tema vaadetele antaks tegelikku kaalu. Laste käsitlemine haavatavate ja passiivsetena viib selleni, et nende osalust ei väärtustata piisavalt. Seetõttu tuleb suurendada spetsialistide kindlustunnet ja oskusi laste kaasamisel.¹⁵²

1.4. Kokkuvõte

Kolmes vaatluse all olnud riigis käsitletakse lapse peresisese väärkohtlemisega seotud juhtumeid ja nendega kaasnevaid menetlusi sarnastel alustel, erinevused tulevad esile eelkõige nüanssides. Sarnased on ka väljakutsed, mis on seotud juhtumitega, kus esineb peresisest vägivalda. Kuigi kolme riigi õiguslik raamistik toob esile lapse arvamuse ja sellega arvestamist kui esmast kaalutlust, võib kõigi võrdluse all oleva riikide puhul tuua välja, et praktikas tuleb eriti peresisese vägivalda taustaga juhtumite puhul ette, et lapse soovide ja arvamusega ei arvestata piisavalt ning sellele ei anta kohast kaalu. Süsteemi nõrkused võimaldavad jääda perisesel vägivaldal märkamatuks või tõlgendatakse seda ekslikult konfliktiks võrdsete poolte vahel, mille tulemusel jäävad lapse huvid tähelepanuta ja raskematel juhtudel taasohvristatakse nii last kui ka tema jaoks turvalist vanemat. Perekonnaõiguslikes vaidlustes jääb selle tulemusel pahatihti tagaplaanile lapse õigus turvalisele elukeskkonnale ja suhetele ning esmase kaalutlusena asub selle asemele vanema õigus lapse eest hoolitseda ja temaga suhelda.

Peresisese vägivalda juhtumitega perekonnaõiguslikes vaidlustes on tihedalt seotud küsimus vanemlikust võõrandamisest. Vanemliku võõrandamise kontseptsiooni käsitlemine on analüüsitud riikide juhistes ja praktikas oluliselt erinev. Kõigis kolmes riigis sätestab seadus, et vanem peab hoiduma tegevustest, mis rikuvad lapse suhet teise vanemaga. Saksamaa ega Lirimaa õigusaktid ega riigi antud juhised ei käsitle vanemliku võõrandamise mõistet. Soome puhul saab teistest analüüsitud riikidest erinevusena välja tuua selle, et kuigi seaduses mõistet ei avata, on riiklikult hallataval lehel kättesaadavad üldsusele suunatud juhendmaterjalides kasutatud nii vanemliku võõrandamise mõistet kui põhimõtteid, mille alusel võõrandamist hinnata. Analüüsitud dokumentide ja tehtud intervjuude põhjal saab öelda, et vanemliku võõrandamisega seotud mõisteid kasutatakse kõigis riikides pigem juhuslikult, ettevaatlikult ja praktikas meelevaldselt. Kõigis riikides toodi välja, et vanemliku võõrandamise süüdistused võivad varjutada peresisest vägivalda ja olukorda, kus laps ei soovi suhelda eraldielava vanemaga võidakse tõlgendada kui lapsega kooselava vanema manipulatsioon.

Ühise väljakutsena saab kõikides riikides välja tuua kohtumenetluse käigus antavad eksperthinnangud. Kuigi ekspertidele on kehtestatud riiklikud hariduse nõuded, on probleeme

---

¹⁵² Nikupeteri, A. (2024). Finnish professionals' views on the position and agency of children in helping processes concerning cases of post-separation parental stalking and coercive control: A child's right perspective. *Children and Youth Services Review*, 164, 107862. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2024.107862>

ekspertaruannete sisulise kvaliteediga. Riiklikul tasandil ei ole kehtestatud ekspertaruannete sisu kvaliteedinõudeid ega ekspertide töö kontrollimehhanisme. Kuigi Saksamaal on kutseorganisatsioonid välja andnud põhjalikud juhised ekspertaruannete koostamiseks, on neil soovituslik iseloom. Kõigis analüüsitud riikides puudub standardiseeritud juhised ekspertaruannete koostamiseks, aruannete kvaliteet ja nende mõju kohtumenetluses on kõikuv. Aruande sisu sõltub iga konkreetse eksperdi väärtushinnangutest, eelarvamustest ja südametunnistusest ning sõltub tihti sellest, milline ekspert konkreetses asjas hinnangu annab.

liri laste hooldusõiguse seadus (*Guardianship of Infants Act 1964*) on hea näide regulatsioonist, mis annab selged sisulised juhised peresise vägivalla arvesse võtmiseks lastega seotud menetlustes. Seadus kohustab otsustajat hindama nii varasemat väärkohtlemist kui ka tulevikuriske ning analüüsima vägivalla mõju lapse turvalisusele, psühholoogilisele ja emotsionaalsele heaolule, ohvri olukorrale ja vägivallatseja vanemlikule suutlikkusele. Selline raamistik aitab vältida isiklike kogemuste või eelarvamuste mõju ning välistab automatiseeritud hinnangud, mis ei arvesta juhtumi eripära. Mõjupõhine tulevikuriskide hindamine aitab tagada, et väärkohtlemist ei käsitleta ebaolulise minevikusündmusena. Paindlikud seadusest tulenevad hindamiskriteeriumid ühtlustavad praktikat ja toetavad täpsemate, proportsionaalsemate ja lapsekesksemate otsuste tegemist.

Teise võimaliku hea praktikana on võimalik esile tuua spetsialiseerunud perekonnaõiguse süsteemi Saksamaal ja Iirimaa. Arvestades Eesti väiksust ei ole uuringu autorite hinnangul eraldi spetsialiseerunud kohtute loomine võimalik ega otstarbekas, kuid kohtunike pikaajalisem spetsialiseerumine ning perekonnaasjade lahendamise väärtustamine võib kaasa aidata praktika ühtlustamisele ja paremini ennustatavate lahendite tegemisele. Perekonnaõiguslikud vaidlused puudutavad inimese identiteeti, turvatunnet ja tulevikku, lapse parimate huvide ja heaolu kaalumise on tihti keeruline ja vajab vilumust, et osata näha konkreetse vaidluse nüansse. Ühest küljes eeldab see lisaks õigusteadmistele ka pädevust mitmetes muudes lapse heaoluga seotud valdkondades, teisalt võivad sellised vaidlused olla mahukamad ja vaimselt koormavamad kui muud tüüpi vaidlused. Spetsialiseerumine ning selle menetlusliigi eraldi väärtustamine võib aidata reguleerida kohtunike koormust ja seeläbi võimaldada igas asjas rohkem süviti minemist.

2. Analüüsitud kohtuasjade iseloomustus ja vägivalda mustrid

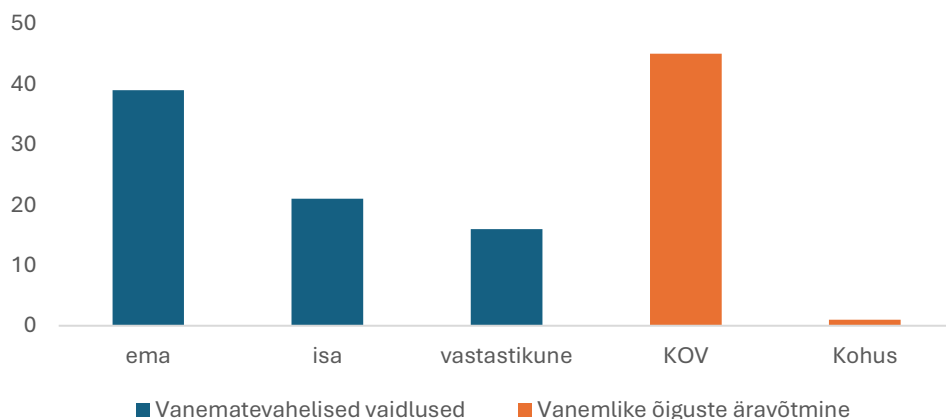
Kuigi uuringu eesmärgipüstituses on nimetatud üldisemalt last puudutavad tsiviilkohtumenetlused, siis õiguslik analüüs keskendub **vaid menetlustele, mis on seotud lapse hooldus- ja suhtlusõigust puudutavate (isikuhooldusõiguslike) vaidlustega**, mille materiaalõiguslik regulatsioon tuleneb PKS-ist.

2.1. Valim ja menetluslik kontekst

Valimisse kuulus 122 kohtumenetlust: 56 Harju Maakohtust, 19 Pärnu Maakohtust, 26 Tartu Maakohtust ja 21 Viru Maakohtust. 13 asjas taotleti üksnes suhtlusõiguse, 92 asjas üksnes hooldusõiguse ning 17 asjas nii hooldus- kui suhtlusõiguse korraldamist.

Analüüsi käigus selgus, et valim hõlmas kahte, üksteisest materiaalõiguse tähenduses selgelt eristatavat liiki menetlusi:

1. Menetlused, mille vaidluse esemeks oli **vanema hooldus- või suhtlusõiguse teostamine** lapse suhtes ning kus avaldaja oli üks vanematest või esitas üks vanem avalduse ja teine vastuavalduse (edaspidi „vanemate vastastikused avaldused“) (PKS §-d 119, 137, 139). Sisuliselt käsitlesid need enamasti ühise hooldusõiguse täielikku või osalist lõpetamist, selle üleandmist ühele vanemale või konkreetse otsustusõiguse andmist üksikküsimuses, samuti lapsega suhtlemise korra kindlaksmääramist. Selliseid lahendeid oli valimis kokku 76: 39 avaldust tuli emadelt, 21 isadelt, vanemate vastastikuseid avaldusi oli 16.
2. Menetlused, mille keskmeks oli **vanemaõiguste äravõtmine või piiramine** lapse suhtes ning avaldajaks valla- või linnavalitsus (PKS §-d 135, 136). Selliseid avaldusi oli menetluses 45. Kohus algatas ise ühe menetluse lapse sugulase avalduse alusel, mille kohus luges teateks abivajava lapse kohta. KOV-i ja kohtu algatatud 46 menetlust vaadeldakse edaspidi koos.

Joonis 1: Kohtumenetluse algatajad analüüsitud kohtulahendite põhjal

Analüüs keskendus esimese astme menetluslikele määrustele (sh EÕK määrustele) ja lõpplahenditele. Kokku **vaidlustati lahendeid 32 juhul**: vanemate avaldustega asjades 24 ja KOV-i avaldustega asjades kaheksal juhul.

Tabel 2. Analüüsitud kohtulahendite vaidlustamine avaldaja lõikes

Avaldaja	Lahend vaidlustati
KOV	8
Ena	6
Isa	8
Vastastikused avaldused	10
Kokku	32

Kui mitmed vanema avalduse alusel algatatud kohtuasjad läbisid korduvalt mitu kohtuastet, siis KOV-i avalduse alusel algatatud asjades tehtud lahendite vaidlustamine oli suhteliselt madal. Kvalitatiivne analüüs näitas, et KOV-i asjades ei vaielnud vanemad sageli juba menetluse käigus tehtud otsustele sisuliselt vastu, ei osalenud aktiivselt menetluses. Kvalitatiivse analüüsi pinnalt ei ole võimalik järeldada, millest oli vähene kaebeõiguse kasutamine põhjustatud, kas vanematel oli piisav teadlikkus või suutlikkus otsust vaidlustada. Saab välja tuua, et vanemate algatatud vaidlustes osalesid vanemad menetluses koos esindajaga, KOV-i algatatud vaidlustes tegid seda üksikud vanemad.

Analüüsitud menetlusedokumentid olid seotud ühe konkreetse menetlusega ning neist reeglina ei selgunud, milliseid perekonnaõiguslikke vaidlusi on menetlusosalised varem kohtus lahendanud. Samuti ei pruukinud selguda ka varasema lastekaitsetöö ulatus perega.

KOV-is dokumenteeritakse lastekaitsete juhtumite käik STAR registris, mis on riiklik infosüsteem, milles viiakse läbi toiminguid ja korraldatakse teenuseid.¹⁵³ 122 analüüsitud kohtulahendist oli STAR-andmeid võimalik analüüsida 109 juhul. 13 lahendi puhul puudusid menetlusega seotud lapse või laste kohta STAR-is sissekanded, kuigi KOV-i arvamus oli kohtus esindatud. STAR-is mittekajastatud juhtumite puhul ei ilmnunud, et need erineksid sisuliselt nendest lahenditest, mille kohta STAR-andmed olid olemas. Analüüsi aluseks olnud dokumentide põhjal ei saa teha järeldust, miks kanded puudusid.

109 STAR-juhtumist oli enne kohtumenetluse algatamist alustatud juhtumimenetlus 71 juhul (65% analüüsitud STAR-juhtumitest) ja lihtmenetlus 18 juhul (17% analüüsitud STAR-juhtumitest); 20 juhul (18% analüüsitud STAR-juhtumitest) puudus eelnev lastekaitsemenetlus. Juhtudest, kus eelnev menetlus puudus, alustati 16 juhul menetlus pärast kohtumenetluse algatamist, enamasti lihtmenetlusena (13 juhul), harvem juhtumimenetlusena (2 juhul) või mõlema liigina paralleelselt (1 juhul). Nelja juhtumi puhul ei kajastu STAR-is menetlust ei enne ega pärast kohtumenetluse algatamist. Samas märgiti kolmel neist KOV-i kohtule esitatud arvamusel, et lastekaitse oli

¹⁵³ Sotsiaalteenuste ja -toetuste andmeregistri põhimäärus RT I, 28.12.2017, 90; RT I, 17.10.2025, 8.

perekonnaga tegelenud ning peres oli esinenud vägivalda. Nende kõigi nelja puhul kajastus STAR-is PPA teade LSV kohta.

Tabel 3. STAR-sissekannete olemasolu ja lastekaitse menetluste ajastus analüüsitud kohtumenetluste lõikes

	Enne kohtumenetluse algatamist	Pärast kohtumenetluse algatamist	Kokku
Juhtumimenetlus	71	2	73
Juhtumimenetlus + lihtmenetlus	0	1	1
Lihtmenetlus	18	13	31
Menetlus puudus	20	4	4*
STAR-sissekanded puudusid	13	13	13
			122
<i>*STAR-is kajastusid vaid PPA teated</i>			

Menetluses olnud **laste vanus** varieerus vastsündinust kuni 17-aastaseni. Keskmine menetluses olev laps oli 8-aastane. Analüüsis ei vaadeldud laste soolist ega rahvuslikku jaotust.

Tabel 4. Laste arv vanusegrupiti analüüsitud kohtumenetlustes

Vanusegrupp	Arv	Protsent
0-5	69	35%
6-9	47	23,9%
10-13	47	23,9%
14-18	34	17,3%

Täiendav valimi- ja taustainfo, sh kohtulahendite resolutsioonid, ning detailsem ülevaade STAR-is sisalduvast pöördumiste statistikast ja lastekaitsetööst on esitatud lisa 7.

2.2. Vägivaldselt käituv isik

Käesolev alapeatükk käsitleb kohtuasjades ja STAR-sissekannetes esitatud väiteid¹⁵⁴ ning dokumenteeritud märgete esinemist. Analüüs ei võimalda teha järeldusi vägivalla tegeliku esinemise, esinemissageduse ega vägivaldselt käitunud isiku kohta. Väidetavalt vägivaldselt käituvate isikute ülevaade/jaotus analüüsitud kohtuasjades ja vastavates STAR-sissekannetes on tabelis 5.

Lapse ema avalduse alusel algatatud kohtumenetlustes (n=39) väideti kõige sagedamini isa vägivaldset käitumist (35 asjas). Neist 31 juhul oli märgitud üksnes isa ning neljal juhul nii isa kui ema vägivalda. STAR-andmed olid olemas 32 asjas: 15 juhul kajastus seal samuti isa vägivaldsus, 13 juhul jäi vägivallatseja isik määratlemata („ebaselge“) ning kolmel juhul oli märgitud ema vägivaldsus. Ema

¹⁵⁴ Siin ja edaspidi mõeldakse „kohtuasja“ ja „menetluse“ all konkreetset kohtuasja ning selles analüüsitud dokumente (kohtumäärused, KOV-i arvamus ja lapse esindaja arvamus).

enda vägivaldset käitumist väideti seitsmel juhul. Nendest kajastus STAR-andmetes kahel juhul ema vägivaldsus, viiel juhul jäi isik „ebaselgeks“ ning ühel juhul oli märgitud isa.

Sisuliselt domineeris ema avaldusega asjades väide isast lähtuva füüsilise või vaimse vägivalda kohta, mis oli suunatud eeskätt ema vastu. Üksikjuhtudel viidati ka isa elukaaslase või muu kolmanda isiku (nt õe, venna või vanavanema) vägivaldale. Nii STAR-i kui ka kohtuandmetes iseloomustas neid juhtumeid eeskätt ühe vanema vaimne või füüsiline vägivald teise vastu ning see, et laps oli vägivalda tunnistajaks.

Kui kohtumenetlus on algatatud **lapse isa avalduse** alusel (n=21), väidetakse veidi üle pooltes asjades ema vägivaldsust (11 asjas). Nendes asjades viidati kõige sagedamini ema füüsilisele või vaimsele vägivaldale lapse suhtes. STAR-andmeid analüüsiti neist 10 juhul: neljal juhul kajastus ema vägivaldsus, viiel juhul jäi isik määratlemata ning ühel juhul oli märgitud isa. Samas nimetati isa avalduse alusel algatatud asjades vägivaldlatsejana ka isa (12 asjas). Nendest 10 juhul olid olemas STAR-andmed: kolmel juhul kajastus STAR-is isa vägivaldsus, kuuel juhul jäi isik „ebaselgeks“ ning ühel juhul oli vägivaldne käitumine märgitud ema puhul. STAR-andmete põhjal iseloomustasid ka isa avaldusega asju eeskätt olukorrad, kus laps oli vägivalda tunnistaja ning esines ühe vanema füüsiline või vaimne vägivald teise vastu.

Asjades, kus esitati **vanema avaldus ja teise vanema vastuavaldus** (n=16), väideti kõigil juhtudel isa vägivaldsust, samas kui ema vägivaldsust väideti ligikaudu pooltes asjadest (n=7). Kohtulahendites toodi nendes asjades esile eeskätt lapse kokkupuude vägivaldaga tunnistajana, ühe vanema vaimne ja füüsiline vägivald teise vastu ning vaimne vägivald lapse suhtes. STAR-andmed olid olemas 13 juhul: seitsmel juhul kajastus isa vägivaldsus ning kuuel juhul jäi vägivaldlatseja isik määratlemata („ebaselge“). Ka STAR-andmete põhjal iseloomustasid neid juhtumeid enim vägivalda pealtnägmine ning ühe vanema vaimne või füüsiline vägivald teise vastu.

KOV-i avalduse alusel menetletud asjades (n=46) erineb väidetavalt vägivaldselt käitunud isiku jaotus võrreldes vanemate avaldustega menetlustega, lisaks esineb neis asjus läbivalt **hooletusse jätmist** (36 asjas). Nendes asjades väideti enim ema vägivaldset käitumist (32 asjas), mis enamasti oli laste hooletusse jätmise või laste vastu suunatud vaimne ja/või füüsiline vägivald. Neist 10 juhul oli väidetud ainult ema vägivaldsus, ülejäänutel juhtudel koos isa või muu pereliikme või kolmanda isikuga. Analüüsitud andmete põhjal ei ole võimalik eristada kas ainult ema vägivaldsusega seotud juhtumite puhul on tegemist üksikvanemaga perega.

Isa vägivaldsust väideti 26 asjas (sh isa üksi viies asjas) ning kolmandate isikute vägivaldsust viiel juhul. Samuti esines väiteid muu pereliikme (nt täiskasvanud lapse, vanema uue elukaaslase või vanavanema) vägivalda kohta 13 asjas; seksuaalvägivalda väited lapse suhtes seostusid nendes juhtumites muu pereliikmega. Lapse enda vägivaldsust väideti kahes asjas. STAR-andmed puudusid ühe KOV-i avaldusega menetluse puhul. STAR-andmete põhjal oli vägivaldne käitumine jaotunud isade ja emade vahel sarnases ulatuses (vastavalt 21 ja 20 asjas), mis erineb kohtulahendites esitatud väidete jaotusest.

Kuigi kohus menetleb iga lapse ja vanema vahelist õigussuhet reguleerivat vaidlust ühtsete menetluslike reeglite järgi, siis **KOV-i avaldusega** menetlused erinevad vanemate algatatud vaidlustest sisuliselt, kuna nende **keskmes on vanemaõiguste piiramine või äravõtmine** ning lapse

võimalik perest eraldamine. Analüüsitud materjalides esinevad sellistes asjades sagedamini korduv, pikaajaline ja mitme riskiteguri koosmõjul kujunenud lapse heaolu ohustav olukord ning läbivalt ka hooletusse jätmine. Selles kontekstis on kohtumaterjalides märkimisväärne ema vägivaldse käitumise väidete osakaal, samas kui STAR-andmetes on isade ja emade jaotus sarnasem. Kuna KOV-asjades hinnatakse sageli lapse igapäevast hooldus- ja kasvukeskkonda, võib väidete fookus suunduda sellele vanemale, kelle käitumist või tegevusetust seostatakse lapse otsese hooldusega. Analüüsitud materjalidest ei ole siiski võimalik järeldada, kas see peegeldab tegelikku vägivaldse käitumise esinemissagedust või menetluslikku ja dokumenteerimisloogikat.

Tabel 5. Väidetav vägivaldselt käituv isik analüüsitud kohtuasjades ja vastavates STAR-sissekannetes

	Avaldaja							
	KOV/kohus		Ema		Isa		Vanemate vastastikune	
Väidetav vägivaldselt käituv isik	Kohtu-materjalid (n=46)	STAR (n=45)	Kohtu-materjalid (n=39)	STAR (n=32)	Kohtu-materjalid (n=21)	STAR (n=19)	Kohtu-materjalid (n=16)	STAR (n=13)
Isa	26	21	36	15	12	6	16	7
Ema	32	20	7	3	11	5	7	0
Muu pereliige	13	9	0	1	2	1	1	0
Laps	2	7	0	1	0	1	0	0
Kolmas isik	5	6	0	0	0	0	0	0
Ebaselge	2	11	1	13	0	10	1	6

Tabel 5 andmed näitavad, et kohtumaterjalides esitatud väited ja STAR-sissekanded ei kattu täielikult. Mitmes menetlusliigis on STAR-is suurem „ebaselge“ kategooria osakaal, mis viitab sellele, et vägivalda kasutanud isikut ei ole võimalik dokumentatsiooni põhjal üheselt määratleda. See haakub laiemate leidudega, et vägivalda terminoloogia ja dokumenteerimispraktika ei ole ühtne ning vägivalda käsitus võib menetluse eri etappides muutuda.

Samuti ilmneb, et KOV-i avalduse alusel algatatud menetlustes domineerivad lapse suhtes suunatud tugevamad ja süsteemsemad väärkohtlemise liigid, samas kui vanemate algatatud menetlustes esinevad sagedamini vanematevahelise või ühest vanemast lähtuva vägivalda väited ning olukorrad, kus laps on vägivalda tunnistajaks.

Kohtuasjadega seotud 109 STAR asjas 48 juhul oli kirjeldustes nimetatud ainult üks vägivaldselt käituv isik, kuid 24 juhul oli märgitud neid mitu. Seega on ligikaudu veerandis uuritud STAR-i asjadest tegu olukorraga, kus vägivaldselt käituvad paralleelselt mitu isikut. Samas 122-st kohtuasjast 76 juhul märgiti vaid üks, samal ajal kui 46 asjas märgiti mitu vägivaldselt käituvat isikut.

Selle alusel, kuidas vägivalda kasutava isiku mainimised kajastuvad STAR-i andmestikus, saab märkida, et isa esineb sageli kas ainsa vägivalda kasutava osapoolena või koos emaga. Ema seotus vägivaldaga ilmneb seevastu sagedamini kombinatsioonides, nt koos isaga, teiste pereliikmete või lapsega, mis viitab vastastikustele või mitmepoolsetele konfliktidele. Lapse vägivald esineb peaaegu alati koos täiskasvanute vahelise või muu perevägivaldaga.

Tabel 6. Väidetav(ad) vägivaldselt käituv(ad) lapsevanem(ad) analüüsitud kohtuasjades ja vastavates STAR-sissekannetes

Vägivaldselt käituv isik	Avaldaja: KOV		Avaldaja: vanem	
	Kohtumaterjalid (n=46)	STAR (n=45)	Kohtumaterjalid (n=76)	STAR (n=64)
Ainult isa	5	9	46	25
Ainult ema	10	5	8	4
Isa ja ema*	17	10	16	2

*Siinkohal on arvestatud ka need juhtumid, kus olid märgitud nii isa kui ka ema, aga võis olla ka lisaks keegi kolmas või neljas.

Kohtumaterjalide ja STAR-andmete võrdlus osutab dokumenteerimispraktika varieeruvusele ning sellele, et vägivalda kasutanud isiku määratlemine ei ole alati analüüsitud dokumentide põhjal üheselt võimalik. See kinnitab, et lapse peresisese väärkohtlemise käsitlus ei ole menetluspraktikas täielikult ühtlustunud ning sõltub nii menetluse liigist kui ka kasutatavast mõisteraamistikust.

2.3. Vägivalla liigid

Kohtuasjades väideti nii füüsilist kui ka vaimset vägivalda. Füüsiliseks vägivallaks peeti nii lapse kui vanema löömist, kägistamist, kinni võtmist ja hoidmist, rihmaga või muu esemega (sh karistamise eesmärgil) löömist, vankrist/voodist välja tirimist, üldsõnalisemalt kirjeldatud lapse füüsilist karistamist, vastsündinu või väikelapse järelevalveta jätmist. Vaimseks vägivallaks peeti muuhulgas nii lapse kui vanema solvamist, alandamist, halvustamist, hirmutamist ja ähvardamist, pidevat karjumist, kontrollivat käitumist. Lapse suhtes käsitleti vaimse vägivallana lisaks teise vanema kohta lapse kuuldes halvasti rääkimist ja lapses lojaalsuskonflikti tekitamist, hülgavat, ettearvamatut ja emotsionaalselt kättesaamatut käitumist. Last ja kooselavat vanemat mõjutava aspektina kirjeldati ka majanduslikku survet. Hooletusse jätmise alla liigitati lapse põhivajaduste eiramine (toit, hügieen, järelevalve, koolikohustus) ning lapse üldine ohtu seadmine. Eraldi kategooriana vaadeldi olukordi, kus laps oli vägivalla tunnistajaks.

Tabel 7 koondab vägivalla liikide esinemise sõltuvalt menetluse algatajast (KOV või lapsevanem) ning andmeallikast (kohtumaterjalid vs. STAR).

Tabel 7. Vägivalla liigi klassifikatsioon analüüsitud kohtumaterjalides ja STAR-sissekannetes

Vägivalla liik	Menetlusmaterjalides, kui avaldaja KOV (n=46)	STAR-sissekannetes, kui avaldaja KOV (n=45)	Menetlusmaterjalides, kui avaldaja vanem (n=76)	STAR-sissekannetes, kui avaldaja vanem (n=64)
<i>Vaimne vägivald lapse suhtes</i>	25	13	29	8
<i>Füüsiline vägivald lapse suhtes</i>	27	15	23	7
<i>Ühe vanema vaimne vägivald teise vastu</i>	9	11	47	18
<i>Ühe vanema füüsiline vägivald teise vastu</i>	16	7	39	15

Vägivalla liik	Menetlus- materjalides, kui avaldaja KOV (n=46)	STAR- sissekannetes, kui avaldaja KOV (n=45)	Menetlus- materjalides, kui avaldaja vanem (n=76)	STAR- sissekannetes, kui avaldaja vanem (n=64)
<i>Vanematevaheline vaimne vägivald</i>	11	6	8	4
<i>Vanematevaheline füüsiline vägivald</i>	11	3	1	2
<i>Seksuaalvägivald lapse suhtes</i>	6	6	0	0
<i>Võõrandamine</i>	1	1	4	0
<i>Laps on vägivalda pealt näinud</i>	25	17	34	24
<i>Vägivald kolmandate isikute suhtes</i>	7	1	2	2
<i>Üldsõnaline vägivalla väide</i>	5	2	22	8
<i>Hooletusse jätmise, lapse üldine ohtu seadmine</i>	35	23	18	6
<i>Vägivalda ei tuvastata</i>	0	1	6	8
<i>Ebaselge</i>	0	5	4	15
<i>Muu</i>	1	0	1	0

KOV-i avalduse alusel algatatud asjades domineerivad lapse vastu suunatud väärkohtlemise liigid. Üle poole menetlustest sisaldas viidet nii füüsilisele kui vaimsele vägivallale lapse suhtes ning **hooletusse jätmise esines 35 juhul 46-st**. Lapse vägivalla pealtnägemist märgiti 25 juhul. **Seksuaalvägivald** lapse suhtes esines üksnes KOV-i asjades (6 juhtu). KOV-i menetlustes on iseloomulik, et hooletusse jätmise ja lapse vastu suunatud vägivald esinevad sageli koos teiste vägivalla vormidega. See kinnitab, et tegemist on kumulatiivsete riskidega olukordadega, kus hinnatakse lapse turvalisust tervikuna.

Vanema avalduse alusel algatatud menetlustes on vägivalla struktuur erinev. Domineerivad ühe vanema väited teise vanema suhtes – vaimne vägivald (47 juhtu) ja füüsiline vägivald (39 juhtu). Lapse vägivalla pealtnägemine on samuti sage (34 juhtu). Lapse suhtes suunatud otsene füüsiline ja vaimne vägivald esineb ka vanema algatatud asjades, kuid harvemini kui KOV-i menetlustes. Hooletusse jätmist esineb vähem (18 juhtu). Seksuaalvägivalda lapse suhtes analüüsitud vanema algatatud asjades ei esinenud. Neis asjades on sagedasemad üldsõnalised vägivallaväited (22 juhtu) ning STAR-andmetes esineb suurem „ebaselge“ kategooria osakaal (15 juhtu), mis viitab dokumenteerimise ja väite formuleerimise varieeruvusele.

Lapse kokkupuude vägivallaga **pealtnägijana** on üks sagedasemaid vägivalla liike mõlemas menetlusliigis (kokku 60 juhtumit). KOV-i menetlustes esineb see sageli koos lapse vastu suunatud vägivalla või hooletusse jätmisega. Vanema algatatud asjades on see tihedalt seotud vanematevahelise konfliktiga või ühest vanemast lähtuva vägivallaga teise suhtes.

Võõrandamist kui klassifitseeritud vägivalla liiki märgiti analüüsitud menetluste puhul harva. Mõistet „võõrandamine“ kasutati 10 juhul (millest kahel juhul oli avaldajaks KOV). Vähemalt 24 juhul kirjeldati tegevusi, mida võib kvalifitseerida võõrandamisena. Kui võõrandamise väide esitatakse,

teeb seda sagedamini üks vanematest teise kohta, enamasti isa ema kohta, väites, et teine vanem mõjutab lapse suhtumist või takistab lapse ja vanema vahelist suhtlust.

Vägivalla liikide puhul näeb kohtuasjade materjalides ning STAR-i andmetes dokumenteerimise ebahütlust ning erinevust sõnastuse täpsuses. Kohtuasjade materjalide alusel on vägivalla kirjeldused detailsemad, samas kui STAR-i andmetes on see rohkem üldsõnaline või ebaselge. Vägivalla liikidest näeb vanemate avalduse alusel algatatud asjades rohkem ühest vanemast lähtuvat LSV-d teise vanema suhtes, samas kui KOV-i avalduse alusel algatatud asjades kirjeldatakse rohkem otseselt lapse suhtes toime pandud vägivalda. Läbivalt näeb siiski mõlemas menetlusliigis, et vägivalla kirjelduste keskmis on lapse otsene kokkupuude vägivallaga, kas kaudselt vägivalla pealtnägijana või vägivalla otsese ohvrina.

2.4. Vägivalla ajalisus

Vägivalla ajalisuse analüüs (vt ka tabel 8) näitab selgeid erinevusi sõltuvalt kasutatud andmeallikast (kohtumaterjalid vs. STAR-sissekanded) ning sellest, kelle avalduse alusel menetlus algatati. Üldine muster kinnitab, et üle poole lahenditest sisaldas ka menetluse ajal jätkuvat vägivalda, kusjuures see oli iseloomulik eeskätt KOV-i avalduse alusel algatatud menetlustele.

Tabel 8. Vägivalla ajalisus analüüsitud kohtumaterjalides ja STAR-sissekannetes

	Avaldaja							
	KOV		Ema		Isa		Vanemate vastastikune	
Vägivalla ajalisus	Kohtumaterjalid (n=46)	STAR (n=45)	Kohtumaterjalid (n=39)	STAR (n=32)	Kohtumaterjalid (n=21)	STAR (n=19)	Kohtumaterjalid (n=16)	STAR (n=13)
Vägivald on ajalooline ¹⁵⁵	3	7	19	4	7	0	4	3
Jätkuv või aktiivne vägivald menetluse ajal ¹⁵⁶	40	19	14	6	6	6	8	2
Pärast lahkuminekut algav või jätkuv vägivald	0	2	2	5	1	2	1	2
Vägivalda ei olnud või see on lakanud ¹⁵⁷	2	1	1	1	1	1	1	0
Ei ole hinnatav / puudulik info	1	16	3	16	6	10	2	6

¹⁵⁵ Ajaloolise vägivallana käsitletakse juhtumeid, kus vägivallaepisoodid toimusid minevikus (sh varasemad politsei teated, kriminaalmenetlused või lähenemiskeelud), kuid analüüsitud menetluse ajal ei esitatud andmeid vägivalla jätkumise või kordumise kohta.

¹⁵⁶ Siia kategooriasse liigitati juhtumid, kus vägivalla väited olid korduvad, vägivald oli tihti mitmeliigiline ning vägivalla kirjeldustest ei nähtunud vägivalla lõppemist enne menetlust.

¹⁵⁷ Siia kategooriasse liigitatakse juhtumid, kus menetluses esitati viiteid varasematele vägivallaepisoodidele, kuid vanemad on hiljem astunud piisavaid samme vägivalla lõpetamiseks või esitatakse tõendid selle kohta, et vägivalda ei ole toimunud.

KOV-i avaldusega menetlustes on kohtumaterjalide põhjal ülekaalus menetluse ajal **jätkuv või aktiivne vägivald** (40 juhtu 46-st). Ajaloolist vägivalda esineb üksikutel juhtudel ning hinnanguta juhtumeid on vähe. See kinnitab, et KOV-i avalduse alusel menetletud asjades on tegemist valdavalt kestvate ja kumuleeruvate riskidega olukordadega, kus lapse vastu suunatud vägivald või hooletusse jätmine ei ole üksikjuhtum, vaid pikaajalisem probleem. STAR-andmetes on sama muster vähem üheselt väljendunud, kuna ajalisus jääb sagedamini määratlemata.

Vanemate avalduse alusel algatatud menetlustes on pilt mitmekesisem. Lapse ema avaldusega asjades on märkimisväärne osa vägivallast seotud vanemate varasema kooselu või lahkuminekuga perioodiga. Jätkuvat vägivalda esineb samuti, kuid harvemini kui KOV-i avalduse alusel algatatud asjades. Isa avaldusega menetlustes ja vastastikuste avaldustega asjades jaguneb vägivald ajaloolise ja jätkuva vormi vahel suhteliselt ühtlaselt, samas jääb ajalisus mitmel juhul määratlemata.

Kõigis menetlusliikides on STAR-andmetes oluliselt suurem osakaal juhtumeid, kus vägivalla ajalisust ei ole võimalik hinnata. See viitab dokumenteerimispraktika varieeruvusele ning sellele, et vägivalla ajalisus ei kajastu registriandmetes alati sama selgelt kui kohtulahendites.

Kokkuvõttes kinnitab ajalisuse analüüs, et KOV-i algatatud menetlustes on ülekaalus jätkuv ja aktiivne vägivald, samas kui vanemate algatatud asjades esineb sagedamini lahkuminekuga kontekstis esitatud või ajalooline vägivald. Samal ajal tuleb arvestada, et ajalisuse hindamine sõltub dokumenteerimise tasemest ning ei ole kõigis juhtumites üheselt tuvastatav.

3. Lapse peresisese väärkohtlemise käsitlus perekonnaasjades

3.1. Lapse peresisese väärkohtlemise käsitlus kohtu ja kaasatud spetsialistide poolt

Analüüsitud kohtulahendite, STAR-andmete ning intervjuude põhjal käsitletakse lapse peresisese väärkohtlemisena mitut liiki tegevusi ja olukordi. Samas ei saa analüüsitud menetluste põhjal asuda seisukohale, et väärkohtlemise mõiste oleks perekonnaasjades sisuliselt ühtlustunud. See, kuidas väärkohtlemise mõistet sisustatakse, sõltub suuresti menetluse kontekstist ja tõlgendajast.

Lapse väärkohtlemise puhul toodi intervjuudes eraldi välja otsene ja kaudne väärkohtlemine. Otsene vägivald on vahetult lapse vastu suunatud vägivald. Kaudse väärkohtlemisena nähakse olukorda, kus laps näeb pealt vägivalda, mida pannakse toime tema vanema suhtes. Seejuures töid lastekaitsespetsialistid välja, et kahjuliku mõju mõttes ei ole vahet, kas tegemist on vanemate vahelise tüliga, kus pooled on võrdsed või LSV-ga, kus üks vanem kannatab teisest lähtuva vägivalla all. Mitme spetsialisti mõtetest kumab läbi vanemate jagatud vastutus keerulise olukorra tekkimise osas. Tõdetakse küll LSV esinemist, kuid pannakse ohvrile võrdne vastutus tekkinud olukorra ja rahumeelse lahenduse leidmise ees.

Füüsiline väärkohtlemine

Kõige selgemini ja ühtsemalt käsitletakse intervjuudes väärkohtlemisena lapse suhtes toime pandud füüsilist vägivalda. Füüsiline väärkohtlemine on ka kergemini tuvastatav, kuna jätab nähtavad märgid. Füüsilise väärkohtlemise vormidena toodi välja löömist, tutistamist ja muud kehalist väärkohtlemist, samuti seksuaalset väärkohtlemist. Füüsilise väärkohtlemise tuvastamisel nähakse peamiste probleemidena olukordi, kus laps on väärkohtlemise normaliseerinud, kuna see on tema kasvukeskkonnas igapäevane nähtus, ja laste lojaalsust oma vanemate suhtes, mistõttu nad ei soovi väärkohtlemisest rääkida.

Analüüsitud kohtuasjadest nähtub, et lapsevastase füüsilise vägivalla korral märgitakse sagedamini konkreetseid sündmusi ja tõendatavaid fakte (nt politsei väljakutsed, lapse otsesed ütlused, vigastuste kirjeldused). Laste väärkohtlemisena on enim käsitletud lapse kehalist väärkohtlemist. Nii saab tuua näitena KOV-i teadaannet kohtule, et lasteaed teavitas lastekaitsespetsialisti telefoni teel, et lapsel on sinikas, mis on tekkinud löömise tagajärjel, lööjaks oli lapse isa. Füüsilise vägivalla puhul leiab analüüsitud dokumentides kõige enam ka viiteid lapse enda ütlustele selle kohta, kas füüsiline vägivald on toimunud. Samamoodi on just lapse ütlus see, millega kohus kummutab vanema füüsilise vägivalla väite – eraldi kirjeldatakse, et lapse sõnul vanema väidetud füüsilist vägivalda toimunud ei ole.

Vaimne väärkohtlemine

Intervjuude põhjal nähakse vaimset väärkohtlemist keerulise vägivalda vormina, mis on sageli varjatud ja raske tuvastada. Vaimset väärkohtlemist käsitletakse kui lapse heaolu ja arengu sihiteadlikku ja korduvat kahjustamist. Seejuures ei oma tähtsust, kas vanemal on tahtlus last kahjustada või mitte – kui lapsele tehakse liiga, on väärkohtlemine olemas. Lapse esindajad tõid välja, et terminit „väärkohtlemine“ kasutatakse peaaesjalikult füüsilise vägivalda puhul, samas kui vaimset vägivalda tuntakse üldse vähem ära, kuna tegemist on keerulise ja mitmetahulise väärkohtlemise vormiga ning seda tuuakse ka menetlusosaliste ja kohtu poolt vähem esile. Lisaks tuvastamisega seotud küsimustele nähakse raskusena ka seda, kuidas vaimse vägivalda esinemist kohtule põhjendada selliselt, et kohus seda asja lahendamisel arvesse võtaks. Raskustele vaimse vägivalda põhjendamisel viitasid ka intervjuueeritud lastekaitsespetsialistid.

Vaimse väärkohtlemise liikidest märgitakse intervjuude käigus eraldi veel manipuleerimist, häbistamist, ähvardamist, alandamist, solvamist, karjumist, lojaalsuskonflikti tekitamist. Vaimse väärkohtlemise alla paigutatakse ka lapse kaasamine vanematevahelistesse konfliktidesse ning kontrolliv käitumine. Samuti nimetati olukorrad, kus lapsevanemad kasutavad last manipuleerimisvahendina hooldusõiguse või suhtluskorra vaidlustes, asetades seeläbi lapse emotsionaalselt keerulisse rolli. Sellist käitumist peetakse eriti raskeks vaimse vägivalda vormiks. Seejuures võib ilmneda, et lapse suhtes käituvad väärkohtlevalt mõlemad vanemad.

Kohtulahendites väljendub vaimne väärkohtlemine sageli kaudselt ning seda väljendatakse lapse käitumise, ärevuse, hirmude või vanematevahelise konflikti kirjeldusena. STAR-is ei kirjeldata vägivalda selgelt ja eristatava riskina. KOV-i arvamustest ning kohtu seisukohtadest nähtuvalt võidakse lapse kohta teabe kogumiseks ja lapse toetamiseks kaasata tugispetsialiste, nagu näiteks lapsega tegelev vaimse tervise spetsialist või õpetaja.

Ka kohtuasjadest nähtub, et vaimseks vägivaldaks peetakse lapse lojaalsuskonflikti, kus laps vanemapoolse tahtliku või tahtmatu mõjutamise tulemusel tunnetab, et ta peab valima vanemate vahel. Lojaalsuskonflikti juhtumitel kirjeldatakse kohtulahendites seda, kuidas laps ei oska enda vastumeelsust vanema vastu põhjendada, laps väljendab ennast vanema suhtes agressiivselt või tema seisukohad sõltuvad sellest, kumma vanemaga ta parasjagu elab. Teatud juhtumite puhul väljendab kohus kahtlust, kas see, mida laps ise räägib, on tema enda seisukoht või väljendab ta vanema hinnanguid. Kohtuasjades, kus kohus kirjeldab lojaalsuskonflikti vaimse vägivaldana, nähakse selle mõju tõsisena ning nenditakse, et laps armastab ja vajab mõlemat vanemat ning vanemate erimeelsused mõjutavad last ja tema kiindumussuhteid oluliselt.

Lapse hooletusse jätmine

Läbivalt käsitletakse intervjuudes lapse hooletusse jätmist kui tegevuseta väärkohtlemist ehk olukorda, kus vanem ei täida enda hoolduskohustust. Hooletusse jätmine hõlmab lapse põhivajaduste eiramist, ebanurvalist ja ebasanitaarset füüsilist keskkonda, laste üksinda, võõraste inimestega või pere vanemate alaealiste lastega jätmist, kiindumuse ja toe mittepakkumist ning hariduslike vajaduste arvestamata jätmist. Valimis oli ka üksikuid asju, kus laps viibis pikalt sugulaste juures ning oli teadmata, kas ja millal vanem temale järele tuleb. Vanemate algatatud menetlustes

kirjeldati hooletusena ka seda, kui lahus elav vanem ei soovinud pikemat aega lapsega suhelda ning jättis näiteks kohtumistele tulemata.

Kohtulahendites ei nimetata hooletusse jätmist alati sõnaselgelt vägivaldaks, kuid kirjeldatakse lapse ebaturvalist elukeskkonda ja emotsionaalse toe puudumist. Lapse hooletusse jätmine on enamikel juhtudes seotud vanemate alkoholi kuritarvitamisega. Üksikutel juhtudel lisab kohus, et hooletusse jätmine on last vaimselt mõjutanud ning toonud kaasa turvatunde või kiindumussuhte puudumise. Hooletusse jätmise asjades kirjeldatakse aga eraldi seda, kui sellele lisandub füüsiline vägivald.

Eraldi käsitleb kohus seda, kui vanem ei suuda last kaitsta teise vanema või kolmandate isikute käitumise eest. Kohtulahendis ei leita nendes olukordades reeglina, et vanem on ise sellisel juhul vägivaldne, vaid sellest järeldatakse vanema hoolimatust või vanema vähest suutlikkust tagada lapsele turvaline elukeskkond. Valimisse sattunud asjades on just kolmandatest isikutest lähtuv vägivald kõige raskem, sinna hulka kuuluvad ka seksuaalvägivalla juhtumid. Kuna selliseid asju oli valimis vähe, ei saa siin aga tõsikindlat järel dust teha selle kohta, kas lapsega kokkupuutuvate kolmandate isikute vägivaldsusega tegeleb kohus ainult siis, kui see on tugev füüsiline vägivald.

Laps vägivalla pealtnägijana

Nii kohtunikud, lastekaitsespetsialistid kui lapse esindajad käsitlevad lapse väärkohtlemisena olukordi, kus laps on peres asetleidva vägivalla tunnistajaks. Lapse kokkupuudet peresisese vägivallaga peetakse lapsele kahjulikuks ka siis, kui vägivald ei ole suunatud otseselt lapse vastu. Samas nähtub analüüsist, et kohtulahendites kirjeldatakse vägivalda sageli vanemate tüli või konfliktina ning vägivalla suund ei pruugi olla selgelt määratletud.

On asju, kus kohus kirjeldab selgelt registreeritud LSV juhtumeid, kirjeldades sealjuures ka seda, kas vanemat on LSV eest karistatud ning seda, kas laps nägi vägivalda pealt. Tihti ei ole kohus enda seisukohas siiski täpne ning nimetab LSV toimumist umbisikuliselt või üldsõnaliselt kordamata, kes vägivalda toime pani ning hindamata, milline on selle vägivalla mõju lapsele. Näiteks öeldakse, et kodus on toimunud sagedased politsei väljakutsed või et vanemate omavahelises suhtluses on menetluse jooksul olnud viiteid LSV-le. Sellistes asjades peab kohus LSV toimumist ennekõike vanemate omavahelise halva suhtluse näiteks. Sellise üldiselt nimetatud LSV mõju lapsele hindab kohus üksikutel juhtudel.

Vanemlik võõrandamine

Küsimusele, kas võõrandamine on lapse peresisene väärkohtlemine, vastasid enamik uuringus osalenud lastekaitsespetsialiste ja lapse esindajaid jaatavalt. Võõrandamist pidasid lastekaitsespetsialistid üheks tõsisemaks ja keerukamaks lapse väärkohtlemise vormiks. Samas esines ka teistsuguseid seisukohti, milles tõdeti, et tegemist on küll probleemiga, aga mitte tingimata väärkohtlemisega. Samas toodi välja, et see, kas võõrandamine on väärkohtlemine või mitte, sõltub erinevatest asjaoludest, ja avaldati kahtlust, kas viide vanemlikule võõrandamisele on alati asjakohane.

Võõrandamise mõiste avamisel tõdeti, et seda on keeruline defineerida ja jäädi pigem lakooniliseks. Peamiselt tõid intervjueritud välja teadlikku või mitteteadlikku tegevust, millega mingil viisil takistatakse või halvendatakse lapse suhet teise vanemaga. Ühel juhul toodi välja, et võõrandamine võib olla ka lapse ja lapse jaoks oluliste lähisugulastega, näiteks vanavanemad või tädid-onud, suhtlemise piiramine. Kui enamasti nähti võõrandamist kui lapsega kooselava vanema tegevust lapse ja eraldi elava vanema suhete takistamisel, siis olulise aspektina toodi ka välja, et võõrandav vanem võib olla hoopis lapsest eraldielav vanem. Samuti toodi näitena olukordi, kus võõrandavast vanemast saab tema enda tegevuse tõttu võõrandatud vanem. Samas toodi välja ka pädevuse puudumist selleks, et hinnata, kas mingi olukord on võõrandamine või mitte. Mitu lastekaitsespetsialisti märkisid, et neile on antud suunis mõistet „võõrandamine“ vältida.

Välja saab tuua erinevused vanemliku võõrandamise käsitluses sõltuvalt intervjueritud spetsialisti ametikohast. Kui enamik intervjueritud lastekaitsespetsialiste ja lapse esindajaid kasutasid mõistet „võõrandamine“, siis enamik kohtunikest olid mõiste osas pigem kriitilised, tuues välja, et mõiste ei ole Eesti õiguses defineeritud ja selle kasutamine võib viia lihtsustatud lähenemiseni. Ohuna nähakse mõiste mehhaanilist rakendamist, mis võib viia ebaõigete tagajärgedeni, näiteks olukordadeni, kus väärkoheldud vanem jääb lapsest ilma. Kriitikat mõiste kasutamise osas tõid välja ka lastekaitsespetsialistid. Kuigi mõiste „võõrandamine“ kasutamist enamik kohtunikke taunisid, tõdesid kõik intervjueritud kohtunikud, et tegevused, mis on suunatud lapse ja teise vanema suhete halvendamisele, on üks lapse peresisese väärkohtlemise vormidest.

Kohtuasjades analüüsiti eraldi, kas ja kuidas menetlusosalised või kohus nimetavad võõrandamise kontseptsiooni. Enamikes (ligikaudu 70%) kohtuasjades võõrandamist ei mainita. Ligikaudu viiendikus asjadest esitas võõrandamise väite üks vanematest, sagedamini isa ema suhtes. Kohus kasutab võõrandamise mõistet oma põhjendustes harva ning ei kvalifitseeri seda üldjuhul lapse väärkohtlemise vormina. Pigem hinnatakse faktilist olukorda teiste mõistetega (nt konfliktne lahkuminek, lapse loomulik eelistus).

Võõrandamise teema seostub laiemalt vägivalda terminoloogia ebaühtlase kasutusega. Vanemad kasutavad mõistet „vägivald“ sageli laias tähenduses, hõlmates selle alla ka tülid, konfliktid või suhtlemisraskused. Kohus ja KOV kasutavad vägivalda terminoloogiat kitsamalt ning võivad käsitleda samu asjaolusid pigem riskihinnangu või koostööprobleemina. See mõjutab seda, kuidas lapse kogemust menetluses tõlgendatakse.

Kokkuvõtvalt näitab intervjuude analüüs, et olulisi erinevusi väärkohtlemise liikide määratlemisel spetsialistide lõikes ei ole. Kõik osapooled hõlmavad väärkohtlemise mõiste alla nii füüsilise kui vaimse vägivalda liigid, aga ka hooletusse jätmise ning tunnistavad lapse poolt vägivalda pealtnägemist väärkohtlemisena.

3.2. Teave lapse peresisese väärkohtlemise kohta ja menetluslikud seosed perekonnaasjades

Esmane teabeallikas lapse peresisese väärkohtlemise kohta **sõltub menetlusliigist**. Kui menetluse keskmeks on lapse heaolu ohustamine (koos lapse eraldamisega perekonnast ja hooldusõiguse täieliku äravõtmise taotlusega) ning avaldajaks KOV, siis saab teave lapse võimalikust väärkohtlemisest kohus koos KOV-i avaldusega. Intervjuude ja kohtuasjade analüüsi põhjal on KOV-i avaldused reeglina põhjalikud ning sisaldavad kirjeldusi varasematest juhtumitest, rakendatud meetmetest, politsei sekkumistest, lapse elukorralduse muutustest ja spetsialistide hinnangutest. Sellistes menetlustes on väärkohtlemise info enne kohtusse jõudmist juba institutsionaalselt kogutud ja struktureeritud.

Kui menetlus on algatatud vanema avalduse alusel, tuleneb esmane info väärkohtlemise kohta enamasti avalduse esitajalt. Intervjueeritud kohtunikud rõhutasid, et ühe vanema väide on sageli esmaseks signaaliks, kuid selle kaalukus kohtu jaoks sõltub sellest, kas seda toetab muu teave (nt KOV-i arvamus, politsei andmed, spetsialisti hinnang).

Lisaks võivad esmased signaalid väärkohtlemise kohta jõuda kohtuni:

- lapse ärakuulamise käigus, kui laps räägib ise toimunust;
- vanemate ärakuulamisel, kus ilmnevad vastuolud, hirmud või kontrolliv käitumine;
- kriminaalmenetluse kaudu;
- kolmandate isikute (nt kool, lasteaed, politsei) vahendusel.

Kohtunikud töid intervjuudes esile, et kuigi esmased signaalid võivad olla subjektiivsed, tuleb neid käsitleda tõsiselt ning hinnata koos teiste tõenditega.

Analüüsitud menetlusdokumentidest ei tulene otseselt kohtu aktiivset tegevust lapse väärkohtlemisega seotud asjaolude väljaselgitamiseks (mh ekspertiisi määramiseks). Üheks põhjuseks võib olla see, et kui kohtule esitab avalduse KOV, oli see reeglina väga põhjalik, esitatud koos tõenditega (nt politsei juhtumi kirjeldustega, kohaldatud abistavate meetmetega, lapse erukorralduse muutustega) ning kohtul puudus täiendavate menetlustoimingute tegemiseks vajadus.

Kui menetluse aluseks oli ühe vanema avaldus, siis ka sellisel juhul ei tulenenud kohtulahendist ega teistest analüüsi aluseks olnud dokumentidest reeglina kohtu omal algatusel läbiviidud menetlustoiminguid, samas oli kohus poolte ning teiste menetlusosaliste või KOV-i **ärakuulamisel** selgitanud välja ajaolusid ning võtnud vastu tõendeid.

Intervjuudest ilmneb, et kohtunikud peavad hagita menetluses oluliseks oma uurimispõhimõtte täitmist ning vajadusel koguvad täiendavat teavet (nt koolilt, lasteaialt, tervishoiutöötajatelt, politseilt). Kirjalike materjalide kõrval on nende jaoks väga oluline info ja arutus, mis toimus kohtuistungitel. Lisaks on nende jaoks äärmiselt tähtis see, mida räägib laps tema ärakuulamisel ning mida kohtunik saab täheldada seonduvalt lapse oleku ja käitumisega. Samas tajusid lastekaitsespetsialistid, et kohtud on uurimispõhimõtte rakendamisel pigem tagasihoidlikud ning

aktiivsus sõltub kohtunikust. Esile toodi ka põlvkondlikke erinevusi – nooremapoolsed kohtunikud rakendavad uurimispõhimõtet sagedamini.

Avalduse esitaja on seotud ka väärkohtlemise juhtumite iseloomuga, millest tuleneb ka kohtule esitatud teabe sisu. KOV-i avalduse alusel algatatud menetlused puudutavad olukordi, kus lapse heaolu on tõsiselt ohustatud ning kõne all on vanemaõiguste piiramine või äravõtmine, sealhulgas lapse võimalik perest eraldamine. Nendes asjades esinevad sagedamini lapse vastu suunatud füüsiline ja vaimne vägivald, süsteemne hooletusse jätmine ja kumuleeruvad riskitegurid (näiteks sõltuvusprobleemid, korduvad politsei sekkumised). Analüüsitud KOV-i avalduse alusel algatatud asjade puhul võib järeldada, et kui esialgu toetas lastekaitsespetsialist pere ennekõike toetavate meetmetega (ettekirjutused, koolitustele suunamised, kodukülastused, tugiisik ja muu taoline abi), siis füüsilise vägivalla väide oli tihti lapse perest eraldamise ajendiks, pärast mida algatati vanemate hooldusõiguse piiramine või äravõtmine kohtus.

Vanema avalduse alusel algatatud menetlused on sisuliselt erinevad. Nendes asjades on vähemalt üks vanem, kes soovib lapse eest hoolitseda ning taotleb hooldusõiguse või suhtluskorra muutmist. Väärkohtlemise väide esitatakse tavaliselt teise vanema suhtes põhjendusena, miks tuleks hooldusõigust piirata või suhtlust reguleerida.

3.2.1. KOV-i ja lapse esindaja roll teabe esitamisel lapse peresisese väärkohtlemisega seotud juhtumites

Lapse esindaja

TsMS § 219 lg 2 kohaselt võib kohus perekonnaasjas määrata lapsele teda puudutavas menetluses riigi õigusabi seaduses sätestatud korras esindajaks advokaadi, kui see on vajalik lapse isiku huvide kaitseks. Esindaja tuleb määrata, kui lapse isiku huvid on oluliselt vastuolus tema seadusliku esindaja huvidega.

Analüüsitud kohtumenetlustes on lastele esindaja määratud **kõigis KOV-i avalduse alusel algatatud menetlustes** ning suuremas osas vanemate avalduse alusel algatatud vaidlustes. Valimis oli **kolm vanemate algatatud asja**, kus kohus lapsele esindajat ei määranud ega põhjendanud määramata jätmist. Esimese kahel juhul oli tegemist hooldusõiguse ühele vanemale üleandmise nõudega ja kolmandal juhul esitati hagiga elatisenõudega koos taotlus ühise hooldusõiguse osaliseks lõpetamiseks, laste elu-, kooli-, lasteaia- ja viibimiskoha otsustusõiguse üleandmiseks emale ning suhtluskorra kindlaks määramiseks.

Esindajad kuulasid lapse või lapsed ära ja suhtlesid vanematega, üksikutes menetlustes on esindaja lapse ära kuulanud ka sidevahendi (telefoni) abil. Esindajad avaldasid ka soovi viibida kohtu poolt vanema ärakuulamise juures, kui neil ei olnud võimalik seda eraldiseisvalt teha. Esindajad tegid menetlustes iseseisvalt taotluseid, sh ettepanekuid vanemate hooldusõiguse lõpetamiseks või otsustusõiguse piiramiseks ka siis, kui vanem seda ise ei taotlenud. Samuti on tavapärane, et esindajad esitavad samas menetluses seisukohti korduvalt. Seda näeb eriti pikaajalistes vaidlustes, kus lapse olukord, vanemate käitumine või riskihinnang menetluse käigus muutub.

Vanemate algatatud vaidlustes on lapsele määratud esindajate arvamuse keskmises lapse huvid ja lapse arvamuse esindamine. Lapse esindajad rõhutavad, et hooldus- ja suhtlusõigus peab arvestama lapse vajadusi ja turvatunnet, välja tuuakse ka stabiilsust ja rutiini kui prioriteeti. Lapse esindajad on vägivalla info osas kohtule esitatud seisukohtades pigem kõhklevad – neil ei ole tihti võimalik kinnitada vägivalla olemasolu objektiivsete tõenditeta, kuid lapse esindajad kirjeldavad kohtule lapse ja vanema arvamusi ja tundeid ning perekonna elukorraldust. Samas oli valimis asju, kus vanemate algatatud vaidluses väljendas esindaja selget seisukohta, sh hindas vägivalla mõju teisele vanemale ja lapsele ning rõhutas lapse kaitsevajadust. Kvalitatiivne analüüs näitas, et väikese lapse puhul seendus see kaitsevajadus ka lapsega kooselava vanema kaitsevajadusega.

Lapse esindajad rõhutavad, et reeglina on lapse huvides suhelda mõlema vanemaga ning lapse huvides on konkreetne, etteaimatav ja selgelt piiritletud suhtluskord, mis ei muuda radikaalselt lapse elukorraldust. Lapse esindajad toovad esile ka lapse arvamusega arvestamise olulisust – last ei saa sundida vanemaga suhtlema, samas oodatakse lapselt siiski selgeid põhjendusi, miks ta vanemaga suhelda ei taha ja tuuakse välja kasvõi vähese suhtlemise olulisust. Lapse esindajate arvamustest on näha hinnanguid sellele, kas vanema väited võivad olla manipuleerivad või toetavad neid väiteid lapse enda seisukohad.

Teaduskirjandus märgib, et kohtumenetluses tuleks hinnata iga üksiku menetlusest puudutatud lapse **individuaalseid vajadusi** ning parimat huvi.¹⁵⁸ Analüüsitud kohtuasjades oli mitut last puudutavas menetluses enamasti määratud lastele **üks ühine esindaja**. Lastele ühise esindaja määramisel võib iga lapse ärakuulamine ja tema vajadustele individuaalse hinnangu andmine olla vähem esindaja või kohtu fookuses. Sellist tendentsi oli näha ka esindajate seisukohtadest, kus lastest, kelle vanusevahe võis olla üsna suur, räägiti tihti kui ühtsest rühmast ning seisukoht ei erista erinevate laste õiguseid, vajadusi ning huve.

Samas rõhutas mitmes kohtuasjas lastele määratud esindaja selgelt iga lapse individuaalseid vajadusi, mis avaldus eriti neis menetlustes, kus vanema ja noorema lapse suhtlusõigus oli reguleeritud erinevalt, näiteks olukordades, kus üks lastest oli 14-aastane või vanem. Sellistes asjades omistas ka kohus lapse arvamusele märkimisväärse kaalu. Tegemist oli juhtumitega, kus üks pere lastest ei soovinud vanemaga kohtuda ja tema osas ei olnud kohtul võimalik suhtluskorda määrata, samas kui teine laps soovis ise vanemaga suhet hoida. Sellisel juhul näitasid lapse esindaja seisukohad, et ühise esindaja määramine võib olla laste suhtes toetav, sest perega suhtleb ainult üks esindaja, kes oskab muuhulgas hinnata lapse vajadusi perekonnas.

Intervjuude põhjal koguvad lapse esindajad väärkohtlemisega seotud asjades teavet eeskätt vahetu kontakti kaudu lapsega ning suhtlemise kaudu vanematega. Lapsega kohtumine on nende töö kohustuslik osa ning seda peetakse keskseks tõendiallikaks, kohtutakse ka väga väikeste lastega, et hinnata lapse seisundit ja arengut. Vanematega suheldakse alati, kas kirjalikult, telefoni teel või kohtumisel. Kolmandatelt isikutelt (nt kool, lasteaed) hangitakse teavet eelkõige siis, kui vanemate seisukohad on vastuolulised või kui lapsega kohtumine kodus ei ole võimalik või ei anna usaldusväärset pilti. Lisaks rõhutasid lapse esindajad, et nende jaoks ei ole tõendiks ainult

---

¹⁵⁸ Jenny Krutzinna, „Who Is “The Child”? Best Interests and Individuality of Children in Discretionary Decision-Making”, *The International Journal of Children's Rights* 30, nr 1 (2022): 120–45, <https://doi.org/10.1163/15718182-30010005>.

dokumendid, vaid asjakohaseks tõendiks võivad ja peavad olema ka lapse korduvad ja järjekindlad kirjeldused, isegi siis, kui neid ei ole kriminaalmenetluses tõendatud. Oluliseks peetakse lapse käitumuslikku muutust (ärevus, hirm jmt), arvestatakse teiste spetsialistide (psühholoog, õpetaja, treener) tähelepanekuid.

Oma seisukohtades annavad lapse esindajad hinnangu lapse ütluste usaldusväärsusele, sh tuuakse välja, kas laps räägib spontaanselt või suunatult, kas laps kasutab eakohast keelt, kas laps kirjeldab olukordi detailselt või annab hinnanguid. Lisaks hinnatakse seda, kas lapse ütlus on emotsiooniga kooskõlas. Intervjuudes rõhutasid lapse esindajad, et kui laps ütleb, et ta kardab, siis oluline on välja selgitada, *mida* ta kardab ja kirjeldada *kuidas* ta sellest räägib. LSV esinemise toob esindaja välja, kui tegemist on vanemaga, keda on karistatud LSV-ga seotud kuritegude eest. Ka vanemate vahelise hooldusõiguse vaidluse puhul on vanema vägivaldse käitumisega seotud menetluse puhul esindaja seda esile toonud.

Kohalik omavalitsus

Lapsega seotud menetlustes küsib kohus TsMS § 552 lg 2 järgi KOV-i seisukohta alaealist puudutavas menetluses. Ühise hooldusõiguse lõpetamisega seotud menetlustes, kus menetlus algatati ühe vanema avalduse alusel, pöördus kohus KOV-i poole seisukoha saamiseks. Õiguskirjanduses on rõhutatud, et alaealist last puudutavas menetluses ei muutu KOV automaatselt menetlusosaliseks ainuüksi seisukoha esitamisega kohtule.¹⁵⁹ Analüüsitud kohtumenetluste puhul võis märgata, et juhul, kui vanemate elukoht oli erinevates omavalitsustes, kaasati menetlusse mõlemad KOV-id.

KOV-i kohtule esitatud seisukohades sisalduv info, sh vägivalda puudutav teave, sõltus oluliselt **avaldusest ja menetluse liigist.**

Vanemate algatatud vaidluses lähtub KOV ennekõike vanema avalduses nõutust ning kohtu esitatud küsimustest. Täiendavat vägivalda puudutavat infot toob KOV vanemate algatatud asja ennekõike juhul, kui vägivald on jätkuv. Sellistel juhtudel on mõni vanemate algatatud vaidlus sisuliselt saanud alguse KOV-i sekkumisest. Näiteks pöördus KOV hooletusse jäetud lapsest eraldi elava vanema poole ning toetas vanemat lapse hooldusõiguse avalduse esitamisel. KOV-i esitatud avalduse põhjal algatatud kohtumenetlusse jõuab KOV-i arvamuses kohtuni oluliselt põhjalikumalt nii lastekaitsetöö kirjeldus kui ka KOV-i kogutud vägivalda info.

KOV-i seisukohad rõhutavad reeglina rohkem seda, kuidas on pere ja last toetatud ning milliseid tegevusi on pere olukorraga ning vägivaldaga seondvalt tehtud, sh millised on vägivallaspetsiifilised tegevused (vanema koolitused, ettekirjutused, lapsele psühholoogi teenuse pakkumine jmt). Lisaks kirjeldab KOV, milline on lapse ja vanema suhe ning milline on vanema ja KOV-i koostöö. KOV-i vägivalda kirjeldus on detailne ning sisaldab tihti viiteid vägivalla kestusele. Vägivalla kontekstis vaadatakse ka teise vanema reaktsiooni vägivallale ning hinnatakse, kas vanem on võimeline last kasvatama ja talle turvalist elukeskkonda pakkuma.

---

¹⁵⁹ Lähemalt vt Tsiviilkohtumenetluse seadustik III. Kommenteeritud väljaanne. V. Kõve, I. Järvekülg, J. Ots, M. Torga (koost.). Tallinn: Juura 2018, § 552 komm. 3. c (T. Göttig, T. Uusen-Nacke).

Intervjuudest nähtus, et lastekaitsespetsialistid koguvad lapse väärkohtlemise kohta kõikvõimalikku kättesaadavat infot. Info kogumiseks võidakse teha päringuid PPA-le, lapse õppeasutusele, kaasata psühholoog, terapeut või muu tugispetsialist. Olulisel kohal on kodukülastused, vestlused lapse enda, vanemate ja teiste seotud isikutega, ümarlauad ja muud võrgustiku kohtumised. Intervjuude põhjal ei ole võimalik öelda, et sõltuvalt vägivalda liigist või raskusastmest jäeti kõrvale või eelistati ühte või teist info kogumise viisi. Pigem esitati päringuid või korraldati kohtumisi vastavalt juba olemasolevale infole ja tugineti varasemasele kogemusele. Allikatena võib välja tuua veel PPA LSV-teated ja lasteabi teated.

STAR-is kajastub vägivaldaga seotud info erinevate toimingute ja muude sissekannete all. Füüsilise vägivalda korral sisestatakse sagedamini konkreetseid sündmusi ja tõendatavaid fakte (nt politsei väljakutsed, lapse otsesed ütlused, vigastuste kirjeldused). Vaimse vägivalda puhul jääb info aga sageli kaudseks ning väljendub lapse käitumise, ärevuse, hirmude või vanematevahelise konflikti kirjeldusena.

Uuritud perekonnaasjade puhul on STAR-is lapse kohta kõige sagedamini registreeritud lasteabi teated. Kokku on selliseid teateid pisut üle poole kõigist vaadeldud teadetest. Olulise osa moodustavad veel teated häirekeskusest, politseist, kohtust ja lastekaitsespetsialisti hinnangute sissekanded. Vanemate pöördumisi on registreeritud 19 korral, koole esineb teate allikana neljas pöördumises ning üksikud teated on tulnud muudelt asutustelt või spetsialistidelt (6 teadet) ja seksuaalvägivalda kriisiabikeskusest (1 teade).

Käesoleva uuringu raames analüüsitud STAR-i andmed näitavad, et KOV ei vii vägivalda väidete puhul alati läbi lapse abivajaduse hindamist. Samas näitavad intervjuud kohtunikega, et kohtunik vajab lapse riskide hinnangut ning nende tõlgendust just lastekaitsespetsialistilt, kellel on eriteadmised lapse heaolu ja seda mõjutavate tegurite kohta. Lastekaitsespetsialisti läbi viidud igakülgsest lapse heaolu hinnangust, sealhulgas põhjalikust riskide käsitlemisest tundsid puudust ka intervjuueeritud lapse esindajad. Juhtumipõhine põhjalik riskide käsitlemine on selle võrra olulisem, et nii lapse esindajad kui kohtunikud näevad lastekaitsespetsialistidel menetluses võtmerolli.

Tabel 9. Lapse abivajaduse hindamine analüüsitud STAR-sissekannetes

	Avaldaja					
	KOV/kohus		Vanem		KOKKU	
Lapse abivajaduse hindamine STARis	arv	%	Arv	%	arv	%
ei ole hinnatud	11	24%	45	70%	56	51%
on hinnatud	34	76%	19	30%	53	49%
KOKKU	45	100%	64	100%	109	100%

Kokku on lapse abivajaduse hindamine leitav umbes pooltel analüüsitud STAR-i juhtudel. Kui avaldajaks oli KOV, on lapse abivajaduse hindamine STAR-is enamasti tehtud, see on fikseeritud 76% juhtudest. Kui avaldajaks oli vanem, on olukord vastupidine: lapse abivajaduse hindamine on STAR-is kirjas vaid 30% juhtudest ning 70% juhtudest see puudub.

Kui vaadata hinnangute sisu, siis vägivald ei ole STAR-is käsitletud eraldiseisva või standardiseeritud tunnuseks. Selle asemel kajastub vägivald hajutatult erinevates hindamisklassides ja -liikides,

valdavalt tekstilises kirjelduses. Vägivallaga seotud asjaolud ilmnevad peamiselt lapse hindamise kirjeldustes, probleemi liigi määratluses ning hinnangu liigi tasandil, sageli osana laiemast perekondliku olukorra või lapse heaolu kirjeldusest. Hinnangute sisuline analüüs näitab, et vägivalda käsitletakse peamiselt kui lapse turvalisust ja heaolu kahjustavat tegurit. Kõige sagedamini kirjeldatakse vägivalda ebatavalise koduse keskkonnana, mille puhul laps on kas otseselt või kaudselt kokku puutunud vanemate konfliktide ja agressiivse käitumisega. Vägivalla üksikepisooide hinnangutes reeglina ei kajastata, kirjeldatakse üldist olukorda, mis mõjutab lapse igapäevast toimetulekut.

Lisaks turvalisuse aspektile tuuakse abivajaduse hinnangutes esile vägivalla emotsionaalne ja psühholoogiline mõju lapsele. Kirjeldatakse ärevust, stressi, emotsionaalset ebastabiilsust ning mõnel juhul ka käitumisraskusi. Sageli mainitakse lapsi vanemate konfliktide pealtnägijatena või nendesse kaasatutena. Vägivalla mõju ilmnemist kirjeldatakse ka lapse suhetes vanematega ja laiemas sotsiaalses keskkonnas, tuues välja vägivalla mõju usaldussuhete kahjustumisele, ebakindlusele ning raskustele stabiilse ja toetava keskkonna kogemisel. Sageli esineb hinnangutes vägivald koos teiste riskiteguritega, nagu majanduslikud raskused, elukorralduslik ebastabiilsus või vanemate vaimse tervise probleemid.

3.2.2. Kohtu ootused KOV-ile ja lapse esindajatele

Läbiviidud intervjuudest nähtuvalt ootab kohus nii lastekaitsespetsialisti kui lapse esindaja panust lapse väärkohtlemise juhtumites eelkõige faktiliste asjaolude, lapse heaolu ja tema huvide kohta. Lastekaitsespetsialist ja lapse esindaja peaksid andma hinnangu lapse olukorrale erinevast aspektist, kuid teineteist täiendavalt vastavalt oma ametile sotsiaalvaldkonna (õigusvälise) või õigusvaldkonna eksperdina.

Lastekaitsespetsialistilt oodatakse põhjalikku ja objektiivselt dokumenteeritud teavet lapse olukorra, pere dünaamika ja tugivajaduste kohta, samuti professionaalset hinnangut, milline lahendus oleks lapsele **parim nii lühemas kui pikemas perspektiivis**. Muuhulgas oodatakse konkreetseid kirjeldusi vägivalla asjaoludest, selle kestusest ja intensiivsusest, varasematest sekkumistest ning rakendatud meetmetest. Oluliseks peetakse ka hinnangut lapse ja kummagi vanema suhtele ning sellele, kas vanem on võimeline lapsele turvalist keskkonda tagama. KOV-i seisukohad peaksid olema selged ja põhjendatud, mitte piirduma üldise soovitusel vanemate kokkuleppe saavutamiseks. Kohtunike hinnangul peaks lastekaitsespetsialisti roll menetluses olema aktiivne, pakkudes välja lahendusi ja sekkumisi, ka istungil osaledes peaks lastekaitsespetsialist olema aktiivne ning oskama oma seisukohti põhjendada.

Intervjuudest kohtunikega joonistub välja lastekaitsespetsialisti tähtis osa lapse peresisese väärkohtlemisega seotud pereasjades ja kohtu ootus põhjalike sisuliste seisukohtade järele, mis aitaksid kohtul paremini olukorda mõista ja teha kaalutletud otsus võttes arvesse kõiki asjaolusid. Lastekaitsespetsialisti seisukohta vaimse vägivalla esinemise osas nähakse olulise tõendusena vägivalla esinemise või puudumise kohta, mistõttu on oluline täpselt ja selgelt välja tuua **kõik väärkohtlemist puudutavad asjaolud**. Siinkohal on oluline ära märkida, et intervjuueeritud lastekaitsespetsialistid oma rolli nii tugevana ei taju. Intervjuudest nähtus ebakindlust selles, milline

on lastekaitsespetsialisti arvamuse kaal ja tajuti, et arvesse ei võeta ka lastekaitsespetsialisti poolt kinnitatud vägivalda esinemist.

Probleemina toodi esile lastekaitsespetsialistide ebamääraseid ja emotsionaalseid seisukohti. Samuti toodi probleemkohana välja osade KOV-ide praktikad, kus lastekaitsespetsialisti seisukohti korrigeerib KOV-i jurist.

Lapse esindaja rolliks nähakse **lapse õiguste ja huvide esindamist õiguslikus raamistikus**, sealhulgas selgitamist, milline kaal tuleks anda lapse arvamusele. Kohtunikud peavad oluliseks, et lapse esindaja tooks menetlusesse lapse subjektiivse kogemuse – hirmud, vastumeelsuse, ambivalentse – ning aitaks mõista, milline mõju on vägivaldal lapse turvalisusele ja arengule. Lapse esindajate töö kvaliteet on kohtunike hinnangul varieeruv: osa esindajaid toob lapse seisukoha ja huvid selgelt esile, teised jäävad passiivsemaks või ei esita piisavalt põhjendatud taotlusi.

Lastekaitsespetsialistid vastasid küsimusele, kas kohtu ootused on neile arusaadavad, üldiselt jaatavalt, kuid leiti ka, et on olukordi, kus kohtu järelepärimine vajaks täpsustamist. Lapse esindajad tõid välja, et kohtu ootused ei ole alati üheselt sõnastatud ning lapse esindaja rolli sisuline ulatus võib praktikas varieeruda.

3.3. Kohtu roll lapse väärkohtlemise tuvastamisel, mõju hindamisel ja huvide arvestamisel perekonnaasjades

Lastekaitseaduse § 4 defineerib **lapse heaolu** kui lapse arengut toetavat seisundit, milles lapse füüsilised, tervislikud, psühholoogilised, emotsionaalsed, sotsiaalsed, kognitiivsed, hariduslikud ja majanduslikud vajadused on rahuldatud. Mõiste „lapse heaolu“ keskendub seega ennekõike ja üksnes lapse perspektiivile.¹⁶⁰ Vanema ja lapse vaheline õigussuhe on aga palju komplekssem, hõlmates erinevaid sotsiaalseid valdkondi ning otsuse tegemisel peab kohus andma võimalikult ulatusliku kaalu ka mõlema vanema õigustele. Õiguskirjanduses on leitud, et ühte ja selget „lapse heaolu“ eksperti ei saa olemas olla ning ükski teadusharu, mh ka psühholoogia ei ole võimeline lapse heaolu tema terviklikkuses defineerima.¹⁶¹

Kohus menetleb PKS § 550 lg 1 järgi nii KOV-i algatatud vanemlike õiguste piiramise ja äravõtmise küsimusi ning alaealisele isikule eestkostja määramist kui ka vanematevahelisi hooldus- ja suhtlusõiguse asju, sh nii vanemate vahelisi otsustusõiguse üleandmise, hooldusõiguse muudatuste asju kui ka hooldusõiguse piiramise või täieliku äravõtmise ning lapsega suhtlemise korra kindlaksmääramisega seotud asju. Esile tuleb tuua, et kõigile neile menetlustele kehtivad **samad menetluslikud reeglid**.

Asjaolu, et kehtiv menetlusõigus ei erista vanematevahelisi ühise hooldusõiguse üleandmise vaidlusi lapse heaolu ohustamisega seotud vaidlustest, võib analüüsi autorite hinnangul mõjutada ka **menetluste kulgu**. Kohtu asjaolude väljaselgitamise kohustus peaks lapse heaolu ohustamisel olema

¹⁶⁰ BeckOK BGB.Hau/Poseck. 74. Edition Stand: 01.05.2025, § 1741, vrn 28.

¹⁶¹ J. Salzgeber. Qualifikation von Sachverständigen. Familie Partnerschaft Recht. 2008, 278, vrn 282jj.

suurem. Näiteks peaks kohtul olema kohustus teatud menetlustoiminguid läbi viia: küsida eksperdi arvamust, määrata ekspertiis ja küsida lastekaitse spetsialistilt konkreetseid küsimusi. Kui kohus siiski otsustab toiminguid mitte läbi viia, tuleks seda põhjendada.

3.3.1. Väärkohtlemise tuvastamine ja selle mõju hindamine kohtumenetluses

Analüüsitud kohtulahendite ning menetlusedokumentide põhjal ei ole võimalik teha üldistavat järeldust selle kohta, millised on menetluslikud toimingud, mida kohus teeb, et selgitada välja, kas väärkohtlemine on aset leidnud.

Vaatamata sellele, et kohus peab lapsega seotud menetluses kohaldama uurimispõhimõtet ning tal tuleb ka omal algatusel koguda asjas tõendeid, ei saa valimis olnud menetlustes analüüsitud menetlusedokumentide ning kohtulahendite põhjal järeldada, et kohus oleks tõendite kogumise käigus menetluses määranud ekspertiisi üksnes põhjusel, et kindlaks teha võimalikku LSV esinemist. Kui menetluses on ekspertiisi taotletud, siis reeglina eesmärgil selgitada välja vanema võimekus lapse eest hoolitseda.

Eesti seadusandja ei ole pidanud vajalikuks ekspertiisi määramist kohustusliku menetlustoiminguna laste õigusi oluliselt puudutavates menetlustes (vanema õiguste olulisel määral piiramine või vanemaõiguste täielik äravõtmine).¹⁶² Õiguskirjanduses on leitud, et asjatundja arvamus on vajalik eelkõige menetlustes, mis puudutavad lapse eraldamist oma vanematest või muudes menetlusosaliste jaoks olulise tähendusega menetlustes. Nendes asjades ei saa kohus sageli teha põhiõiguste efektiivseks tagamiseks – eriti asjades, mis puudutavad vanemate põhiõigusi ja lapse heaolu tagamist – otsustust ilma asjatundjat kaasamata.¹⁶³

Analüüsitud kohtuasjades käsitleti ekspertiisi määramisega seotud küsimusi kuuel juhul. Neljal juhul oli avaldajaks KOV ja kahel juhul ema. Kahel juhul kohus ekspertiisi taotlust ei rahuldanud. Kahel juhul määrati ekspertiis emale ja kahel juhul isale – kahes asjas avaldas ekspertiisi tulemus otsusele sisulist mõju.

Põhjused väheste ekspertiiside osas saavad olla üksnes oletuslikud. Kui menetlus on algatatud KOV-i avalduse alusel, on reeglina tehtud ära väga hea eelnev töö, mis võimaldab kohtul menetluseadustikus ettenähtud menetlustoimingute järel asjas seisukoht võtta ekspertiisi tegemata. Intervjueeritud töid välja, et ekspertiise määratakse pigem harva. Põhjusena nähakse ekspertiisi tegemise kõrgeid kulusid. See, kas ekspertiis määratakse, sõltub konkreetsest kohtunikust. Siin nägid nii lastekaitse spetsialistid kui lapsele määratud esindajad võimalikke kohtunike põlvkondadevahelisi erinevusi. Kui ekspertiis määratakse, siis pigem vanemale kui lapsele. Intervjueeritute hinnangul võib põhjus olla selles, et ekspertiisi peetakse lapse suhtes liiga invasiivseks meetodiks.

¹⁶² vt M. Jäätma, T. Uusen-Nacke. Kuidas leida õige ekspert isikuõigusi puudutavates hagita tsiviilasjades? Juridica 2026/1-2, lk 184jj.

¹⁶³ Münchener Kommentar zum FamFG. 4. Aufl. C. H. Beck 2025, § 163 vnr 5.

Kohtulahendi põhjendavas osas, kus kohus käsitleb asja lahendamise jaoks olulisi poolte seisukohti, annab hinnanguid faktidele ning jõuab asjas lahenduseni, on oluline nii vägivalda intensiivsus kui ka selle ajalisus. Väärkohtlemise väite tõendamine ning sellega arvestamine on tihti kaheastmeline. Esiteks kontrollib kohus tõsiste väärkohtlemise väidete puhul, kas esitatud väited on tõendatud sõltumatute ja usaldusväärsete allikatega. Teiseks kontrollib kohus, kas vägivald on endiselt risk, mis õigustab lapse kaitseks võetavaid piiravaid meetmeid.

Intervjuude kohaselt sõltub vägivalda tõendus tõendite rohkusest. Mida kaudsem vägivalda liik, seda selgemaid tõendeid osapooled ja kohus intervjuude kohaselt vajab. Näiteks leidsid lapse esindajad, et vaimse vägivalda puhul eeldab kohus, et ilmnenud on väärkohtlemise kahjulik tagajärg, mis tuleb eraldi ära näidata. See näitab, et vaimse vägivalda tõendamise lävend on kõrge ja sarnaselt füüsilisele vägivaldale eeldatakse vägivalda tõendavate nähtavate sümptomite olemasolu. Vaimse vägivalda tõendamise keerukust perekonnaõiguslikes vaidlustes tõdesid kõik intervjuueeritud spetsialistid. Üldjuhul ei teki lahendit tehes probleeme tõendatud füüsilise vägivalda arvestamisel. Nii vastasid spetsialistid küsimusele, kas kohus arvestab lahendit tehes lapse peresisese väärkohtlemisega, enamasti jaatavalt. Hilisem täpsustus tõi siiski esile, et arvesse võetakse füüsilist väärkohtlemist, mis on tõendatud. Ka kohtunikega läbi viidud intervjuudest tuli välja, et tõendamine on võtmetähtsusega.

Kohtulahendid kinnitavad seda arvamust. Intensiivse ja aktuaalse vägivalda puhul peab kohus väiteid olulisemaks ja paremini tõendatuks, kui väited toetuvad mitmele omavahel sõltumatule allikale (KOV-ini on jõudnud LSV teated, info haiglast, koolist või lasteaiast, lastekaitsetöö kronoloogia, ekspertiis). Sealjuures eristab kohus infot, mida saab ametiasutustelt, infot, mida saab menetlusosalistelt. Kohus eelistab tavaliselt KOV-i dokumenteeritud kronoloogiat ja sõltumatuid ametialaseid allikaid (PPA, meditsiin, kool) ning annab suurima kaalutluse korduvatele ning kooskõlalistele lapse ütlustele. Kui KOV-i materjalid sisaldavad infot, mida kohus saab pidada objektiivseks teadmiseks (väljakutsed, külastuste ja vanema koostöö kirjeldus, pakutud meetmete vastuvõtmine jne.), ei peatu kohus enda analüüsis neil tõenditel pikalt, vaid nendib lühidalt, et asjaolud on tõendatud. Intervjuueeritud kohtunike sõnul on peresisese vägivalda tõendamisel olulisel kohal lastekaitse spetsialisti arvamus. Kui vanem esitab teise vanema suhtes vägivalda väite, on väitel rohkem kaalu, kui lastekaitse spetsialist oma seisukohas väidet toetab.

Analüüsitud menetlustes, mis lõppesid vanematevahelise kokkuleppega, ei nähtunud, et kohus oleks vägivaldale viitavaid väiteid kontrollinud.

Ohu kaalumine

KOV-i avalduse alusel algatatud menetlustes korduvad vägivalda mustrid: vägivald, millele lisandub pikaajaline hooletusse jätmine ning probleemsed elutingimused, sh räpane kodu, puuduv toit ning võõraste inimeste viibimine kodus. Viidatakse korduvale ühest vanemast lähtuvale või vanematevahelisele vägivaldale. Täiendavateks riskideks on vanemate sõltuvusprobleemid ja halb üldine toimetulek. Nende tõsiste riskide kõrval on KOV-i keskseks **argumendiks koduse hetkeolukorra ebastabiilsus ning vanemate käitumise dünaamika**, sealhulgas vanemate madalad sotsiaalsed oskused.

Eraldi rühma moodustavad EÕK määrused, kus kohtul on kaks lähtekohta: kas oht või risk lapsele on kiireloomuline ning kas EÕK-d rakendades muutub olukord lapse kasuks. KOV-i avalduse alusel algatatud asjades tugineb kohus neis ennekõike KOV-i ohuhinnangule. Vanema avalduse alusel algatatud asjas hindab, kas EÕK kontekstis nõutu on kiireloomuline ja lapsele vajalik.

Kui vanem teeb KOV-iga koostööd ning pärast KOV-i sekkumist on kodune olukord oluliselt paranenud (sh hinnatakse, kas kodu on korras, vanemad käivad nõustamisel või osalevad koolitusel, lapsed täidavad koolikohustust jne), siis need väited võivad neutraliseerida varem esitatud tõsised vägivallaväited ning viia hooldusõiguse taastamiseni või kohtu poolt leebemate meetmete võtmiseni. Seega kaotavad vanemad tõendid ajas enda olulisuse ning ka tõeväärtuse, neile ei pruugi olla vaja hinnangut anda, kui olukord kodus on paranenud. Kohtu analüüsi fookuses on ennekõike viimased lapse olukorda puudutavad andmed.

4. Lapse väärkohtlemisega arvestamine ja lapse kaitse perekonnaasjades

Riiklikke juhiseid õiguse rakendajale juhuks, kui tsiviilkohtumenetluses on viiteid perisesesele vägivaldale, leiab eraõiguses mitmetest õigusaktidest. Kohtul tuleb TsMS § 552¹ lg 1 kolmanda lause ja § 558 lg 1 kolmanda lause järgi arvestada vanema õigusi lapse suhtes puudutavates menetlustes vanemate ja lapse ärakuulamise sellega, kas vanem on olnud lapse või teise vanema suhtes vägivaldne. Kui üldjuhul hagita menetluses tehtavat määrust ei pea põhjendama, kui sellega rahuldatakse avaldus ega kitsendata ühegi menetlusosalise õigusi (TsMS § 478 lg 2), siis see ei kohaldu vanema õiguste määramisel lapse suhtes ega lapsega suhtlemise korraldamise asjas, kui vanem on olnud lapse või teise vanema suhtes vägivaldne. Selline info võib olla vajalik kohtulahendi täitmisel.¹⁶⁴

Analüüsitud menetlusdokumentides puudusid viited sellele, et kohus oleks arvestanud laste või vanemate ärakuulamise TsMS erisätetega juhul, kui üks või mõlemad vanemad on käitunud vägivaldselt. Seega ei ole valimis olnud lahendite põhjal võimalik analüüsida, kas kohus arvestas laste ärakuulamise või lahendit põhjendades lapse väärkohtlemisega.

Menetluses oli ka asju, kus kaheldakse vanema või lapse LSV väites või ei peeta seda oluliseks. Näiteks ütleb kohus hooldusõiguse küsimust otsustades sõnaselgelt, et vanematevahelise LSV pealtnägemine omab vähem tähtsust kui see, et kumbki vanem ei ole laste suhtes olnud vägivaldne, seetõttu ei pidanud kohus vanema hooldusõiguse piiramist põhjendatuks.

Tabel 10. Vägivalla käsitlemine analüüsitud kohtulahendites (n=122)

Vägivalla käsitlemine	Avaldaja	
	KOV (n=46)	Vanem (n=76)
Kohus käsitleb vägivalla sisu ja mõju otsesõnu.	40	37
Kohus käsitleb vägivalla teemat kaudselt.	3	22
Kohus ei käsitle vägivalla üldse.	3	10
Kohus ütleb otsesõnu, et vägivalla väide on ebaoluline.	0	7

Tabel 10 näitab, et see, kelle avalduse alusel menetlus on algatatud, on selgelt seotud sellega, kuidas kohus vägivalla teemat lahendis käsitleb.

Enamikus KOV-i avalduse alusel algatatud menetlustes käsitleb kohus vägivalla sisu ja mõju valdavalt otsesõnu. See tähendab, et vägivalla esinemine või lapse hooletusse jätmine on lahendi põhjendustes selgelt sõnastatud ning seotud otsuse sisuga. KOV-i asjades puuduvad juhtumid, kus kohus ütleks otsesõnu, et vägivalla väide on ebaoluline.

Vanema algatatud menetlustes on käsitlemine oluliselt varieeruvam. Lisaks otsesele käsitlemisele esineb märkimisväärne hulk lahendeid, kus vägivalla teemat käsitletakse kaudselt, ei käsitleta üldse või

¹⁶⁴ 759 SE, lk 7

peetakse seda otsesõnu ebaoluliseks. See viitab, et vanematevahelistes vaidlustes ei kujune vägivalda väide alati otsust mõjutavaks asjaoluks, isegi kui see on menetlusmaterjalides esitatud.

Esialgne õiguskaitse

TsMS § 551 lg 1 alusel on kohtul hagita perekonnaasjades õigus rakendada EÕK-d, sealhulgas peatada lapse huve kahjustava suhtlemise täitmine või määrata menetluse ajaks lapse huvidele vastav ajutine suhtlemiskord. Analüüsitud kohtuasjades esitati kokku 71 EÕK taotlust, millest 41 puhul oli taotlejaks KOV. Suures osas KOV-i avalduse alusel algatatud menetlustest taotles KOV EÕK kohaldamist, näiteks olukordades, kus laps oli perest eraldatud või kavandati seda teha. Nii esitati kaks EÕK taotlust vastsündinu perest eraldamiseks, kus lapse elu oli vanema vähese hoolitsuse tõttu ohus. KOV-i esitatud EÕK taotlused enamasti rahuldati, samas kui vanemate taotlused jäeti sagedamini rahuldamata.

EÕK otsustes eristuvad kaks vägivallanarratiivi. Juhtudel, kus vägivalda käsitletakse eeskätt vanematevahelise konflikti osana ning väited on esitatud vastastikuste süüdistuste kontekstis ilma selge seoseta lapse heaoluga, ei asu kohus reeglina vägivalda väidet eraldi süvitsi kontrollima ega rakenda EÕK-d. Sellistes asjades käsitletakse vägivalda kirjeldusi pigem vanemate omavahelise taustavaidlusena, mille lahendamine ei ole EÕK raames lapse huvide tagamiseks hädavajalik. Kohus rõhutab seejuures vanema õigust lapsega suhelda ning jätab vägivalda küsimuse lõpplahendi otsustada. Kohtud on pidanud EÕK korras sekkumist vajalikuks olukordades, kus hädaohus olev laps perest eraldatakse. Sellisel juhul esitatakse koos EÕK taotlusega põhiavaldus vanema hooldusõiguse peatamiseks või äravõtmiseks.

Intervjuudest nähtuvalt on EÕK kohaldamine praktikas pigem tavaline, seda eelkõige KOV-i taotluse alusel lapse perest eraldamise asjades ja vanema taotluse alusel suhtlusõigusasjades menetlusaegse suhtluskorra kehtestamisel eesmärgiga säilitada lapse ja eraldielava vanema kontakt. Teisalt näevad lapse esindajad, et EÕK kohaldamise praktika ei toeta alati lapse heaolu ja vajadust turvalisuse järele. Olukorras, kus üks vanem püüab, tuginedes vägivalda väitele, EÕK korras piirata teise vanema suhtlust lapsega, EÕK taotlusel perspektiivi ei ole. Samuti töid esindajad välja, et nende taotlusi EÕK kohaldamiseks menetluse erinevates etappides kohtute poolt pigem ei rahuldata, samas tõdevad esindajad, et avaldus rakendamiseks tehakse eelkõige viimases hädas. Nii lastekaitsespetsialistid kui ka lapse esindajad hindasid kohtu algatust EÕK kohaldamisel pigem tagasihoidlikuks. Lastekaitsespetsialistide hinnangul teevad lapse esindajad haruharva menetluses täiendavaid taotlusi või esitavad täiendavaid dokumente ilma selge kohtupoolse suuniseta.

Kohtunikud töid esile, et EÕK eesmärk perekonnaasjades saab olla lapse ja vanema suhte või lapse heaolu tagamine. Iga kord on oluline juhtumipõhiselt hinnata, kas on tingimata vajalik menetluse ajaks midagi reguleerida, samuti tuleb jälgida, et EÕK ei kujuneks lapse solgutamiseks. EÕK meetmetena nimetatakse menetluse ajaks lapse ja vanema suhtlemise reguleerimist, teenustele suunamist, lapse perest eraldamist, teatud küsimuse lahendamist ja ka ettekirjutuse tegemist vanematele.

4.1. Lapse väärkohtlemise arvesse võtmine lõpplahendi tegemisel

4.1.1. Vägivalla liigiga arvestamine

Võttes aluseks tabelis 1 toodud vägivalla liigid, ilmneb kohtupraktikas selge eristus selle vahel, millist liiki vägivallale kohus otsuse tegemisel otsesõnu reageerib ning millist käsitletakse pigem kaudselt või jäetakse üldse otsuse põhjendustes käsitlemata.

Füüsilist tugevat vägivalda esines ennekõike KOV-i avalduse alusel algatatud menetlustes ning sellistel juhtudel eraldas KOV lapse perest sageli kiiresti ning taotles vanemate õiguste piiramist EÕK korras. Selliste juhtumitel olid kaalukeeleks eelkõige laste endi vahetud ütlused, mis kohtu jaoks õigustasid kiiret sekkumist. Analüüsitud kohtuasjadest nähtus, et füüsilise väärkohtlemise puhul piisab sellest, et väärkohtlemise fakt on kohtu jaoks usutav, sel juhul võetakse see lahendi tegemisel arvesse.

Kohtu argumentatsioonis on oluline nii vägivalla intensiivsus kui ka selle ajalisus. Jätkuva või korduva vägivalla puhul, eriti kui see on suunatud lapse vastu või kui laps elab püsivalt vägivaldses keskkonnas, käsitleb kohus vägivaldal olulise tegeliku riskina. Sellisel juhul on vägivalla ajalisus seotud otsese ohuhinnanguga ning see võib õigustada lapse kaitseks piiravate meetmete rakendamist, sealhulgas hooldusõiguse piiramist või EÕK kohaldamist.

Ka läbi viidud intervjuudest nähtus, et erinevalt vaimsest vägivallast piisab füüsilise väärkohtlemise puhul sellest, et väärkohtlemise fakt on kohtu jaoks usutav ja siis seda võetakse lahendi tegemisel arvesse.

Vaimse väärkohtlemise käsitlemisel on kohtupraktika erinev. Vaimse vägivalla puhul eeldab kohus reeglina, et ilmnenud on konkreetne kahjulik tagajärg, mis tuleb eraldi välja tuua ja seostada vanema käitumisega. See kinnitab veelkord, et vaimse vägivalla tõendamise lävend on kõrge ja sarnaselt füüsilisele vägivallale eeldatakse vägivaldal tõendavate nähtavate sümptomite olemasolu. Intervjueeritute hinnangul võib kohus sisulist lahendit tehes tõenäolisemalt arvestada lapse vaimse väärkohtlemisega juhul, kui menetluse on kaasatud ekspert või esitatud lapsega tegeleva psühholoogi või muu vaimse tervise spetsialisti arvamus, mis näitab vaimse väärkohtlemise negatiivset mõju lapsele. Ekspertiiside määramine on siiski praktikas harv ning see sõltub konkreetse kohtuniku lähenemisest.

Nõrka ja kaudset vägivaldal tolereerivad nii KOV kui ka kohus oluliselt enam ning seda tüüpi vägivalla väiteid esines sagedamini vanemate avalduse alusel algatatud hooldus- ja suhtlusõiguse vaidlustes. Neis asjades ei olnud vägivald kohtu otsustuse keskmes, vaid sulandus laiemasse vanematevahelise konflikti või koostööprobleemide käsitusse.

Lapse kaudset kokkupuudet vägivallaga, näiteks LSV pealtnägemist, käsitleb kohus praktikas erinevalt. On lahendeid, kus kohus leiab, et vanematevahelise vägivalla pealtnägemine omab vähem tähtsust kui asjaolu, et kumbki vanem ei ole lapse suhtes olnud otseselt vägivaldne. Samas teistes lahendites käsitletakse lapse elamist vägivaldses keskkonnas lapse heaolu seisukohalt olulise riskina, mida tuleb hooldusõiguse üle otsustamisel arvesse võtta. Intervjueeritavad tõid esile, et LSV pealtnägemist kui vaimset vägivaldal võidakse pigem võtta arvesse juhul, kui väärkohtlev vanem on sõltuvusprobleemidega. Samuti märgiti, et mida edukam ja enesega toimetulevam on väärkohtleja,

seada tõenäolisem on, et väärkohtlemine jäetakse kohtumenetluses tähelepanuta. Mõnikord kohus tõdeb, et LSV pealtnägemine kahjustab last, kuid kaugeleulatuvaid tagajärgi näha ei osata ja lõplahendit LSV fakt ei mõjuta.

Intervjueeritud lastekaitsespetsialistide ja lapse esindajate hinnangul kohtud kaudse väärkohtlemisega lõplahendi tegemisel ei arvesta. Uuringus osalejatel on kogemusi, kus LSV-d kiputakse vaatama kui midagi, mis ei ole lapsega seotud või märgitakse, et tegemist on minevikus toimunud sündmusega ja peaks vaatama tulevikku.

Märkimisväärne on, et nii intervjueeritud lastekaitsespetsialistid kui lapse esindajad toovad välja kohtunike põlvkondadevahelist erinevust. Nooremate kohtunike puhul nähakse suuremat võimalust, et LSV pealtnägemist käsitletakse lapse vaimse väärkohtlemisena ja võetakse sisulise lahendi tegemisel arvesse. Nooremate kohtunike puhul nähakse ka suuremat tõenäosust, et vaimset vägivalda osatakse paremini ära tunda ja lahendi tegemisel arvestatakse lapse vaimse väärkohtlemisega. Probleeme nähakse LSV dünaamika ja tagajärgede mõistmisel, eraldi toodi välja LSV jätkumine pärast kooselu lõppu. Mõnel juhul märgib kohus küll vägivalda esinemise ära, kuid sisulist lahendit vägivalda esinemine ei mõjuta.

Kohtu lähenemine vägivalda liigile ei piirdu üksnes teo tuvastamisega, vaid hõlmab ka mõju hindamist lapse arengule ja suhetele. Tabel 11 illustreerib, kuidas erinevate vägivalda liikide puhul varieerub kohtu käsitusviis – millal kohus käsitleb vägivalda väidet otsesõnu, millal kaudselt ning millal seda väidet ei käsitleta.

Tabel 11: Vägivalla liikide käsitus kohtumäärustes (N=122)

Vägivalda käsitus kohtumääruses	Vägivalda liik									
	Vägivald lapse suhtes		Vanemate LSV		Hooletusse jätmine		Üldsõnaline vägivaldaväide		Laps on vägivalda pealt näinud	
	arv	%	arv	%	arv	%	arv	%	arv	%
Kohus käsitleb otsesõnu	55	81%	58	64%	50	91%	6	20%	49	82%
Kohus käsitleb kaudselt	9	13%	20	22%	3	5%	11	37%	8	13%
Kohus ei käsitle	2	3%	6	7%	1	2%	9	30%	2	3%
Kohus ütleb otsesõnu, et väide on ebaoluline	2	3%	7	8%	1	2%	4	13%	1	2%
KOKKU	68	100%	91	100%	55	100%	30	100%	60	100%

Lapse vastu suunatud vägivald toimib kohtupraktikas sarnaselt KOV-i lastekaitsetööle intensiivse sekkumise lävendina. Eriliselt paistab see välja mitut last puudutavates lahendites. Ainuüksi asjaolu, et vanemad alaealised lapsed hoolitsevad nooremate eest või lapsed on hooletusse jäetud, ei pruugi veel viia laste perest eraldamiseni ega kohtumenetluse algatamiseni. Otsustavaks muutub sageli hetk, mil tuvastatakse vanema otsene vägivald ühe või mitme lapse suhtes. Sellistel juhtudel saavad lapse ütlused – eriti juhul, kui neid kinnitavad lastekaitsespetsialisti, politsei ja ekspertide tähelepanekud – ja lapse käitumisviisi muutused määravaks nii KOV-i sekkumisotsustes kui ka kohtu

argumentatsioonis. Kui laps kirjeldab vägivalda järjekindlalt, iseseisvalt ja enda sõnadega, peab kohus seda vägivalda puudutavaks usaldusväärseks infoks.

Valimis oli ka menetlusi, mis lõppesid kokkuleppega ning nende puhul ei olnud analüüsi käigus võimalik tuvastada, kas kohus üldse vägivalda väidetava esinemisega arvestas.

Tabel 12. Vägivalla mõju analüüsitud kohtulahenditele menetluse algataja ja käsitleviisi lõikes

Vägivalla käsitletus kohtulahendis avaldaja lõikes	Otsesõnu KOV (n=40)	Otsesõnu Vanem (n=37)	Kaudselt KOV (n=3)	Kaudselt Vanem (n=22)	Ei käsitleta KOV (n=3)	Ei käsitleta Vanem (n=10)	Ebaoluline Vanem (n=7)
Vägivalla mõju otsusele							
<i>Vägivalla väide ei mõjuta otsust</i>	0	2	0	10	0	8	7
<i>Vägivalla väide mõjutab otsust</i>	0	2	0	1	0	0	0
<i>Tõendatud vägivald ei mõjuta otsust</i>	1	2	1	1	0	0	0
<i>Tõendatud vägivald mõjutab otsust kaudselt</i>	1	3	3	5	1	0	0
<i>Tõendatud vägivald mõjutab otsust</i>	38	25	0	1	1	0	0
<i>Ei ole hinnatud / seos ebaselge</i>	0	0	0	2	0	1	0
<i>Võõrandamise väide mõjutab otsust</i>	0	3	0	2	0	0	0
<i>Muu tegur mõjutas otsust</i>	0	0	0	0	0	1	0
<i>Vanem ei ole enam vägivaldne</i>	1*	0	0	0	0	0	0
* Märgitud juhtum kattub teise kategooriaga.							

Tabelist 12 nähtub, et KOV-i algatatud menetlustes käsitleb kohus vägivalda sisu ja mõju valdavalt otsesõnu ning seob tõendatud vägivalda otseselt sisulise lahendiga. Enamikes KOV-i algatatud asjades, kus vägivald oli tõendatud, mõjutab see otsust selgelt. Vanema algatatud menetlustes on muster mitmekesisem: lisaks otsesele käsitlemisele esineb sagedamini kaudset käsitlemist või olukordi, kus vägivalda väide ei mõjuta otsust.

Oluline piirang on see, et käesolevas analüüsis käsitleti LSV-d tõendatuna üksnes juhtudel, kus analüüsitud dokumentidest nähtus, et oli algatatud kriminaalmenetlus või kus PPA LSV teade oli STAR-is fikseeritud. See tähendab, et tabelis kajastatud „tõendatud vägivald“ viitab formaalselt dokumenteeritud juhtumitele ega hõlma kõiki vägivalda kahtlusi või väiteid. Seetõttu ei võimalda tabel teha järeldusi vägivalda tegeliku esinemissageduse kohta, vaid üksnes selle kohta, kuidas formaalselt tuvastatud või dokumenteeritud vägivalda olemasolu kohtulahendis käsitletakse.

Tabel 13 annab ülevaate LSV-le viitamise esinemisest kohtulahendites, eristades juhtumeid selle järgi, kas vägivalda kohta on olemas menetluslikult fikseeritud teave ning kes oli asjas avaldaja. Tabelis on esitatud, millisel määral kajastub LSV kohtulahendite tekstis vastavalt nimetatud tunnustele, võimaldades võrrelda LSV-le viitamise mustreid erinevates menetluslikes ja algatuslikes kontekstides.

Tabel 13. Vägivalla viide kohtulahendis LSV tõendatuse ja algataja löikes

LSV viide kohtulahendis	Avaldaja: KOV		Avaldaja: vanem		Kokku
	PPA teadet ega krim. menetlust ei ole	Fikseeritud PPA LSV teade STARis või krim. menetlus	PPA teadet ega krim. menetlust ei ole	Fikseeritud PPA LSV teade STARis või krim. menetlus	
Viidet ei ole	15 (79%)	18 (69%)	26 (93%)	22 (61%)	81 (74%)
Viide on olemas	4 (21%)	8 (30%)	2 (7%)	14 (39%)	28 (26%)
Kokku	19 (100%)	26 (100%)	28 (100%)	36 (100%)	109

Tabeli 13 põhjal ilmneb, et vanema avalduse alusel algatatud kohtumenetlustes, kus pooled esitavad vägivallaväiteid, on LSV-le viitamine kohtulahendis üldiselt harv. Juhtudel, kus vägivalla kohta puuduvad menetluslikult fikseeritud tõendid (st PPA LSV teade STAR-is või alustatud kriminaalmenetlus), jääb vägivald kohtulahendi tekstis valdavalt mainimata. Fikseeritud tõendite olemasolul suureneb küll LSV-le viitamise osakaal, kuid ka sellistel juhtudel ei kajastu vägivald enamikes kohtulahendites. Seega ei näi fikseeritud tõendid toimivat tingimusena, mis tagaks LSV-le viitamise, vaid pigem tegurina, mis suurendab selle tõenäosust piiratud ulatuses.

4.1.2. Vägivalla aktuaalsus ja riskipõhine kaalumine

Kohtupraktikas ei sõltu vägivallaga arvestamine üksnes selle esinemisest, vaid keskseks kaalutluseks on vägivalla ajalisus ja seos lapse hetkeolukorra ning tulevikuriskiga. Kohus eristab olukordi, kus vägivald on menetluse ajal jätkuv või korduv, ja olukordi, kus tegemist on ajaloolise või lakanud vägivallaga. See eristus mõjutab otseselt seda, kas kohus peab vajalikuks rakendada lapse kaitseks piiravaid meetmeid või piirdub olemasoleva olukorra stabiliseerimisega.

Jätkuva või korduva vägivalla puhul, eriti kui see on suunatud lapse vastu või kui laps elab püsivalt vägivaldses keskkonnas, käsitleb kohus vägivaldal olulise tegeliku riskina. Sellisel juhul on keskne küsimus, kas lapse heaolu ja turvalisus on menetluse ajal tagatud, ning see võib õigustada kiireid ja intensiivseid sekkumisi, sealhulgas EÕK kohaldamist.

Ajaloolist vägivaldal käsitleb kohus teisiti. Kui vägivald on küll toimunud, kuid selle jätkumine ei ole tuvastatud ning lapse hetkeolukord on stabiilne, ei pea kohus vägivalla fakti iseenesest piisavaks aluseks hooldus- või suhtlusõiguse piiramiseks. Sellisel juhul hinnatakse, kas esinevad muud asjaolud, mis viitavad lapse ohus olemisele ja tulevikus tema heaolu mõjutavatele riskidele. Vägivald muutub otsustamisel taustateguriks ning kohus keskendub sellele, milline lahendus tagab lapse edasise turvalisuse ja arengu.

Riskipõhine kaalumine ei piirdu üksnes raske või selgelt eristatava väärkohtlemisega. Kohtupraktikast nähtub, et ka püsiv ja normaliseeritud kahjustav käitumine, näiteks lapse vajaduste eiramine, jäik ja enesekeskne otsustamine või lapse asetamine vanemate konfliktide keskmesse, võib muutuda keskseks tulevikuriskide hindamisel. Kuigi kohus ei kvalifitseeri selliseid käitumismustreid alati

otsesõnu vägivaldaks, analüüsitakse neid lapse heaolu seisukohalt kui võimalikke jätkuva kahjustumise riske.

4.1.3. Lapse parimate huvide väljaselgitamine

Analüüsitud kohtulahendite ja intervjuude põhjal selgitatakse lapse huvid väärkohtlemise kahtlusega perekonnaasjades välja mitmeastmelise ja mitme osapoole koostööl põhineva protsessina. Lapse huvide hindamine ei toimu ühe meetodi alusel, vaid tugineb lapse ärakuulamisele, kogutud tõenditele ning spetsialistide hinnangutele.

Kohtulahendite põhjendustes hinnatakse lapse arenguks vajalikke tingimusi, last kasvatava vanema suutlikkust tagada lapse igapäevased vajadused ning lapse elukeskkonna turvalisust, ka juhtudel, kui mõistele „lapse huvid“ otsesõnu ei viidata. Näiteks on kohus leidnud, et lapse elukorralduse stabiilsuse tagamiseks tuleb vanemate ühiste perekondlike suhete puudumise korral määrata lapsele üks kindel elukoht. Samas on kohtud leidnud, et pelgalt vanematevahelised ähvardused või konfliktid ei anna automaatselt alust järeldada, et vanem kujutab lapsele ohtu. Sellistel juhtudel rõhutatakse vajadust tagada lapse ja lahus elava vanema suhtluse sujuvus ning lapse vajaduste arvestamine, sõltumata vanemate omavahelistest lahkkelidest.

Kohtud on mitmetes menetlustes **võrrelnud lapse enda väljendatud soovi** elukorraldusega, mis kohtu hinnangul vastaks lapse huvidele. Kohus on seejuures mitmes menetluses nõustunud lapse esindaja seisukohaga, et lapse väljendatud soov ja tema tegelik huvi ei pruugi kattuda. Kui lapsed on kirjeldanud **ühe vanema vägivaldsust teise suhtes**, on kohus selle ka menetlusdokumentides esile toonud.

Analüüsist ilmneb, et lapse arvamuse kaalumise ei ole alati kohtuotsuste põhjendustes selgelt nähtav, isegi olukordades, kus laps on menetluses tegelikult ära kuulatud. Kohtuotsus ei pruugi kajastada lapse ärakuulamise sisu, selle toimumise viisi ega lapse väljendatud seisukohti, mistõttu jääb lapse osalus menetluses välise vaatluse jaoks raskesti hinnatavaks. Selline dokumenteerimise ebaühtlus ei tähenda tingimata, et lapse arvamust ei ole arvesse võetud, kuid see piirab lapse õiguste ja lapsesõbralikkuse tagamise läbipaistvust ning raskendab hilisemat järelevalvet selle üle, kuidas lapse heaolu otsustamisel kaaluti.

Eraldi vajavad märkimist need kohtuasjad, kus vägivalda väide esineb, kuid menetlus lahendatakse kompromissiga. Sellistes asjades jääb lapse kogemus, seisukoht ja arvamus tagaplaanile ning kohus ei pruugi last ära kuulata või jätab lapse kuulamisele hinnangu andmata, sealhulgas ei anta hinnangut sellele, kas kompromiss lähtub lapse parimatest huvidest.

Intervjuude põhjal lähtub lastekaitsespetsialist lapse huvide hindamisel **terviklikust heaoluhinnangust**. Lapse huve hinnatakse juhtumipõhiselt, arvestades lapse turvalisust, suhteid vanematega, arenguvajadusi, hariduslikku olukorda, sotsiaalset keskkonda ja pere toimimist tervikuna. Teavet kogutakse mitmest allikast (nt kool, lasteaed, tervishoiutöötajad, politsei) ning hinnatakse lapse olukorda laiemas kontekstis. Eesmärk on tuvastada riskid ja toetavad tegurid ning hinnata, milline lahendus tagab lapse heaolu nii lühikeses kui pikemas perspektiivis. Olukordades,

kus lapse arvamus ja lapse objektiivne heaolu hinnang ei lange kokku, analüüsitakse, kas lapse seisukoht võib olla mõjutatud hirmust, lojaalsuskonfliktist või ühe vanema mõjust.

Lapse esindaja keskendub **lapse seisukoha ja õiguste esiletoomisele** menetluses. Intervjuude põhjal rõhutatakse lapse enda kogemust, lapse väljendatud hirme ja vastumeelsust ning vägivalda mõju lapse turvatundele ja psühhosotsiaalsele seisundile. Lapse esindaja ülesanne on selgitada, kuidas lapse kogemus seostub tema parimate huvidega. Kuigi lapse arvamust peetakse oluliseks, möönavad lapse esindajad, et lapse väljendatud soov ei pruugi alati kattuda lapse parimate huvidega. Sellisel juhul tuuakse kohtule välja lapse seisukoht ja selle võimalikud põhjused, sealhulgas varasema vägivallakogemuse või mõjutamise mõju lapse käitumisele ja hoiakutele.

Kohtunik teeb **lõpliku kaalutusotsuse lapse parimate huvide üle**. Intervjuudes rõhutati, et lapse ärakuulamine on keskne, kuid lapse ütleri hinnatakse koos muu materjaliga. Otsustamisel arvestatakse lapse turvalisust, stabiilsust ja arenguvõimalusi. Kohtunikud tõid esile vajaduse „näha fassaadi taha“ ning mõista, et lapse sõnad ei pruugi alati peegeldada tema tegelikke vajadusi. Kui lapse arvamus ja objektiivne heaoluhinnang lahknevad, kaalub kohus kõiki tõendeid tervikuna ning võib koguda täiendavat teavet. Lõpliku otsuse tegemisel lähtutakse lapse turvalisusest ja arenguvajadustest, isegi kui see ei kattu täielikult lapse väljendatud sooviga.

Samuti toodi intervjuudes välja, et **lapse arvamus võib menetluses jääda tagaplaanile võrreldes vanema õigusega lapsega suhelda**. Intervjueeritud tõid välja, et lapse soovi ei saa samastada tema parima huviga, kuna see võib olla mõjutatud väliste tegurite, sealhulgas ühe vanema manipuleeriva käitumise tõttu. Seetõttu on oluline hinnata, kas lapse seisukohad peegeldavad tema vaba tahet või on need kujundatud täiskasvanute surve, lojaalsuskonflikti või emotsionaalse koormuse kaudu. Lastekaitsespetsialistid ei näinud otseselt probleemi selles, kui lastekaitsespetsialisti nägemus lapse parimatest huvidest erineb lapse arvamusel oma huvide kohta. Samas nähakse selles osas puudujääke ja kohtute ebaühtlast praktikat. Intervjuudest kumas läbi, et põhimõte, mille järgi on lapse huvides suhe mõlema vanemaga, võib varjutada lapse tegeliku arvamusel ja soovid ning parimad huvid.

4.1.4. Menetluse kestus ja lapse kogemus

Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni¹⁶⁵ art 6 lg 1 järgi on igaühel oma tsiviilõiguste ja -kohustuste üle otsustamise korral õigus õiglasele ja avalikule asja arutamisele mõistliku aja jooksul. Lapsega seotud menetluses on oluline menetluse kiirus – seda on rõhutanud ka Euroopa Inimõiguste Kohus.¹⁶⁶ Õiguskirjanduses on märgitud selle üheks põhjuseks ka lapse ajatunnetuse viis. Alles vanuse kasvades õpib laps aja kulgu hindama ning aru saama sellest, et „kadunud“ isikud tulevad tagasi.¹⁶⁷ Eraldi normi, mis rõhutaks, et menetleja peab pöörama tähelepanu perekonnaõigusliku menetluse kestvusele, eesti õiguses ei ole, kuigi ka põhiseaduse § 15 rõhutab mõistliku menetlusaja tagamise vajadust.¹⁶⁸ Rahvusvahelises õiguskirjanduses on lapse ajatunnetuse kõrval rõhutatud ka

¹⁶⁵ RT II 1996, 11, 34.

¹⁶⁶ Vt nt Kuppinger v Saksamaa, taotlus nr 62198/11, 15.1.2015.

¹⁶⁷ S. Heilmann. Münchener Kommentar zum FamFG. 4. Aufl. C. H. Beck 2025, § 155 vnr 2.

¹⁶⁸ I. Pilving, Paragrahv 15, Ü. Madise (toim). Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. (2020), p 75-79.

lapse turvatunde ja stabiilsuse eripära: lapse jaoks ei ole pikk ja määramatu protsess mitte ainult ajalisel raske tajuda, vaid ka emotsionaalselt ebaturvaline, sest katkestused suhte- ja elukorralduses võivad tunduda püsivate või lõplikena.

Keskmine menetluse pikkus analüüsitud asjades oli **190 päeva**. Analüüsitud juhtumite pikkuse osas olid erinevused suured. Pikemad ja rohkemate menetlusastmetega olid vanemate avalduse alusel algatatud hooldus- ja suhtlusõigusvaidlused (keskmiselt 219 päeva). Kuna KOV-i avalduse alusel algatatud menetlusi reeglina edasi ei kaevatud, oli nende menetluse keskmine pikkus veidi lühem – 157 päeva. Siinjuures tuleb tähele panna, et üksiku menetluse pikkus või menetluslike määruste või otsuste edasikaebamine mõjutab oluliselt statistikat. Nii kuulub valimisse menetlus, mille pikkus esimese astme lahendi jõustumiseni oli 809 päeva, kui ka menetlus, mille pikkus oli 34 päeva.

Pikaajaline menetlus on lastele kurnav, kuna nad tajuvad ebakindlust tuleviku suhtes. Uuringud näitavad, et menetluse pikenedes seotud lapse stressireaktsioonid ei tulene üksnes vanemate omavahelistest pingetest, vaid ka institutsionaalse surve kogemusest: korduvad menetlused, ootamatused ja elukorralduse ebastabiilsus võivad lapse jaoks kujuneda krooniliseks stressiallikaks.¹⁶⁹

4.1.5. Lapse kaitse perekonnaasjade menetlemisel

Intervjuude põhjal nähakse lapsesõbraliku menetluse eesmärgina lapse turvalise, emotsionaalselt säästva ja arusaadava osalemise tagamist perekonnaasjas, eriti olukordades, kus esineb väärkohtlemise kahtlus. Lapsesõbralikkus ei tähenda üksnes lapse ärakuulamist, vaid kogu menetluse ülesehitamist viisil, mis vähendab lapse koormust ja toetab tema turvatunnet.

Intervjueeritud spetsialistid rõhutavad lapsesõbralikkuse tagamisel **lapse ärakuulamise kvaliteeti**. Oluliseks peetakse, et last ei kuulataks kiirustades, vaid talle antaks aega avanemiseks. Laps peaks olema ära kuulatud privaatses ja rahulikus keskkonnas ning vältida tuleks olukorda, kus laps tunneb end ülekuulatavana. Kohtunikud peavad tähtsaks ka seda, et last ei kuulataks korduvalt ära ilma vältimatu vajaduseta. Lisaks märgiti, et lapse ütlusi tuleb hinnata delikaatselt ning vältida tuleks survet valida vanemate vahel. Oluliseks peeti, et lapsele selgitatakse menetluse kulgu ja võimalikke tagajärgi arusaadavalt. Laps ei tohiks jääda menetlusobjektiks, vaid tema arvamus ja vajadused peaksid olema sisuliselt arvesse võetud.

Intervjuudes toodi peamiste raskustena esile:

- menetluste pikkus ja venimine, mis tekitab lapsele ja vanematele ebakindlust;
- korduvad ärakuulamised, mis võivad last koormata;
- vaimse vägivalda tuvastamise keerukus;

¹⁶⁹ Vt nt Penelope Welbourne. Time is of the Essence: Risk and the Public Law Outline, Judicial Discretion and the Determination of a Child's Best Interests. *Soc. Sci.* 2014, 3, nr 3, 584-605. Amanda Romero ja Megan Staudenraus, „Experiences of intimate partner violence victims: Continued abuses during and after litigation“, *Journal of Family Trauma, Child Custody & Child Development* 21, nr 3 (2024): 253–76, <https://doi.org/10.1080/26904586.2023.2283067>; Nikki Rutter, „My [Search Strategies] Keep Missing You“: A Scoping Review to Map Child-to-Parent Violence in Childhood Aggression Literature“, *International Journal of Environmental Research and Public Health* 20, nr 5 (2023), <https://doi.org/10.3390/ijerph20054176>.

- ressursside nappus ja lastekaitsetöötajate kaadrivoolavus;
- piiratud võimalused kaasata eksperte või psühholooge keerukates juhtumites.

Kohtunikud tõid esile ka vajaduse eristada subjektiivseid hinnanguid objektiivsest teabest ning raskuse hinnata olukordi, kus mõlemad vanemad kahjustavad last erineval viisil. Samuti rõhutati, et lapse arvamus ja lapse parim huvi ei pruugi kattuda, mis muudab otsustamise keerukaks.

Intervjueeritud kohtunikud, lapse esindajad ja lastekaitse spetsialistid hindasid, et **tsiviilkohtumenetlused on üldiselt nii lapsesõbralikud, kui see on menetlusraamistiku piires võimalik**. Tunnistati, et viimastel aastatel on menetlused muutunud lapsekesksemaks ning lapse ärakuulamise praktika on paranenud. Samas möönavad nii kohtunikud kui ka teised spetsialistid, et lapsesõbralikkus sõltub suurel määral konkreetse spetsialisti oskustest ja hoiakutest ning süsteemsetest tingimustest (nt ajakulu, ruumid, võrgustikutöö).

Intervjuudes pakuti välja mitmeid võimalusi menetluse lapsesõbralikumaks muutmiseks:

- spetsialiseerumine perekonnaasjade menetlemisel;
- kohtunike, lastekaitse spetsialistide ja lapse esindajate täiendkoolitus, sh traumateadlikkus;
- paremad ruumid ja tingimused lapse ärakuulamiseks;
- lapsele arusaadav selgitus menetluse tulemustest;
- tugevam interdistsiplinaarne koostöö (nt psühholoogide kaasamine);
- süsteemsem tagasiside lapse esindajate tööle.

Üldise hoiakuna rõhutati, et laps vajab menetluses empaatilist ja rahulikku kohtlemist ning kindlat kontaktisikut, kes aitaks tal mõista, mis toimub. Lapsesõbralikkus tähendab mitte üksnes lapse mittekoormamist, vaid ka tema väärkuse ja turvatunde hoidmist kogu menetluse vältel.

Järeldused

Kohtumenetlustega seotud dokumentide analüüsi alustati eeldusega, et vägivalda võetakse menetluses arvesse, sest kehtiv menetlusõigus kohustab kohut mitmes menetlusstaadiumis hindama, kas vanem on olnud lapse või teise vanema suhtes vägivaldne (nt EÕK rakendamisel, lapse ja vanemate ärakuulamise ning poolte kokkuleppele suunamise). Lisaks tuleneb nii Lasteks-ist kui ka PKS-ist, et kõigis last puudutavates otsustes tuleb esmatähtsana lähtuda lapse parimatest huvidest.¹⁷⁰ See tähendab, et kohus peab välja selgitama kõik lapse heaolu ja turvalisust mõjutavad asjaolud ning tegema lahendi, mis kaitseb last võimalike ohtude eest. Kuna vägivald – olgu see suunatud lapse või teise vanema vastu – mõjutab otseselt lapse turvalisust, arengut ja heaolu, oli põhjendatud eeldada, et kohtud käsitlevad ja kaaluvad vägivalda asjaolu lahendites sisuliselt ja selgesõnaliselt.

Analüüsitud kohtumenetlused jagunesid kaheks üksteisest materiaaõiguse tähenduses erinevaks menetluseks. Esimesse gruppi kuulusid menetlused, mille vaidluse esemeks on **vanema hooldus- või suhtlusõiguse teostamine** lapse suhtes ning kus avaldaja on üks vanematest. Teise grupi moodustasid menetlused, mille keskmeks on **vanemaõiguste äravõtmine või piiramine** lapse suhtes ning avaldajaks valla- või linnavalitsus (PKS §-d 135, 136). Ainult ühe menetluse algatas kohus ise. Kohus menetleb mõlemaid samade menetlusreeglite alusel. Viimase grupi puhul ilmnis analüüsi koostajatele, et vaatamata sellele, et pered olid saanud KOV-ilt tuge ja toetust paljudel juhtudel aastaid, olid lapse elamistingimused, võimalused arenguks ning toeks äärmuslikult halvad.

Analüüs tõi esile, et mitut last puudutavates menetlustes käsitletakse laste huve sageli ühiselt. Kuigi peres võivad olla eri vanuses ja erineva arengutasemega lapsed, määratakse neile tavaliselt üks esindaja ning seisukohtades räägitakse lastest kollektiivselt. See võib vähendada iga lapse individuaalse kogemuse ja vajaduste eristumist menetluses. Uuringu autorid on siiski seisukohal, et vägivaldaväitega perekonnaasjades peaks igale lapsele teda puudutavas menetluses eraldi esindaja määramine olema kohustuslik, kuna on suur tõenäosus, et lapse huvid on tõenäoliselt oluliselt vastuolus tema seadusliku esindaja huvidega.

Analüüsi käigus ilmnis, et **kohtulahendites** viidatakse LSV-le suhteliselt harva. Valdavas osas analüüsitud kohtuasjades ei olnud kohtulahendis viidet LSV-le. Ka nende juhtumite seas, kus PPA LSV teade on STAR-is olemas, sisaldab kohtulahend viidet LSV-le ligikaudu kolmandikul juhtudest. STAR-andmete analüüs näitas varieeruvust vägivalda dokumenteerimisel. Füüsilise vägivalda ja raske hooletusse jätmise juhtumid on reeglina selgemini kirjeldatud, samas kui vaimne või kaudne väärkohtlemine jääb sageli üldsõnaliselt ega koondumiseks riskihinnanguks.

Eeltoodust nähtub, et lapse peresisese vägivalda käsitlemine perekonnaasjades ei ole menetluspraktikas ühtlane ning sõltub olulisel määral avaldajast. KOV-i avalduse alusel algatatud menetlustes on vägivalda ja lapse heaolu ohustamise käsitus reeglina struktureeritum ning seotud konkreetsete riskide ja meetmetega, samas kui vanemate algatatud hooldusõiguse vaidlustes võib

¹⁷⁰ Nii sätestab Lasteks § 21 lg 1, et kõigis last Kõigi last puudutavate otsuste vastuvõtmisel, vastu võtmata jätmisel ning otsuste kavandamisel eri võimaluste vahel valimisel tuleb selgitada välja lapse parimad huvid ning lähtuda otsuste tegemisel nendest, kui esmatähtsast kaalutlusest. PKS § 123 lg 1 kohaselt teeb vanema õiguste määramise menetluses asja läbi vaadates kohus lapse huvidest lähtuva lahendi arvestades kõiki asjaolusid ja asjaomaste isikute õigustatud huvi.

vägivalla teema jääda kõrvaliseks või käsitlemata, eriti juhul, kui see ei ole seotud lapse hetkeolukorra ja tulevikuriskiga.

Analüüsitud menetlustes tegi kohus küll kõik menetlusseadustikus ettenähtud menetlustoimingud – valimis olevatest menetlusest vaid kolmel juhul ei määratud lapsele esindajat –, kuid reeglina sellega kohtupoolne tegevus ka piirdus. Kehtiv tsiviilkohtumenetluse seadustiku regulatsioon lapse hooldusõiguse kuuluvusega seotud vaidluste lahendamiseks vajab analüüsi selle kohta, kas see on piisav lapse õiguste kaitseks vägivalla esinemisega seotud menetlustes. Seadusandjal tuleks muuhulgas kaaluda, kas lapse heaolu ohustamise korral peaks teatud menetlustoimingud olema kohtule kohustuslikud, näiteks ekspertiisi määramine ja täiendavate küsimuste esitamine lastekaitse spetsialistile, koos kohustusega eraldi põhjendada, kui kohus leiab, et need toimingud ei ole konkreetses menetluses asjakohased.

Analüüs osutab vajadusele selgemate menetluslike raamistike ja juhiste järele, mis toetaksid vägivalla mõju süstemaatilist hindamist ning tagaksid, et lapse heaolu ei varjutaks peresisese vägivalla tõlgendamine vanematevahelise konfliktina ja segadus vägivaldse vanema ja ohvrist vanema rollides. Lapse õiguste tõhus kaitse eeldab, et vägivalla esinemise ja selle mõju hindamine ei sõltuks üksnes menetlusosaliste aktiivsusest või juhuslikest asjaoludest, vaid oleks menetluses läbiv ja põhjendatud kaalutlus.

Seega ei seisne probleem üksikutes menetlustes või lahendites, vaid vajaduses tugevdada lapse heaolu keskset rolli perekonnaasjades nii normatiivses raamistikus kui ka menetluspraktikas. LÕK-ist ja muudest rahvusvahelistest kohustustest tulenevalt peab lapse turvalisus ja areng olema otsustamise keskmes ning see eeldab nii menetluslike kohustuste täpsustamist kui ka praktika järjepidevamat kujundamist.

Tehtud järeldustest lähtuvalt esitavad uuringu autorid soovitusel, mis võivad aidata kaasa peresisese väärkohtlemise juhtumite lapsest lähtuvale ja väärkohtlemist arvesse võtvale käsitlemisele lastekaitse ja kohtumenetluses. Soovitustena ei ole välja toodud võimalike muudatusi materiaal- ja menetlusõiguses, kuna uuringu keske on eelkõige juhtumite analüüs ja õiguslik regulatsioon vajab eraldi analüüsi.

Soovitused

SOOVITUS 1:

Toetada kohaliku omavalitsuse lastekaitse spetsialistide lapse heaolu sisulise ja süstemaatilise tõlgendajana kohtumenetluses.

Põhjendus: Analüüs näitab, et KOV-i seisukohtadel on kohtumenetluses kaal eeskätt siis, kui need on sõnastatud konkreetsetele tähelepanekutele tuginedes koos hinnanguga, kuidas konkreetset asjaolud mõjutavad lapse heaolu ja arengut, turvatunnet, emotsionaalset seisundit ja igapäevast toimimist ning annavad edasi lastekaitse spetsialisti selgelt põhjendatud seisukoha. Üldsõnalised ja formaalsed seisukohad koos paljude lisamaterjalidega ei toeta kohtunikku lapse huvide sisulisel kaalumisel.

Soovitame suunata KOV-i praktikat selliselt, et KOV-i seisukohad ei keskenduks pelgalt vanemate koostöö või konfliktide kirjeldamisele, vaid toeks esile lapse individuaalset kogemust selles konfliktis. Lapsekeskse juhtumikorralduse toetamiseks ja kohtule esitatavate seisukohtade kvaliteedi tõstmiseks soovitame välja töötada lastekaitsevaldkonna spetsialistidele suunatud koolitusi ja juhendmaterjale, mis toetavad lapse olukorra terviklikku hindamist, hõlmates muuhulgas lapse arengudünaamika, riskide ja kaitseteguritega arvestamist, vanemate käitumismustrite mõju analüüsimist lapse perspektiivist ning oskust sõnastada eelnevast lähtuvalt selged ja põhjendatud seisukohad.

SOOVITUS 2:

Soodustada regulaarse koostööformaadi loomist lastekaitse spetsialistide, lapse esindajate ja kohtunike vahel.

Põhjendus: Läbiviidud intervjuudest kerkis esile spetsialistide ootus koostöö osas erinevate lapse huvides tegutsevate ametiasutuste vahel. Intervjueeritud töid esile, et mõnedes piirkondades toimuvad või on toimunud piirkondlikult toimivad regulaarsed koostöökohtumised. Regulaarsed või vajaduspõhised valdkondade ülesed koolitused, seminarid ja muud kohtumised soodustavad ühise inforuumi tekkimist ja seeläbi ühtlustatud lähenemist lapse peresisese väärkohtlemise juhtumitele ning tugevdavad vastastikust usaldust ja seeläbi koostööd.

Soovitame täiendavalt analüüsida, kuidas toimub erinevate laste huve esindavate ametiasutuste koostöö teistes riikides, millised on valdkondade ülesed juhised ja seadusloome arengusuunad lapse huvide kaitsmisel lastekaitsevaldkonnas ja perekonnaõiguslikes kohtumenetlustes.

SOOVITUS 3:

Luu STAR-is eraldi juhtumikorralduse liik „LSV juhtumimenetlus lastega peres“ ja täpsustada STAR-i täitmise juhendit.

Põhjendus: STAR on kesksel kohal lapse heaolu hindamise protsessis ning selle kaudu dokumenteeritud teave peab võimaldama juhtumi sisulist jälgimist ja otsuste põhjendamist. STAR-analüüs näitas, et dokumenteerimispraktika on ebaühtlane. Ligi kolmandikus juhtumitest ei olnud võimalik hinnata, milliseid toiminguid vägivaldakahtluse korral teostati, ning umbes pooltes kirjeldustes jäi ebaselgeks, kelle vägivaldsust väidetakse. Lünklik dokumenteerimine raskendab lapse olukorra objektiivset hindamist ja muudab keeruliseks sekkumiste järjepidevuse tagamise, eriti juhtudel, kus spetsialistide vahetumine katkestab varasema loogika taastamise võimaluse.

Spetsiifiline LSV-juhtumitele suunatud juhtumikorralduse liik aitab juhtumi käsitlemisel hoida juhtumi prioriteetsena ning aitab tagada, et LSV aspektide dokumenteerimine oleks süsteemne ja lapse vajadusi arvestav. LSV-spetsiifiline hindamisvahend ja juhtumimenetluse vahehindamise kriteeriumid toetavad seda, et kirjeldused keskenduksid ohu tuvastamisele, turvalisuse tagamisele ja sekkumise mõju hindamisele.

Ühtlasi võimaldab eraldi juhtumikorralduse liik paremini märgata ja dokumenteerida vaimset, majanduslikku ja teisi varjatuid vägivaldavorme, mis võivad jääda tähelepanuta üldisemate kirjelduste korral. Spetsiifilised väljad ja struktureeritud andmekogumine suunavad spetsialistide tähelepanu LSV-spetsiifilistele nüanssidele, mis mõjutavad lapse heaolu pikaajaliselt, kuid ei pruugi olla äratuntavad.

SOOVITUS 4:

Käsitleda mitut last puudutavates menetlustes iga last eraldi ja selgitada, kuidas on hinnatud iga lapse individuaalseid vajadusi ja riske. Juhul, kui lapsi on otstarbekas käsitleda koos, tuleks seda eraldi põhjendada.

Põhjendus: Lapse esindajate ja lastekaitse spetsialistide seisukohtade ning kohtulahendite analüüs näitab, et mitme lapsega menetlustes käsitletakse lapsi sageli ühtse rühmana, kuigi nende vanus, arengutase, riskid ja suhted vanematega võivad oluliselt erineda. Iga lapse individuaalne käsitlemine aitab vältida olukordi, kus ühe lapse huvid varjutavad teise lapse vajadused.

SOOVITUS 5:

Tagada perekonnaõiguslike ja lapse väärkohtlemisega seotud menetluste suurem kaal kohtute töökoormuse arvestuses ning soodustada kohtunike spetsialiseerumist perekonnaasjadele.

Põhjendus: Intervjuude põhjal töid kohtunikud esile, et perekonnaasjad, eriti lapse väärkohtlemisega seotud vaidlused, on ajamahukad ning nõuavad süvenemist. Perekonnaõiguslikud vaidlused ei taandu üksnes juriidilistele küsimustele, vaid puudutavad inimese identiteeti, turvatunnet ja tulevikuperspektiive. Lapse parimate huvide ja heaolu hindamine on sageli keerukas, kuna nõuab oskust märgata erinevaid nüansse ja kontekste. Praegune töökoormuse jaotus ei pruugi arvestada perekonnaõiguslike asjade sisulist keerukust. Saksa- ja Iirimaa on eelnimetatud raskuste ületamiseks loodud perekonnaõiguste süsteem. Spetsialiseeritud kohtud toetavad selliste hinnangute andmist, pakkudes raamistikku, mis võimaldab kohtunikel arvestada perekondlike suhete eripära ning kohaldada järjepidevat ja lapsekeskset lähenemist.

Uuringu autorite hinnangul ei pruugi, arvestades Eesti väiksust, spetsialiseerunud kohtute loomine olla otstarbekas, kuid kohtunike spetsialiseerumine on hea alternatiiv. Seejuures oleks paslik, arvestades perekonnaasjade keerukust ja ajamahukust, tõsta perekonnaasjade kaalu võrreldes muude asjadega. Kui perekonnaasjad oleksid töökoormuse arvestuses suurema kaaluga, võimaldaks see kohtunikul käsitleda vähem asju korraga ning süveneda põhjalikumalt lapse huve ja vägivallariski puudutavatesse küsimustesse. Selliselt on võimalik väärtustada perekonnaasju lahendavate kohtunike tööd ja anda võimalus spetsialiseeruda perekonnaasjadele.

SOOVITUS 6:

Töötada välja riiklikud suunised perekonnaasjades mõiste „vanemlik võõrandamine“ üldistava ja iseseisva kategooriana kasutamise vältimiseks ning keskenduda selle asemel konkreetsete käitumiste ja lapse heaolu mõjutavate asjaolude kirjeldamisele ja hindamisele.

Põhjendus: Rahvusvaheline kogemus näitab, et vanemliku võõrandamise kontseptsiooni rakendamine ja üldistava termini „vanemlik võõrandamine“ kasutamine last puudutavas juhtumitöös ei ole usaldusväärne ja last toetav. Isegi Soome riigi kogemus näitab, et kuigi termini kasutamine on üldiselt tunnustatud, tuuakse välja olulist riski, et peresisene vägivald ja lapse turvalisus jäävad võõrandamissüüdistuste tõttu tähelepanuta ja lapse arvamust, mis ei toeta võõrandamissüüdistuste esitajat, võidakse tõlgendada kui manipuleerimise tulemust.

Termini ebamäärasus ei võimalda hinnata, millist konkreetset käitumist vanemale ette heidetakse, mistõttu ei ole võimalik süüdistust sisuliselt hinnata, sellele vastuargumente esitada ega vajadusel käitumist korrigeerida. Võõrandamissüüdistustest võib saada menetluslik taktika, millega püütakse kahjustada teise vanema usaldusväärset või suunata tähelepanu kõrvale peresisest vägivallalt.

Konkreetsete tuvastatud käitumiste kirjeldus ja nende sidumine konkreetsete tagajärgedega vähendab nii väärkasutamise riski kui ka ohtu, et lapse turvalisuse küsimus jääb tähelepanuta.

Lastekaitse spetsialistide, lapse esindajate ja kohtunike töö toetamiseks on oluline pakkuda neile süvendatud teadmisi, mis aitaksid eristada lapse iseseisvalt kujunenud arvamust olukordadest, kus lapse arvamust on mõjutatud või suunatud. Kuna üldine mõiste „võõrandamine“ ei kirjelda, millised konkreetsed käitumised võivad last mõjutada, on koolitustel oluline keskenduda manipuleerivate praktikate tuvastamisele, näiteks lapse lojaalsuskonflikti tekitamisele, teise vanema halvustamisele või suhtluse piiramisele. Teiseks tuleb koolitustel keskenduda olukordadele, kus lapse soovimatus eraldielava vanemaga suhelda on tingitud muudest aspektidest, kui kooselava vanema teadlik tegevus, nagu näiteks loomulikult kujunenud soovitus, võõrdunud vanema enda tegevus või kolmandate isikute mõju. Süsteemne pädevuse tõstmine võimaldaks spetsialistidel hinnata lapse seisukohti tõendus põhised ning mõista, kas need kajastavad lapse enda kogemust või on kujunenud välise surve mõjul. Selline ettevalmistus toetab lapsekeskset menetlust ja aitab vältida olukordi, kus lapse arvamus kaotab kaalu eeldatava mõjutamise tõttu.

Kokkuvõte

Uuringu peamine eesmärk oli välja selgitada, kuidas lastekaitsetöös ja last puudutavas tsiviilkohtumenetluses selgitatakse välja lapse väärkohtlemise esinemine peres ja kuidas hinnatakse ning arvestatakse väärkohtlemise mõju lapsele teda puudutavate kohtuasjade lahendamisel. Lisaks uuriti kolmes välisriigis kasutusel olevaid regulatiivseid lahendusi ja praktikaid lapse väärkohtlemise väljaselgitamisel ja selle mõju hindamisel hooldus- ja suhtlusõiguse kohtuasjades ning lastekaitsetöös, mis võiksid olla eeskujuks ka Eesti sotsiaal- ja õiguskaitse valdkondadele.

Uuringu eesmärgi täitmiseks seati järgnevad **uurimisülesanded**:

- selgitada välja, kas ja kuidas hooldus- ja suhtlusõiguse asjade lahendamisel kohtunikud ning menetlustesse kaasatud KOV-i üksuste lastekaitsetöötajad selgitavad välja lapse peresisese väärkohtlemise toimumist, hindavad selle mõju lapsele ning arvestavad sellega lapse huvide kaalumisel ning vanemate hooldus- ja suhtlusõiguse üle otsustamisel;
- selgitada välja, kas ja kuidas on lapse huvid ja õigused hooldus- ja suhtlusõiguse asjade lahendamisel kaitstud nii lastekaitsetöötaja kui lapse esindaja tegevuse ja seadusest tulenevate ülesannete täitmise kaudu, samuti kuidas on kohtumenetluses järgitud lapsesõbraliku menetluse põhimõtteid;
- kirjeldada teistes riikides kasutusel olevaid regulatiivseid lahendusi ning häid meetodeid ja praktikaid lapse väärkohtlemise väljaselgitamisel ja selle mõju hindamisel hooldus- ja suhtlusõiguse kohtuasjades ning lastekaitsetöös, mis võiksid olla eeskujuks ka Eesti sotsiaal- ja õiguskaitse valdkondadele.

Analüüs hõlmas 122 Eesti kohtuasja, STAR-i andmeid, lastekaitse spetsialistide, kohtunike ja advokaatide ekspertintervjuusid ning võrdlevat ülevaadet Saksamaa, Lõuna- ja Soome praktikast.

Uuring näitas, et hooldus- ja suhtlusõiguse vaidlustes ei ole lapse peresisese väärkohtlemise käsitus sisuliselt ühtlustunud. Selle tähendus ja õiguslik kaal sõltuvad menetluse liigist, menetluse algatajast ning sellest, kuidas ja millise intensiivsusega on vägivalda väide esitatud ja tõendatud. Kui menetlustes võetakse väärkohtlemist arvesse, siis eelkõige tõendatud otsest füüsilist vägivalda lapse suhtes. Sellised juhtumid esinevad valdavalt KOV-i avalduse alusel algatatud menetlustes, kus vägivald on korduv, pikaajaline ning seotud mitme riskiteguriga.

Vaimne väärkohtlemine ja lapse kokkupuude vägivaldaga on perekonnaõiguslikes menetlustes vähem nähtavad kui otsene füüsiline vägivald. Kuigi lapse vägivalda pealtnägemine on dokumenteeritud nii analüüsitud kohtumaterjalides kui ka STAR-andmetes ning seda peetakse väärkohtlemiseks intervjuudes, ei käsitleta lapse kaudset kokkupuudet vägivaldaga menetlustes järjepidevalt iseseisva väärkohtlemise vormina. See omandab menetluses suurema kaalu eeskätt siis, kui esineb koos muude püsivate ja raskete riskiteguritega, nagu sõltuvusprobleemid, süsteemne hooletusse jätmine või lapse korduvad ütlused hirmu ja turvatunde kadumise kohta.

Lapse huvide ja õiguste kaitse ei kujunenud analüüsitud menetlustes ühtse ja järjepideva praktikana, vaid sõltus menetlusosaliste rollitõlgendusest ja konkreetse juhtumi kontekstist. Lastekaitse spetsialist ja lapse esindaja on lapse huvide tagamisel keskse tähtsusega, kuid nende rollid erinevad. Lastekaitse spetsialist hindab lapse heaolu ja riske psühho-sotsiaalses kontekstis. Lapse

esindaja keskendub lapse seisukoha ja õiguste esile toomisele menetluses. Lapse huvide kaitse on selgemini struktureeritud olukordades, kus riskihinnang ja lapse individuaalne kogemus on menetluses seostatud.

Lapsesõbralikkust seostatakse praktikas sageli lapse kaitsmisega liigse menetluskoormuse eest, kuid analüüsitud menetlustes ilmnes, et lapse huvide seisukohalt on oluline ka menetluse selgus ja stabiilsus. Pikaajalised ja korduvad vaidlused, ajutised lahendused ning otsuste ümbervaatamine suurendavad lapse ebakindlust ja muudavad elukorralduse väheetteaimatavaks.

Võrdlusriikide analüüs näitas, et Saksamaal, Iirimaa ja Soomes on lapse arvamus ja lapse parimate huvide põhimõtte perekonnaõiguslikes menetlustes kesksel kohal ning lapse olukorra hindamisel kasutatakse mitmetasandilist koostööd ja spetsialistide kaasamist. Samas ilmnevad sarnased väljakutsed: peresisene vägivald ei muutu alati menetluses piisavalt nähtavaks, lapse arvamusele ei anta alati samaväärset kaalu ning vanemliku võõrandamise kontseptsiooni kasutamine võib mõjutada väärkohtlemise käsitlust.

Hea praktikana tõstab raport esile Iirimaa hooldusõiguse regulatsioonis sisalduvad juhised, mis suunavad hindama peresisese väärkohtlemise mõju nii mineviku kui ka võimaliku tulevase riski kontekstis. Samuti on esile toodud kohtute spetsialiseerumine Saksamaal ja Iirimaa, mis toetab perekonnaõiguslike vaidluste käsitlemist erialase pädevuse raamistikus.

Kokkuvõttes näitab uuring, et kuigi õiguslik raamistik seab lapse parimad huvid esikohale ning menetlused on suunatud lapse kaasamisele, ilmnevad praktikas erinevused väärkohtlemise mõiste sisustamisel, menetluslike toimingute rakendamisel ja vägivalda mõju arvestamisel lõpplahendites.

Summary

The main objective of the study was to determine how the occurrence of child abuse within the family is identified in child protection work and in civil court proceedings concerning children, and how the impact of such abuse on the child is assessed and taken into account when resolving court cases involving the child. In addition, the study examined regulatory solutions and practices used in three foreign countries to identify child abuse and assess its impact in custody and contact proceedings and in child protection work, which could serve as models for the Estonian social welfare and legal systems.

To achieve the objective of the study, the following research tasks were set:

- to determine whether and how judges and child protection workers of local government units involved in custody and contact cases identify the occurrence of intra-family child abuse, assess its impact on the child, and take it into account when weighing the child's best interests and deciding on parental custody and contact rights;
- to determine whether and to what extent the child's rights and interests are protected in custody and contact cases through the activities and statutory duties of child protection workers and child representatives, and how the principles of child-friendly proceedings are followed in court proceedings;
- to describe the regulatory solutions, good practices and methods used in other countries for identifying child abuse and assessing its impact in custody and contact proceedings and in child protection work, which could serve as examples for the Estonian social welfare and legal systems.

The analysis covered 122 Estonian court cases, data from the STAR database, expert interviews with child protection specialists, judges, and lawyers, and a comparative overview of practices in Germany, Ireland, and Finland.

The study found that in custody and access disputes, the treatment of intrafamilial child abuse has not been substantively harmonized. Its meaning and legal weight depend on the type of proceedings, the party initiating them, and how and with what intensity the allegation of violence is presented and substantiated. Where abuse is taken into account in proceedings, this primarily concerns proven direct physical violence against the child. Such cases occur mainly in proceedings initiated on the application of the local authority, where the violence is recurrent and long-term and associated with multiple risk factors.

Psychological abuse and a child's exposure to violence are less visible in family law proceedings than direct physical violence. Although a child witnessing violence is documented in both the analysed court materials and STAR data, and is regarded as abuse in interviews, a child's indirect exposure to violence is not consistently treated in proceedings as an independent form of child abuse. It tends to carry greater weight primarily when it co-occurs with other persistent and severe risk factors, such as substance abuse, systematic neglect, or repeated statements by the child about fear and loss of a sense of safety.

The protection of the child's interests and rights did not emerge as a uniform and consistent practice in the analysed proceedings, but rather depended on how participants interpreted their roles and the context of the specific case. The child protection specialist and the child's legal representative play a central role in safeguarding the child's interests, but their roles differ. The child protection specialist assesses the child's well-being and risks within a psychosocial context, whereas the child's representative focuses on presenting the child's views and rights in the proceedings. The protection of the child's interests is more clearly structured in situations where risk assessment and the child's individual experience are linked within the proceedings.

Child-friendliness is often associated in practice with protecting the child from excessive procedural burden; however, the analysed proceedings show that clarity and stability of the process are also important from the perspective of the child's interests. Prolonged and repeated disputes, interim solutions, and the reconsideration of decisions increase the child's insecurity and make their living arrangements unpredictable.

A comparative analysis of selected countries showed that in Germany, Ireland, and Finland, the child's views and the principle of the best interests of the child are central in family law proceedings, and multi-level cooperation and the involvement of specialists are used in assessing the child's situation. At the same time, similar challenges emerge: domestic violence does not always become sufficiently visible in proceedings, the child's views are not always given equal weight, and the use of the concept of parental alienation may influence the treatment of child abuse.

As a good practice, the report highlights guidelines in Ireland's custody regulation that direct attention to assessing the impact of intrafamilial child abuse in the context of both past experiences and potential future risks. The specialization of courts in Germany and Ireland is also emphasized, as it supports the handling of family law disputes within a framework of professional expertise.

In conclusion, the study shows that although the legal framework places the best interests of the child at the forefront and proceedings are designed to involve the child, differences persist in practice in defining the concept of child abuse, in the application of procedural measures, and in how the impact of violence is taken into account in final decisions.

Kasutatud kirjandus

An, S., Kim, I., Joon Choi, Y., Platt, M., Thomsen, D. (2017). The Effectiveness of Intervention for Adolescents Exposed to Domestic Violence. *Children and Youth Services Review* 79 (august): 132–138. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2017.05.031>

BeckOK BGB. Hau/Poseck (toim.). 74. väljaanne, seisuga 01.05.2025. München: C. H. Beck.

Berrick, J. D., et al. "Child Protection Systems: A Global Typology." *Oxford Handbook of Child Protection Systems*, edited by Jill Duerr Berrick et al., Oxford University Press, 2023.

Callaghan, J. E. M., Alexander, J. H., Sixsmith, J., & Fellin, L. C. (2018). Beyond "Witnessing": Children's Experiences of Coercive Control in Domestic Violence and Abuse. *Journal of Interpersonal Violence*, 33(10), 1551-1581. <https://doi.org/10.1177/0886260515618946>

Callaghan, J. E. M., Fellin, L. C., Alexander, J. H., Mavrou, S., & Papathanasiou, M. (2017). Children and domestic violence: Emotional competencies in embodied and relational contexts. *Psychology of Violence*, 7(3), 333–342. <https://doi.org/10.1037/vio0000108>

Child Care (Amendment) Bill 2019. *Oireachtas of Ireland*. Saadaval: https://data.oireachtas.ie/ie/oireachtas/bill/2019/66/eng/ver_a/b66a19d.pdf

Cinquegrana V, Marini M, Galdi S. (2023). Psychological abuse is not a problem! Exploring the role of domestic violence myths in psychological revictimization. *Front Psychol*. 2023 Oct 6. 14:1228822. doi: 10.3389/fpsyg.2023.1228822. PMID: 37868589; PMCID: PMC10587409.

Committee on the Rights of the Child (CRC). 2006. *General Comment No. 8: The Right of the Child to Protection from Corporal Punishment and Other Cruel or Degrading Forms of Punishment*. CRC/C/GC/8¹

Department of Justice. *Parental Alienation: A Review of Understandings, Assessment and Interventions* (2023). Saadaval: <https://assets.gov.ie/static/documents/parental-alienation-a-review-of-understandings-assessment-and-interventions.pdf>

Deutscher Richterbund. *Mindestanforderungen an familienrechtliche Gutachten* (2. Auflage 2019). Saadaval:

https://www.drb.de/fileadmin/DRB/pdf/Publikationen/20190830_Mindestanforderungen_Arbeitsgruppe_Familienrechtliche_Gutachten_2_Auflage_2019.pdf

Deutschland. *Gesetz über das Verfahren in Familiensachen und in den Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit (FamFG)*

Deutschland. *Sozialgesetzbuch (SGB) Achtes Buch – Kinder- und Jugendhilfe (SGB VIII)*.

Downey, J.C., Gudmunson, C.G., Pang, Y.C. et al. (2017). Adverse Childhood Experiences Affect Health Risk Behaviors and Chronic Health of Iowans. *Journal of Family Violence* 32 (6): 557–564. <https://doi.org/10.1007/s10896-017-9909-4>

ECHR-KS. Key Theme: Article 8. Right of the Child to Be Heard in Domestic Proceedings on Family Matters. Uuendatud 28.02.2025. Kättesaadav: <https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/right-of-the-child-to-be-heard-in-domestic-proceedings-on-family-matters>

Egan, N. ja O'Malley Dunlop, E. (2023). *A Report on the Intersection of the Criminal Justice, Private Family Law and Public Law Child Care Processes in Relation to Domestic and Sexual Violence*. NWCI. Saadaval: https://www.nwci.ie/images/uploads/NWC_DSV_Justice_Report.pdf

Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon RT II 2010, 14, 54

Madise, Ü., Kalmo, H., Kask, O., Pruks, P. *Eesti Vabariigi põhiseadus*. Kommenteeritud väljaanne, viies, parandatud ja täiendatud väljaanne. Justiitsministeerium: 2020.

Euroopa Inimõiguste Kohus, Kuppinger v Saksamaa, taotlus nr 62198/11, 15.01.2015.

Euroopa Parlament ja Nõukogu 14. mai 2024 Direktiiv (EL) 2024/1385t, mis käsitleb naistevastase vägivalda ja pervägivalda tõkestamist. Euroopa Liidu Teataja. ELI: <http://data.europa.eu/eli/dir/2024/1385/oj> (vaadatud 7.10.2025)

Evans, S. E., Davies, C., DiLillo, D. (2008). Exposure to Domestic Violence: A Meta-Analysis of Child and Adolescent Outcomes. *Aggression and Violent Behavior* 13 (2): 131–140. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2008.02.005>

Finnish Courts. *Child custody, residence and contact persons*. Saadaval: <https://tuomioistuimet.fi/en/index/asiat/perheasiat/lapsenhuoltoasuminenelatusjatapaaminen.html>

Finnish Courts. *Dispute Mediation*. Saadaval: <https://tuomioistuimet.fi/en/index/asiat/riita-asiat/disputemediation.html>

GREVIO. 2022. *Baseline Evaluation Report — Germany*. (GREVIO/Inf(2022)9, 07.10.2022)

GREVIO. 2017. *Denmark: Baseline Evaluation Round*. (GREVIO/Inf(2017)14, 24.11.2017)

GREVIO. 2022. *Estonia: Baseline Evaluation Report*. (GREVIO/Inf(2022)32, 13.10.2022)

GREVIO. 2024. *First Thematic Evaluation Report — Finland*. (GREVIO/Inf(2024)9, 03.12.2024)

Hammer, W. (2022). *Familienrecht in Deutschland – Eine Bestandsaufnahme*. Soziologische Studie. https://www.familienrecht-in-deutschland.de/wp-content/uploads/2024/11/Studie_Familienrecht-in-Deutschland-Eine-Bestandsaufnahme-Kopie.pdf

Heilmann, S. 2025. *Münchener Kommentar zum FamFG*. 4. Auflage. München: C. H. Beck

Holt, S., Gregory, S., Elliffe, R., Parkes, A. ja James-Hanman, D. (2025). *Exploring How Victim-Survivors of Domestic Violence and Abuse Experience Navigating the Irish Family Law System in Guardianship, Custody and Access*. Research Report. Dublin: School of Social Work & Social Policy, TCD, School of Law, UCC and Women's Aid. DOI: <https://hdl.handle.net/2262/111839>

Intervjuu. BR. 2025

Intervjuu. MP. 2025

Intervjuu. TL. 2025

Intervjuu. TM. 2025

Intervjuu. TV. 2025

Jäätma, M., Uusen-Nacke, T. Kuidas leida õige ekspert isikuõigusi puudutavates hagita tsiviilajades? *Juridica* 2026/1-2, lk 184jj.

Karistusseadustik RT I, 05.07.2025, 9. Kättesaadav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/Kars> (vaadatud 7.10.2025)

Kruk, E., & Harman, J. J. (2025). Countering Arguments Against Parental Alienation as a Form of Family Violence and Child Abuse. *The American Journal of Family Therapy* 53 (2): 117–146. <https://doi.org/10.1080/01926187.2024.2396279>

Krutzinna, J. (2022). Who Is “The Child”? Best Interests and Individuality of Children in Discretionary Decision-Making. *The International Journal of Children’s Rights* 30 (1): 120–145. <https://doi.org/10.1163/15718182-30010005>

Kurt v. Austria [Suurkoda], taotlus nr 62903/15, 16.06.2021. Kättesaadav: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-210463>

Laps perevägivalda pealtnägijana. Lõpparuanne. *Kriminaalpoliitika uuringute sari nr 36* (märts 2022). Kättesaadav: <https://skytte.ut.ee/sites/default/files/2022-04/Laps%20perev%C3%A4givalda%20pealtn%C3%A4gijana%20l%C3%B5pparuanne%20ISBN.pdf> (vaadatud 7.10.2025).

Lastekaitseadus RT I, 31.12.2024, 23. Kättesaadav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/LasteKS> (vaadatud 7.10.2025)

Lapse õiguste konventsioon, Eesti Vabariigi Ülemnõukogu 26. septembri 1991. a otsuse (RT 1991, 35, 428) alusel. RT II 1996, 16, 56.

Liakka, A. (2023, September 28). Child custody disputes in Finland: The primacy of mediation. *Lawyer Monthly*. Saadaval: <https://www.lawyer-monthly.com/2023/09/child-custody-disputes-in-finland-the-primacy-of-mediation/>

Løvlie, A., Skivenes, M. (2021). Justifying Interventions in Norwegian Child Protection: An Analysis of Violence in Migrant and Non-Migrant Families. *Nordic Journal on Law and Society* 4 (2). <https://doi.org/10.36368/njolas.v4i02.178>

M. ja M. v Horvaatia, Euroopa Inimõiguste Kohus, taotlus nr 10161/13, 3.09.2015. Kättesaadav: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-156522>.

Mercer, J. (2021). Critiquing Assumptions about Parental Alienation: Part 1. The Analogy with Family Violence. *Journal of Family Trauma, Child Custody & Child Development* 19 (1): 81–97. <https://doi.org/10.1080/26904586.2021.1957057>

Metteri, A. (26.06.2016). Academic: Disputed theory used in child custody cases violates child protection law. Yle News. Saadaval: <https://yle.fi/a/3-8984022>

Ministry of Social Affairs and Health. (07.06.2024). Ministry of Social Affairs and Health requests comments on discontinuation of mediation in domestic violence cases. Finnish Government.

Saadaval: <https://valtioneuvosto.fi/en/-/1271139/ministry-of-social-affairs-and-health-requests-comments-on-discontinuation-of-mediation-in-domestic-violence-cases>

Münchener Anwaltshandbuch Familienrecht. 5. Auflage. 2020

Münchener Kommentar zum FamFG. 4. Auflage. München: C. H. Beck, 2025

N.Ts. ja teised vs. Gruusia, Euroopa Inimõiguste Kohus, taotlus nr 71776/12, 2.02.2016. Kättesaadav: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-160313>.

Naistevastase vägivalla ja perevägivalla ennetamise ja tõkestamise Euroopa Nõukogu konventsioon. RT II, 26.09.2017, 2. Kättesaadav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/226092017002> (vaadatud 7.10.2025)

Nikupeteri, A. (2024). Finnish professionals' views on the position and agency of children in helping processes concerning cases of post-separation parental stalking and coercive control: A child's right perspective. *Children and Youth Services Review*, 164, 107862. <https://doi.org/10.1016/j.chilyouth.2024.107862>

Nõukogu 25. juuni 2019 määrus (EL) nr 2019/1111, mis käsitleb kohtualluvust, abieluasjade ja vanemliku vastutusega seotud kohtuasjades tehtud lahendite tunnustamist ja täitmist ning rahvusvahelisi lapserööve (uuesti sõnastatud). *Euroopa Liidu Teataja* L 178, 02.07.2019

O'Mahony, C., ja O'Driscoll, L. (2023). The voice of the child in private family law proceedings: A comparative review. University College Cork, Child Law Clinic.

Opuz v. Turkey, taotlus nr 33401/02, 09.06.2009. Kättesaadav: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-92945>

Øverlien, C. (2010). Children Exposed to Domestic Violence: Conclusions from the Literature and Challenges Ahead. *Journal of Social Work* 10 (1): 80–97. <https://doi.org/10.1177/1468017309350663>

Perekonnaseadus RT I, 07.05.2025, 17. Kättesaadav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/PKS> (vaadatud 7.10.2025)

Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 06.12.2023 otsus nr 1-21-4285

Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 09.03.2020 otsus nr 1-19-3377/32

Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 21.10.2022 otsus nr 1-21-3307/43

Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 05.01.2022 määrus nr 2-21-233. Kättesaadav: <https://www.riigikohus.ee/et/lahendid?asjaNr=2-21-233/69> (vaadatud 7.10.2025)

Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 7.12.2018 määrus nr 2-17-3347. Kättesaadav: <https://www.riigikohus.ee/et/lahendid/?asjaNr=2-17-3347/128> (vaadatud 7.10.2025)

Romero, A., ja Megan S. (2024). Experiences of Intimate Partner Violence Victims: Continued Abuses During and After Litigation. *Journal of Family Trauma, Child Custody & Child Development* 21, no. 3: 253–276. <https://doi.org/10.1080/26904586.2023.2283067>

Rutter, N., (2023). My [Search Strategies] Keep Missing You: A Scoping Review to Map Child-to-Parent Violence in Childhood Aggression Literature. *International Journal of Environmental Research and Public Health* 20, no. 5. <https://doi.org/10.3390/ijerph20054176>

Sahin vs. Saksamaa [Suurkoda], taotlus nr 30943/96, 8.07.2003. Kättesaadav: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61194>.

Salzgeber, J. 2008. *Qualifikation von Sachverständigen. Familie Partnerschaft Recht*.

Schumann, E. 2024. *Münchener Kommentar zum BGB*. 9. Auflage. München: C. H. Beck

Shemeikka, R., Ramadan, F., Alitalo, E., Sihvonen, A.-P., Lindroos, M., Laine, E., Kemppainen, J., Kommeri, H., Pietilä, P., ja Salakka, I. (2023). Lähisuhteväkivallan sovittelu: Yleiset piirteet ja osapuolten kokemukset prosessista. Valtioneuvoston kanslia. Saadaval: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/164663/VNTEAS_2023_11.pdf?sequence=1

Sommerfeld v Saksamaa [Suurkogu], taotlus nr 31871/96, 8.07.2003. Kättesaadav: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61195>.

Sotsiaalkindlustusamet. 2023. *Lapse heaolu hindamise käsiraamat*. Kättesaadav: <https://sotsiaalkindlustusamet.ee/sites/default/files/documents/2025-11/käsiraamat.pdf>

Sotsiaalkindlustusamet. *Abivajav laps ja täiskasvanu – abi vägivalla ohvrile: lähisuhtevägivald*. Kättesaadav: <https://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/abivajav-laps-ja-taiskasvanu/abi-vagivalla-ohvrile/lahisuhtevagivald> (vaadatud 7.10.2025)

Suomi.fi. After divorce – My ex-partner tries to ruin the relationship between me and my child. In Divorce guide. Saadaval: <https://www.suomi.fi/guides/divorce/steps/after-divorce#my-ex-partner-tries-to-ruin-the-relationship-between-me-and-my-child>

Suur v Eesti, taotlus nr 41736/18, 20.10.2020. Kättesaadav: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-205170>

Zelikha Magomadova v Venemaa, taotlus nr 58724/14, 8.10.2019. Kättesaadav: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-196416>.

Talpis v. Italy, taotlus nr 41237/14, 18.08.2017. Kättesaadav: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-171508>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). (s.a.). Lastensuojelun käsikirja. <https://thl.fi/julkaisut/kasikirjat/lastensuojelun-kasikirja>

Tobin, J., Cashmore, J. (2019). *Article 19. The Rights to Protection against All Forms of Violence*. Teoses *The UN Convention on the Rights of the Child: A Commentary*, toim. John Tobin. Oxford: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/law/9780198262657.003.0017>

Köve, V., Järvekülg, I., Ots, J., Torga, M. *Tsiviilkohtumenetluse seadustik III. Kommenteeritud väljaanne*. Tallinn: Juura, 2018

Tsiviilkohtumenetluse seadustik. RT I 2005, 26, 197; RT I, 03.04.2025, 2. Kättesaadav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/TsMS> (vaadatud 7.10.2025)

Tsiviilkohtumenetluse seadustiku ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu (XIII Riigikogu 759 SE) seletuskiri Kättesaadav: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/3d9648e0-4921-4cba->

[a864-33103d1e3840/tsiviilkohtumenetluse-seadustiku-ja-teiste-seaduste-muutmise-seadus/](#)
(vaadatud 7.10.2025)

Turney, D, et al. (2024). Threshold Decisions in Social Work: Using Theory to Support Practice. *The British Journal of Social Work* 54, no. 7: 2996–3013. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcae073>

Vaitomaa, J., Särkelä, R., Toivonen, V., Mäenpää, M., Tala, K., Nilosaari, E., Nylén, H., Virtanen, P. ja Sundqvist, M. (2025). Selvitys vaativista eroilanteista ja palvelujärjestelmästä. Kansallisen lapsistrategian toimenpide 12. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön julkaisu ja muistioita 2025:12. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö. URN:ISBN:978-952-00-4237-0. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-4237-0>

Welbourne, P. (2014). Time is of the Essence: Risk and the Public Law Outline, Judicial Discretion and the Determination of a Child's Best Interests. *Soc. Sci.* 3(3), 584-605.

World Health Organization, *INSPIRE: Seven Strategies for Ending Violence against Children* (World Health Organization, 2016, <https://iris.who.int/handle/10665/207717>).

X jt, v. Bulgaria [Suurkoda], taotlus nr 22457/16, 02.02.2021. Kättesaadav: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-207953>